T.C

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YUNANİSTAN, BULGARİSTAN, ROMANYA VE MAKEDONYA'DAKİ AZINLIKLARIN HUKUKİ DURUMU

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Ebrar İBRAİMİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hakan TAŞDEMİR

Ankara-2012

T.C

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YUNANİSTAN, BULGARİSTAN, ROMANYA VE MAKEDONYA'DAKİ AZINLIKLARIN HUKUKİ DURUMU

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Ebrar İBRAİMİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hakan TAŞDEMİR

Ankara-2012

ONAY

Ebrar İBRAİMİ tarafından hazırlanan "Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'daki Azınlıkların Hukuki Durumu" başlıklı bu çalışma, 11/06/2012 tarihinde yapılan savunma sonucu ...oybirliği.... ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Sertaç H. Başeren

Unvanı, Adı ve Soyadı (Başkan)

Doç. Dr. Fırat Purtaş

İmza

Doç. Dr. M. Akif Okur

Unvanı, Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Murat Akgaya

İmza

M. Akgaya

Unvanı, Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Hakan Baykemir

İmza

.....

Unvanı, Adı ve Soyadı

.....

İmza

.....

Unvanı, Adı ve Soyadı

.....

ÖNSÖZ

Dünyada ve özellikle de Balkanlarda azınlıklar ve azınlık hakları sorunu her zaman güncelliğini korudu ve korumaya da devam edeceğe benzemektedir. Beni bu çalışmayı yapmaya sevk eden asıl sebep, öncelikle konu ile ilgili hukuki tespitlerde bulunmak suretiyle siyasi tartışmaların daha sağlıklı bir zeminde yapılmasına yardımcı olma arzusundan kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana her türlü desteği veren dostlarıma, öğrencisi olmaktan büyük onur ve mutluluk duyduğum hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ancak özel olarak teşekkür etmek istediğim değerli insanlar vardır. Öncelikle bu çalışmanın her aşamasında büyük bir titizlikle bana yol gösteren sayın hocam Prof. Dr. Hakan TAŞDEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tez oluşumunda değerli görüş ve fikirleriyle bana katkı sağlayan sayın Prof. Dr. Sertaç H. BAŞEREN ve Prof. Dr. Burcu BOSTANOĞLU hocalarıma; entelektüel birikimleri ile hep yanımda olan ve manevi katkılarıyla bu çalışmaya destek veren değerli hocalarım Prof. Dr. Çınar ÖZEN, Yrd. Doç. Dr. Fatma TAŞDEMİR, Doç. Dr. Mehmet Z. İBRAHİMGİL ve Doç. Dr. Mehmet Akif OKUR hocalarım ile değerli dostum Dr. Murat SARAÇLI'ya teşekkür ederim.

Bu çalışma süresince maddi ve manevi katkılarını esirgemeyen aileme ve eşime şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……i
İÇİNDEKİLER……ii
KISALTMALAR……....v
GİRİŞ……..1

BİRİNCİ BÖLÜM
AZINLIK HAKLARI VE AZINLIKLARIN ULUSLARARASI ALANDA KORUNMASI

1. Azınlık Sorunların Doğuşu ve Azınlık Kavramı……...6

1.1. Tarihsel Süreç İçinde Azınlıkların Ortaya Çıkması……6
1.2. Azınlık Kavramı ve Azınlık Olmanın Ölçütleri……..8
1.3. Azınlık Çeşitleri……..10

2. Azınlıkların Uluslararası Alanda Korunması……..12

2.1. Azınlıkların Korunmasının Tarihi Gelişimi……..12
2.2. Milletler Cemiyeti Döneminde Azınlıkların Korunması…...13
2.3. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Azınlıkların Korunması..15
2.4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Çerçevesinde Azınlıkların Korunması……....18
2.5. Avrupa Konseyi Çerçevesinde Azınlıkların Korunması…..21
2.6. Avrupa Birliği Çerçevesinde Azınlıkların Korunması……..27

İKİNCİ BÖLÜM
YUNANİSTAN, BULGARİSTAN, ROMANYA VE MAKEDONYA'DA AZINLIKLARIN HAKLARI

1. Yunanistan'ın Azınlıklara Yönelik Politikaları ve Uygulamaları…43

1.1. Yunan Anayasa Hukukunda Azınlıkların Durumu……43
1.2. Yunanistan'daki Türk Azınlığı……....45
1.3. Yunanistan'da Makedon Azınlığı…….....52
1.4. Yunanistan'da Arnavut Azınlığı……56
1.5. Yunanistan'da Ulah Azınlığı……60

2. Bulgaristan'daki Hukuki Statüye Göre Azınlık Hakları……62

2.1. Bulgaristan'ın Taraf Olduğu Antlaşmalara Göre Azınlık Hakları……..62
2.2. 1991 Bulgaristan Anayasası'na Göre Azınlık Hakları……..64
2.3. Bulgaristan'daki Türk Azınlığı……67
2.4. Bulgaristan'da Tanınmayan Makedon Azınlığı Sorunu…..74
2.5. Bulgaristan'daki Roman Azınlığına Yönelik Asimilasyon Ve Ayrımcılık Politikaları……77

3. Romanya'daki Ulusal Azınlığın Anayasa Çerçevesindeki Hakları79

3.1. Romanya'daki Ulusal Azınlıkların Etnik Yapısı…….79
3.2. 1990'lı Yıllara Kadar Romanya Hukuku'nda Azınlık Hakları……..80
3.3. Demokratik Romanya Anayasası'na Göre Ulusal Azınlık Hakları…….82
3.4. Romanya'da Macar Azınlığın Karşılaştığı Sorunlar……...84
3.4.1. Demokratik Dönemde Macar Azınlığı…..…….88

3.4.2. Romanya'nın Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Macar Azınlığı……..91

3.5. Romanya'daki Türk-Tatar Azınlığı…….93

4. Makedonya'nın Etnik Yapısı Ve Azınlıkların Hukuksal Statüleri...98

4.1. Makedonya Cumhuriyeti'nin Etnik Yapısı……...98

4.2. Makedonya Cumhuriyeti Anayasası'nda Azınlıkların Hakları……100

4.3. Makedonya'daki Arnavutların Yaşadığı Sorunlar……..106

4.4. Ohri Çerçeve Anlaşması Sonrası Arnavutların Durumu...109

4.5. Makedonya'daki Türk Azınlığın Karşılaştığı Sorunlar…...112

SONUÇ……..117

KAYNAKÇA……..125

ÖZET……..137

ABSTRACT……..138

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AET : Avrupa Ekonomik Topluluk

a.g.e. : Adı Geçen Eser

AGİK : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

a.g.m. : Adı Geçen Makale

AK : Avrupa Komisyonu

AP : Avrupa Parlamentosu

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

ATAKA : Natsionalen Sayuz Ataka (Irkçı Parti ATAKA)

AVNOJ : Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi)

BKP : Bulgaristan Komünist Partisi

Bkz. : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

BSP : Bulgaristan Sosyalist Partisi

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

EBLUL : European Bureau for Lesser-Used Languages (Avrupa Az Kullanılan Diller Bürosu)

ECRI : European Commission Against Racism and Intolerance (Irkçılık ve Hoşgürüsüzlükle Mücadele İçin Avrupa Komisyonu)

Ed. : Editör

GBİD :Güçlü Bulgaristan İçin Demokratlar

HÖH : Hak ve Özgürlükler Hareketi

İLO : International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

KSHS : Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

MATÜSİTEB: Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği

M.Ö. : Milattan Önce

NATO : North Atlantic Treaty Organization

no. : Numara

OÇA : Ohri Çerçeve Anlaşması

OMO-İlinden : Obedineta Makedonska Organizaciya-İlinden (Birleşik Makedon Örgütü)

PASOK : Panhelenik Sosyalist Hareket

PDSH : Partia Demokratike Shqiptare (Arnavutların Milliyetçi Partisi)

PPD : Partia Për Prosperitet (Arnavut Refah Partisi)

RMDB : Romanya Macar Demokratik Birliği

s. : Sayfa

SDSM : Socijaldemokratski Sojuz na Makedonija (Sosyal Demokratik Partisi)

UAD : Uluslararası Adalet Divanı

UÇK : Ushtria Çlirimtare Kombëtar (Ulusal Kurtuluş Ordusu)

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

vb. : Ve benzeri

VMRO-DPMNE: Демократска партија за македонско национално единство (Makedonya Devrimci Örgütü-Makedonya Ulusal Birliği)

Vol. : Volüm

vs. : Vesaire

GİRİŞ

Günümüz dünyasında her devlet az ya da çok etnik köken, din veya dil bakımından farklı grupları kendi içinde barındırmaktadır. Ülke nüfusuna göre az sayıda olan bu grupların kendilerini, özellikle savaşlar nedeniyle, yalnız ve korunmasız hissetmeleri, onların daima özel himaye talep etmelerine neden olmuştur. Azınlıklar, 16. Yüzyıl'dan itibaren devletler arasında yapılan ikili ve çok taraflı antlaşmalarla devletler hukukunu oluşturmaya başlamıştır. Başlangıçta dinsel azınlıklar göz önünde bulundurulurken, zamanla etnik ve dilsel azınlıklar da antlaşmalarla azınlık kavramı içine alınmıştır.

Azınlıklara ilişkin uluslararası belgelere bakıldığında azınlık statüsünün liberal düşünce içerisinde şekillenmiş olması, bireysel insan haklarının ön plana çıkması, devlet ilkelerini esas alan ve konunun meşru uluslararası ilgi alanında yer bulan bir rejim anlayışının hakim olduğunu görmekteyiz.

Azınlık sorunlarının dünya barışını tehdit eden en önemli istikrarsızlık unsurlarından biri olması, uluslararası toplumun son dönemde dünya barışı üzerindeki etkisine odaklaşmasına neden olmuştur. 1990'lı yıllardan başlayarak, özellikle Avrupa'da azınlıklar gündeme gelmiştir. Miletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler, AGİT, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği tarafından ortaya konan belgelerle ulusal, etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup kişilerin haklarına dair olarak standartlar belirlenmeye çalışılmaktadır.

Doğu Bloğu'nun dağılmasıyla birlikte uluslararası ilişkilerin gündemini en fazla meşgul eden konuların başında yine azınlık sorunu olmuştur. Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya Cumhuriyetlerinin ulus devletleri olarak kurulması aşamasında çizilen siyasi sınırlar bölge devletleri arasında sonu gelmez toprak talep etme iddialarının da başlangıcı olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında çizilen siyasi sınırlar bölgedeki toprak sorununu büyük ölçüde çözse de bölgedeki devletlerin hiç birisi yeni siyasi sınırlardan memnun kalmamış, iç ve dış azınlıklar sorunu nedeniyle her zaman bir ulusal bütünleşme sorunu yaşamışlardır. Bunun asıl nedeni siyasi sınırların kültürel,

tarihi ve coğrafi yapı göz önünde bulundurulmaksızın yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum bölgedeki devletlerin siyasi sınırlarını tartışılır hale getirmiş ve etnik çatışmalar zemin hazırlamıştır.

Balkan devletlerine imzalatılan "Azınlık Hakları Anlaşması" azınlıklara bireysel hakların garantisi olarak görülmüşse de bölge devletlerinde etnik gerginlik her zaman devam etmiştir. Bu ülkelerde kurulan meşruti monarşiler altında izlenen azınlık politikaları, azınlıkları memnun etmediği gibi hâkim çoğunluk da azınlıkları her zaman ulusal bütünleşmelerinin önünde ciddi bir engel olarak görmeye devam etmiştir. Her devlet bu sorunu, kendi azınlıklarına yönelik asimilasyon politikalarıyla aşmaya çalışmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında, bu ülkeler savaş öncesi sınırlarını ve savaş sırasında yaşanan göçler dışında iç azınlık oranlarını büyük ölçüde korumuşlardır. Yunanistan dışındaki bölge devletlerinde kurulan komünist rejimlerin tarihi geçmişi ele almak yerine komünist ideolojiyi yayma çabaları bu tarihsel hesaplaşmaları belki bir süreliğine ertelemiştir. Bu çalışmamızda incelediğimiz ülkelerden Yunanistan hariç, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'nın tek partili sistemle idare edilmiş olmaları sebebiyle, bazı dinsel ve azınlık haklarının kısıtlandığı gözlemlenmiştir. Bunların dışında çok partili sistemle yönetilen Yunanistan'da ise özellikle Türkiye'ye karşı olan Türk fobisinden Türk ve Müslüman azınlığın dini ve kültürel haklarını kısıtladığını, diğer azınlık gruplarını ise hiç tanımadığını görüyoruz. Söz konusu ülkelerde idare sistemi ne olursa olsun, azınlıklara ait din, dil ve kültürel hakların kısıtlanmasında bir fark olmadığı aşikâr olarak görülmektedir. Sadece kısıtlama sebepleri arasında fark vardır.

Komünist dönemde genel olarak bazı azınlık hakları ve özel olarak da ulusal, etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların hakları kısıtlanmış, zaman zaman ise güç kullanılarak bunlar tamamen ortadan kaldırılmıştır. Totaliter devlet zihniyetinin "tek uluslu bir devlet" yaratma çabalarının ne kadar boş olduğu yıllar sonra tüm çıplaklığıyla ortaya çıkmış olsa da, ileride sorun oluşturacak ve etnik kimlik bazında toplumda nefret duygularını körükleyecek nitelikte olayların tohumları da bu dönemde atılmıştır. 1989 yılından itibaren komünist rejimlerin yıkılması ile azınlıkların kendilerine ait

tarihi geçmişleri ve etnik kültürel değerlerinin geriye iadesi konusu ön plana çıkmıştır. Liberalleşme dalgası altında yükselen milliyetçilik bu ülkelerde komünizm sonrası siyasal değişim sürecine damgasını vurmuştur. Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve yeni ulus devlet kurma mücadelesi sıkıntılı bir biçimde yaşanmıştır. Romanya ve Bulgaristan gibi ulus devlet yapıları içinde ise nispeten daha az sıkıntılı olmuştur.

Farklı etnik, kültürel ve dini birimlerden oluşmasına rağmen Bulgar ve Romen toplumu, komünizmden liberal demokrasiye geçiş dönemi sırasında, diğer Balkan ülkelerinden farklı olarak, kendi bünyesi içerisinde yaşanan bütün gerilimlere rağmen çatışmaya girmemiş; etnik sorunlar yumuşak bir geçişle halledilmiştir. Bulgaristan ve Romanya'da azınlıklar sorununa demokratik rejime yakışacak şekilde çözümler aranmış ve bu sayede aşırı milliyetçi akımların tutunmasına imkân verilmeyerek mevcut azınlık sorunlarının siyasi platformda çözülmesi yoluna gidilmiştir.

Demokrasiye geçiş ve liberalleşme süreci döneminde, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya günümüzde birçok devletin karşılaştığı en ciddi sorunlardan biri olan etnik çeşitlilikle demokrasinin temel ilkelerinin uzlaştırılmasını, bazı azınlık haklarını iade etmek suretiyle sorunu aşmaya çalışılmaktadır. Böylece önceki dönemlerde azınlık haklarını ihlal eden söz konusu ülkeler, uluslararası arenada yeniden itibar kazanmak için azınlıklar konusunda kendilerine has etnik modelle geliştirmişlerdir. Makedonya örneği ise diğer incelediğim ülkelere göre etnik yapısı itibarı ile azınlık hakları konusunda çok daha başarılı görülmektedir.

Bu bağlamda, çalışma konusunun asıl amacı, uluslararası ilişkiler gündemini en çok meşgul eden konulardan biri olan azılıklar sorununu uluslararası hukuk perspektifinden ele almaktır. Diğer bir husus, Balkanlar gibi stratejik bir yerde bulunan ve bünyesinde farklı etnik, kültürel, dini azınlıkları barındıran Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya devletlerinin, AB'ye uyum sürecinde azınlık haklarına yaklaşımlarında önceki dönemlere nazaran gözlenen değişimleri ortaya koymaktır. Bu bağlamda söz konusu ülkelerde etnik barışın sağlanması adına ne tür çözüm arayışlarına ve uygulamalarına başvurulduğunu gözler önüne sermek de

hedeflenmektedir. Yine, Avrupa Birliği üyesi olan Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın azınlıklar konusunda benimsedikleri standartları değerlendirmek ve bu çerçevede henüz AB üyesi olmayan Makedonya'da azınlıklar konusunda yapılması gereken hususları ortaya koymak da istenmektedir.

Bu çalışmanın önemi tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çalışmamızın asıl öncelikli konusu günümüz dünyasında çok tartışılan azınlıklar ve azınlık sorunlarına bilimsel verilere dayanarak bir açıklama getirilmesidir. Bu bağlamda, uluslararası alanda geçmişte ve günümüzde yaşanan gelişmeler ve bu ülkelerde azınlık hakları alanındaki ilerlemeler kronolojik olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca yine çalışma, ele alınan ülkeler açısından ayrı ayrı azınlık standartlarının değerlendirilmesi ve karşılaştırılması noktasında imkân sağlaması ve kapsamlı değerlendirmelere olanak tanıması açılarından önem arz etmektedir.

Çalışmanın genel planı kapsamında gerek tarihsel ve siyasi gerekse kavram ve somut olgulara bağlı olarak konuya ilişkin geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Bu literatür taramasında insan ve azınlık hakları ve bu ülkelerde yaşayan azınlıkların karşılaştığı baskılar ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. Araştırmanın geneliyle de bağlantılı temel kaynaklar ele alınarak konunun daha anlaşılır kılınması hedeflenmiştir. Tüm bu araştırma sürecinde, hukuki metinler, kitap, makale, yorum ve konferanslar, ulusal-uluslararası resmi dokümanların yanı sıra, basın-yayın organlarının haberleri ve elektronik kaynakların verilerinden de yararlanılmıştır.

Bu kaynaklarla desteklenmeye çalışılan tezin ortaya konulması için çalışma, iki bölüm üzerinde bir bütünlük sağlayacak şekilde planlanmıştır. Bu plan çerçevesinde birinci bölüm kapsamında, uluslararası hukuk açısından azınlık kavramının anlamını ve devletler açısından ne anlama geldiğini açıklamaya çalışacağız. Günümüzdeki azınlıkların korunmasına ilişkin uluslararası hukuk düzenlemelerini ele almadan önce, azınlıkların korunmasının tarihi gelişimini inceleyeceğiz. Bu çerçevede, azınlıkların tarihi gelişimini Milletler Cemiyeti öncesi, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler dönemleri sürecinde inceleyeceğiz. Konumuz açısından asıl Birleşmiş

Milletler döneminde azınlık haklarının korunmasına yönelik kabul edilen belgeler büyük önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, AGİT belgeleri yanında Avrupa Birliği hukukunda azınlıkların korunmasına ilişkin çeşitli belgeler bu bölümde incelenmiştir.

İkinci bölüm altında ise, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'nın azınlıklar konusunda imzaladığı uluslararası antlaşmalar ve bu ülkelerin anayasalarında azınlıklara tanımış olduğu haklar ele alınmıştır. Bunun yanında, bu ülkelerin etnik yapısı ve ülkelerin anayasalarında azınlıkların eğitim, toplumsal ve siyasal alanlardaki durumları incelenmiştir. Ayrıca azınlık hakları tartışmalarının temelinde Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'daki mevcut azınlıkların sorunları, gerek ulusal alanda yaşanan gelişmeler, gerekse uluslararası alanda yapılan düzenlemeler çerçevesinde değerlendirilerek geleceğe yönelik öngörülerde bulunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamın sonuç kısmında ise, araştırmanın genel bir değerlendirilmesine yer verilmekte ve bu çerçevede elde edilen sonuçlara vurgu yapılmaktadır.

I. BÖLÜM: AZINLIK HAKLARI VE AZINLIKLARIN ULUSLARARASI ALANDA KORUNMASI

1. Azınlık Sorunların Doğuşu ve Azınlık Kavramı

1.1. Tarihsel Süreç İçinde Azınlıkların Ortaya Çıkması

Devletler sistemi uzamsal çerçevesinin kısmi değişikliklere uğradığı ve topluluklar arası ve uluslararası sınırlar kavramının belirsizleştiği dönemlerde gündeme gelen azınlık sorunları günümüzde giderek önem kazanmakta ve buna bağlı olarak da uluslararası ilişkiler gündemini daha fazla meşgul etmektedir.[1]

Sosyolojik olarak azınlıklar, antik çağlardan günümüze kadarki tarihsel süreçte her zaman var olmuşlardır. Ancak gerek hukuken tanınmadıkları gerek kendilerinde azınlık olduklarına dair bir özbilinç olmadığı için onlar da kendilerini azınlık olarak görmediler. Ayrıca ortaya çıktıkları dönemler itibarıyla azınlıkları koruma çabası ve olgusu yoktu. Oysaki azınlıklar, genel olarak, büyük nüfus hareketleri ve siyasal otoritelerdeki yapı ve sınır değişikliklerin yaşandığı her yerde ve her dönemde ortaya çıkmışlardır.[2]

Günümüzde anlaşıldığı biçimiyle azınlık kavramı, esasen modern ulus-devlet doğuşuyla birlikte ortaya çıkıp, gelişmeye başlamıştır. Modernleşme ve uluslaşma süreçleri kıtalar arasında farklılıklar gösterdiği için, azınlıkların ortaya çıkış süreçleri ve sahip oldukları sorunlar da bölgeler arasında farklılık sergilemektedir. Ancak uluslaşma ilk olarak Avrupa'da oluşması nedeniyle azınlıklarında ilk olarak Avrupa'da ortaya çıktığı ve bu tarihsel sürece paralel olarak azınlık sorunlarının çözümü, azınlık haklarının tanınması konusunda gelişmelerin de ilk olarak Avrupa'da gerçekleştiği tespit edilmektedir.[3]

---

[1] Murat Saraçlı, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Azınlıklar**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2007, s.21.
[2] Erol Kurubaş, **Asimilasyondan Tanınmaya Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı**, Asil Yayın, Ankara, 2004, s.1.
[3] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.2.

Eski Yunan ve Roma dönemlerine ilişkin tarihsel verilere bakıldığında herhangi bir azınlık kavramı ile karşılaşılmamıştır. O dönem itibarıyla köleler ve yurttaşlar biçiminde bir ayrım olsa da bu ayrım, azınlık-çoğunluk ilişkisine dayanmamaktadır.[4] Ortaçağ döneminde ise, Kilise'nin önderliğinde tam bir dinsel bütünlük içinde Yahudiler fiilen bir dinsel azınlık olarak saptansalar da güçsüz ve tamamen dışlanmış olmaları nedeniyle tam da bir azınlık olarak bahsetmek mümkün görünmemektedir.[5] Avrupa'da azınlıklar Ortaçağ'ın ardından yaşanan gelişmelere ve oluşan siyasal yapı ve sınırlara paralel olarak ortaya çıkmıştır. Belirli bir zaman vermek gerekirse de, azınlık kavramı Avrupa'da 1648'de Westphalia Antlaşması sonucunda devletlerin sınırları belli bir toprak parçası niteliğinin ve egemenliğinin tanınması ile birlikte, yeni ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla aynı zamana rastlamaktadır. Esasen, 16. yüzyıldaki Reformasyon sürecinde kiliseye karşı girişilen hareket sonucunda dinsel azınlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak o dönemde azınlıkların hakları güvenceye alınmamış olmakla birlikte kralların da her an bu hakları geri alma yetkisi olduğundan azınlık hakları zayıf bir biçimde korunmuştur. Ancak 17. Yüzyıldan itibaren azınlıkların korunmasının güçlenmesiyle ve sonrasında da tutum ideolojisinin değişmesi anlamına gelen ulusçuluğun etkisiyle dinsel azınlıkların yerini etnik ve ulusal azınlıkların almasıyla modern azınlık ve azınlık hakları doğmuştur.[6]

Bundan sonra devletlere ilişkin her değişiklik (yeni devletlerin kuruluşu, sınırların değişimi) azınlıkları da etkiledi ve yeni azınlıkların doğmasına yol açtı. Özellikle Avrupa'da Osmanlı ve Avusturya-Macaristan gibi iki büyük İmparatorluğun dağılması ve yaşanan I. Dünya Savaşı'nın ardından yeni sınır düzenlemelerinin yapılması sonucunda, Orta ve Doğu Avrupa'da ve Balkanlar'da birçok azınlık grubu ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında da bu topraklar, üzerinde en çok oynanan yerler olduğu için buradaki azınlıklar birbiri içine girmiş ve son derece karmaşık bir hal almıştır.

---

[4] Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Güncelleştirilmiş ve Geliştirilmiş 4. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, Aralık 2001, s.66.
[5] Baskın Oran, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları 2, Ankara, 1986, s.24
[6] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.2.

Amerika ve Avustralya'da ise azınlıklar büyük oranda sömürgeciliğin bir sonucu olarak doğmuştur. Bu kıtalarda azınlık konumuna düşenler de bu toprakların yerli halkları olan Kızılderililer, Eskimolar, Aborjinler, ya da bu topraklara sonradan gelen Hispanikler gibi göçmenler ya da sömürge mağlupları olan Kanada'daki Fransızlar'dır. Afrika, Ortadoğu ve Güney Asya'daki azınlıklar ise, sömürgecilik ve emperyalizmin birer sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bölgelerde tamamen sömürgecilik nedeniyle toprakların etnik, dinsel vb. hiçbir ölçüt gözetilmeden paylaşarak siyasal sınır belirlenmesi, beraberinde azınlık sorunlarının oluşmasına neden olmuştur.[7] Soğuk Savaşın sona ermesi sonucu sosyalist federasyonların dağılmasıyla bir yandan Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki eski azınlıklar yeniden ortaya çıkarken, öte yandan da bağımsızlığını kazanan devletlerde de yeni azınlıklar eklenmiştir (Örneğin, Rus ve Sırp azınlıkları gösterilebilir).

1.2. Azınlık Kavramı ve Azınlık Olmanın Ölçütleri

Azınlık kavramının neyi ifade ettiği konusunda bir oydaşma olduğu söylenemez. Latincede küçük, az anlamında kullanılan "minor" kelimesine dayanan azınlık kavramı geniş (sosyolojik) ve dar (hukuksal) olmak üzere iki açıdan ele alınabilir.[8] Sosyolojik açıdan azınlık, bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruba azınlık denir.[9] Bu tanım gereği eğer herhangi bir kimse siyasal haklar, toplumsal haklar, medeni haklar, kültürel haklar, ekonomik haklar vb. haklar çerçevesinde kendini çoğunluk karşısında dezavantajlı olarak görüyorsa ve bu nedenle kendini bir gruba ait hissediyorsa, söz konusu grup sosyolojik olarak "azınlık" tanınması içerisinde yer alabilir.[10]

Hukuksal açıdan bakıldığında ise, konuya ilişkin uluslararası belgelerde açık bir tanım olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni, bir azınlığı

---

[7] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.3-4.
[8] Murat Saraçlı, **a.g.e.**,s.21.
[9] Baskın Oran, **Türkiye'de Azınlıklar-Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.26.
[10] Murat Saraçlı, **a.g.e.**,s.22.

tanımanın duyarlı bir konu olması ve siyasi problemler yaratmasıdır. Bu olumsuzluğa rağmen azınlıkların tanımlanabilmesi için bir takım çabalar söz konusu olmuş ve en azından bir çerçeve ortaya konabilmiştir. Ama bu çerçeveye rağmen de azınlık tanımının herkesçe kabul edildiği söylenemez.[11] 1930'da Uluslararası Adalet Divanı'nın önerdiği ve daha sonraki tanımlamalara kaynaklık edecek azınlık tanımı ise şöyledir: *"Tarihsel olarak belirli bir ülkede veya bölgede yaşayan aynı ırkı, dini ve dili, kendine özgü gelenekleri olan, ortak dil, din, gelenek ırk kimliğiyle dayanışmayla birbirlerine bağlı, geleneklerine koruma, inançlarını ve ibadet etme biçimlerini sürdürme, aynı soydan olma ruhu ve geleneğe uyumlu olarak çocuklarını eğitime ve yetiştirme haklarını güvence altına almak isteyen, karşılıklı yardımlaşma ruhuna sahip bir topluluktur".*[12]

Birleşmiş Milletler belgelerinde açık bir azınlık tanımı olmamakla birlikte, çeşitli raporlarda geçen ve genel kabul gören "azınlık" tanımı bulunmaktadır. Bununla birlikte, azınlık kavramını nitelendirilmesinde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu raportörü Francesco Capotorti'nin 1978'de önerdiği azınlık tanımı temel çerçeveyi oluşturmuştur.[13] F. Capotorti'ye göre azınlık; *"Başat olmayan bir durumda olup, bir devletin geri kalan nüfusundan sayısal olarak az olan, bu devletin uyruğu olan üyeleri etnik, dinsel nitelikler bakımından nüfusun geri kalan bölümlerden farklılık gösteren ve açık olarak olmasa bile kendi kültürünü, geleneklerini ve dilini korumaya yönelik bir dayanışma duygusu taşıyan gruptur".*[14]

Buraya kadar ele alınan tanımlar temelinde azınlık olmanın ana ölçütlerini ortaya koymak mümkündür. Bu ölçütlerden ilki farklılıktır. Azınlık, nüfusun geri kalanından ırksal, etnik, dinsel, kültürel ya da dilsel açıdan farklı olmalıdır. İkincisi, sayı unsurudur. Azınlık farklı özelliklerini koruyabilecek ve devam ettirebilecek yeterli sayıya sahip olmalı, ama nüfusun geri kalanından

---

[11] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.15.
[12] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.15-16.
[13] Naz Çavuşoğlu, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, Su Yayınları, Ankara, 2001, s.33.
[14] Baskın Oran, **a.g.e., Küreselleşme …,** s.67.

sayısal açıdan azınlıkta olmalıdır. Nüfusun coğrafi dağılımı burada önemli değildir. Üçüncüsü, başat olmama koşuludur. Bu gruplar nüfusun geri kalan kısmına karşı egemen olmalıdır. Çünkü öyle başat azınlıklar vardır ki, çoğunluğu ezerler. Örneğin apartheid döneminde Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki beyazların durumu buna örnektir.[15] Dördüncüsü, azınlıkların vatandaş olmasıdır. Bu durumda yabancılar, göçmen işçiler, uyruksuzlar ve mülteciler vatandaş olmadıkları için bu grubun içerisinde yer almamaktadırlar. Azınlık olmanın beşinci ve son ölçütü ise öz bilince (azınlık bilincine) sahip olmaktır. Tanımlarda yer alan "dayanışma duygusu" bunu gerektirmektedir. Grup, kendi farklı niteliklerini ve geleneklerini korumaya istekli olduklarını göstermelidir.[16]

1.3. Azınlık Çeşitleri

Azınlıklar, kimliklerini oluşturan farklı unsurlara göre çeşitlere ayrılmaktadır. Burada azınlığın çeşidini belirleme ölçütünün, "kimliğin ana öğesini/temelini oluşturan farklılık" olduğuna dikkat edilmelidir.[17] Bu bağlamda dört çeşit azınlıktan söz edilebilir. Bunlardan birincisi "dinsel azınlık". Azınlık kavramının ortaya çıktığı 16. yüzyılda o dönem ideolojisinde ön plana çıkan öğenin de din olması nedeniyle, uzun yıllar azınlıkları belirlemenin en önemli ölçütü olarak "din" kullanılmıştır. Günümüzde de dinsel farklılıklar doğal olarak varlığını korumaktadır.[18]

İkincisi, dilsel azınlıklar, bu tip azınlıkların temel farklılık unsuru kullandıkları dillerdir. Genellikle dilsel farklılık kültürel farklılığın temel unsurunu oluşturmaktadır. O nedenle genellikle bir dil azınlığı aynı zamanda bir etnik veya ulusal azınlığa karşılık gelmemektedir. Bununla birlikte kimi devletler bu grupları sadece dilsel azınlık olarak nitelendirmektedir.[19] Ancak Avrupa Komisyonun kabul ettiği Bölgesel Dilleri ya da Azınlık Dilleri Avrupa

---

[15] Murat Saraçlı, **a.g.e.**,s.24; Baskın Oran, **a.g.e., Küreselleşme …,** s.67-68.
[16] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.18-19.
[17] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.21.
[18] Baskın Oran, **a.g.e., Küreselleşme …,** s.66; Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.21-22.
[19] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.22.

Şartı'nın, bölgesel dillere azınlık dillerini tanımlayan 1. maddesinde yer almaktadır.[20] Bu maddeye göre, bölgesel diller ya da azınlık dilleri, bir devletin ülkesi içinde, o devletin nüfusunun geri kalanından sayıca az olan bir grup oluşturan vatandaşların geleneksel olarak kullandıkları, o devletin resmi dil ya da dillerden farklı dilleri ifade etmektedir.

Üçüncüsü, etnik azınlıklardır. Üyeleri belirsiz bir şekilde de olsa ortak bir kökeni paylaşan, çeşitli kültürel, tarihsel ve topraksal bağlardan oluşan kimlik özerkliklerine sahip, fakat belirli bir siyasal niteliği bulunmayan azınlık durumundaki etnik grupları ifade eden bu kavram, kuşaktan kuşağa geçen ve kurumsal olarak devlet sınırlarına bağlı olmayan kültürel bir kategoriyi işaret etmektedir.[21] Etnik azınlıkların göze çarpan en önemli karakteristik özellikleri de din ve dil azınlıkların aynı zamanda etnik azınlıklar olarak görünmeleridir. Ayrıca etnik özellikler taşıyan her grup mutlaka etnik azınlık değildir. Etnik azınlık olabilmek için etnik grubun kendi kimliğinin bilincinde olması ve bu kimliği muhafaza etme isteğinin mevcut olması gerekmektedir.[22]

Dördüncü azınlık türü olan ulusal azınlık terimi ise, aslında Avrupa'ya özgü bir kavramdır. Bu terim bir devletin ülkesinde yaşayan ve orada çoğunluğu oluşturan bir ulusun üyelerinden bazılarının, bir başka devlet ülkesinde azınlık durumda olmasını ifade eder. Bir başka deyişle ulusal azınlık, kendisini devletleşmiş bir başka ulusun parçası olarak gören azınlık grubudur. Ulusal azınlıklar aynı zamanda etnik ve dinsel azınlıklardır, ama etnik ve dinsel azınlıklar her zaman ulusal azınlık değildir.[23] Ulusal azınlığı diğerlerinden farklılaştıran en önemli özelliği, bir ulusun parçası olması ve bu ulusun yetkileri tarafından kontrol edilemeyen başka bir toprakta yaşamalarıdır.

Azınlık çeşitleri içerisinde etnik azınlıkların yararlandığı haklar dinsel ve dilsel azınlık haklarına göre daha geniştir. Çünkü etnik azınlıklar, onların kullandığı hakların yanı sıra yaşam tarzı ve kültüre ilişkin haklardan da

---

[20] Zeri İnanç, **Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları**, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004, s.88.
[21] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.22-23.
[22] Ayşe Füsun Arsava, **Azınlık Kavramı ve Azınlık Hakların Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara, 1993, s.50.
[23] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.23.

yararlanmaktadırlar. Ulusal azınlıklar ise en geniş haklara sahip gruptur. Bu grup azınlık ulusal kimliklerini koruma hakkına sahiptir.

2. Azınlıkların Uluslararası Alanda Korunması

2.1. Azınlıkların Korunmasının Tarihi Gelişimi

İlk olarak 16. yüzyılda azınlık sorunu ortaya çıktığında dinsel azınlıklar olduğu görülmektedir. Ancak 19. yüzyılın başlarında bu dinsel azınlığın yanında ulusal azınlıkların yer aldığı ve büyük devletler tarafından koruma altına almıştır.[24] Avrupa'da 1560'dan 1648 Vestefalya Antlaşması'na kadar süren din savaşları sonunda, bu yolla dinsel azınlıkları ortadan kaldırmanın olanaksızlığını gören Avrupa devletleri, bu insanları kendi çıkardıkları belgelerle karşılıklı olarak koruma altına almak zorunda kalmışlardır. Tek taraflı koruma fermanları şeklinde başlayan ve ikili antlaşmalar biçiminde devam eden bu azınlıkların korunma sürecinin sonunda Avrupa ülkeleri, Avrupa'daki dinsel azınlık çatışmalarını bitirmişler ve bunun sonucu olarak da bir yandan güçlenmişler, bir yandan da Avrupa dışındaki azınlıkları (Hıristiyanları) korumaya yönelmişlerdir. 18. yüzyılda Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu ile yaptıkları birtakım antlaşmalar, İmparatorluktaki Hıristiyan Azınlıkların korunması sorununu uluslararası düzeye aktarmaları ve ayrıca azınlıkların bir büyük devletçe korunması dönemi başlatmaları açısından önem arz etmektedir.[25] Aslında Osmanlı İmparatorluğu içerisinde azınlıkların bir büyük devletçe korunmaları dönemi 1856 Paris Antlaşması'na kadar sürmüştür.

Başlangıçta ulusal azınlık, çeşitleri antlaşmalarda dinsel azınlıklar lehine olan hükümlerle dolaylı olarak korunuyorlardı. Ulusal azınlıkların korunması, ilk olarak uluslararası antlaşmada bu kavramın ifade edilmesi ile ortaya çıkmıştır. 1809 tarihli Rusya ve İsveç arasında yapılan Frederikshamm Antlaşması'nda Rusya'nın Finlilere özerklik vermesi ile Fin ulusu dolaylı

[24] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.32.
[25] Murat Saraçlı, **a.g.e.**,s.27-28; Baskın Oran, **a.g.e., Türkiye'de Azınlıklar…,** s.20.

olarak uluslararası hukuk düzeyinde tanınmıştır. 1815 tarihli Viyana Konferansı ile azınlıkların korunması bakımından yeni bir döneme girildi. Viyana Nihai Senedi'nin 1. maddesi ilk defa dinsel azınlıkların yanında ulusal azınlıkların korunması yoluna gidildi.[26] Ayrıca azınlıkların büyük devletlerce birlikte korunması dönemi başlamıştır.

Azınlıkların korunması bakımından bu dönemde bazı yenilikler getirilmiştir. İlk olarak, başlangıçta azınlık antlaşmaları, iki taraflı olarak yapılmakta iken daha sonraları çok taraflı yapılmaya başlanmıştır. İkinci olarak, daha önceleri sadece dinsel azınlıklar söz konusu iken artık ulusal azınlıklar eklenerek genişlemiştir. Son olarak sadece din özgürlüğü tanınırken, daha sonra medeni ve siyasi haklar koruma altına alınmış, dolayısıyla koruma altına alınan haklarda genişleme olmuştur.[27]

2.2. Milletler Cemiyeti Döneminde Azınlıkların Korunması

I. Dünya Savaşı sonunda değişen sınırlar, Avrupa'da yeni azınlık grupların doğmasına sebep oldu ve bu da azınlıkların korunması hususunu gündeme getirdi. Bunu sonucu olarak da Saint-Germain, Versailles, Trianon, Neuilly ve Lozan gibi bazı büyük barış antlaşmalarında azınlıkların korunması ile ilgili hükümler yer aldı.[28] Böylece I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da Milletler Cemiyeti ile azınlık sisteminin temelini oluşturan bir azınlık koruma rejimi oluşturabilmiştir.

Avrupa'da azınlıklara ilişkin bu düzenlemelerin yapılmasının altında yatan neden ise, kurulan yeni devletler içinde var olan azınlık hakları güvenceye alınması ile oluşabilecek ayrılıkçı hareketlerin önleyebileceği ve genelde Orta ve Doğu Avrupa ile Balkan devletlerinde görülen, azınlıkların akraba devletlerinin (komşu devletler) o devletin içerisine karışmalarının engellenebileceği görüşüdür.

---

[26] Süleyman S. Terzioğlu, **Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı**, Alp Yayınevi, Ankara, 2007, s.17.
[27] Süleyman S. Terzioğlu, **a.g.e.**, s.18; Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.36.
[28] Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 2. Kitap Gözden Geçirilmiş 8.Baskı, Turan Kitabevi, Ankara, 2005, s.172.

Milletler Cemiyeti azınlık rejimi çerçevesinde tanınan haklara genel olarak bakacak olursak, iki temel yaklaşımın olduğu söylenebilir. Birincisi genel insan hak ve özgürlüklerinin azınlıkları da kapsayacak biçimde eşit ve ayrım gözetmeksizin tanınmasıdır (negatif haklar). Diğeri ise dinsel haklar kapsamında yer alan vakıf ve eğitim kurumları kurabilme, kendi dillerinde eğitim görebilme, yönetme ve denetleme hakkı, kamusal iş ve işlerde kabul edilme, basında adliyede kendi dil ve din haklarını kullanabilmeyi içeren azınlık hakları merkezli yaklaşımın uygulandığı görülmektedir (pozitif haklar). Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na göre, her iki tür hak da birbirine sımsıkı bağlıydı, çünkü azınlığın kendi kurumlarından yoksun olup kendisini bir azınlık yapan özü yitirmesi durumunda bu azınlıkla çoğunluk arasında gerçek bir eşitlik olamazdı.[29]

Genel olarak Milletler Cemiyeti'nde azınlık sistemi incelendiğinde, Cemiyet sisteminin bir takım başarılarının yanında başarısızlıkların da olduğu görülmektedir. Sistemin başarılarına baktığımızda azınlıkların korunması ilk kez uluslararası bir örgüt denetiminin ve güvencesinin altına alınmıştır. Yapılan düzenlemeler azınlıkların korunmasındaki anlaşmazlıklar Uluslararası Daimi Adalet Divanı'na götürebilirdi ve bu durumda Divan son karar merciiydi. Böylece uluslararası yargı da azınlık korumasının bir parçası haline getirildi. Bunun yanında bu dönemde azınlık grupları ve hakları genişletildi. Azınlıklar için "soy, dil ve din azınlıklar" formülü ortaya çıktı. Azınlıklara tanınan haklar genişleterek dinsel haklara ek olarak kimlik unsurlarının korunmasına yönelik dilsel haklar ve eğitim hakları da antlaşmalarda ayrıntılı biçimde yer aldı. Ayrıca kimi ihmal edilmiş azınlıklar (Pindus Vlahları, Romanya'daki Szekler, Saksonlar, Çekoslovakya'daki Ruthenyalılar gibi) bu sistem sayesinde ilk kez korunmaya alındılar. Ayrıca istisna olsa da bu dönemde Finlandiya'ya bağlı Aaland adasındaki İsveçce konuşan halkın durumu iyileştirildi. Son olarak, Milletler Cemiyeti, 1990'lara değin azınlıklar konusunda doğrudan ve en ayrıntılı düzenlemeler getiren tek sistem oldu.[30]

---

[29] Murat Saraçlı, **a.g.e.**,s.30-31.
[30] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.41.

Tüm bu başarılarına karşın sistemin başarısız olduğu yönleri de vardı. Bunlardan ilki, Milletler Cemiyeti sisteminin evrensel olmaması, azınlık korunmasının sadece Orta ve Doğu Avrupa'nın dar alanına hapsederek, devletlerin eşitlik ilkesinin uygulanmasında da başarısız olmuştur. İkincisi, sistemin işleyiş kurallarında tam bir belirsizlik bulunması ve çoğu kuralın uygulanma sonucu ortaya çıkmasıdır. Bu belirsizlik kuşkusuz azınlıkları korumakla yükümlü devletlere geniş bir hareket alanı bırakmıştır. Üçüncüsü, Milletler Cemiyeti sisteminin azınlıkları korumakla onların asimilasyonuna göz yummak arasında bocaladığı gibi, adaleti gerçekleştirmekle barışı korumak arasında da kararsız kalmasıdır. Bu haliyle Milletler Cemiyeti sistemin azınlıkların korunmasında devletçi ilkelere öncelik tanıyan bir görüntüye sahip olmuştur. Bu başarısızlığın sonucunda, Milletler Cemiyeti azınlıklar sistemini tahrip etmiş ve 13 Eylül 1934'te Polonya'nın anlaşma yükümlülüklerini tanımadığını ilan etmesi ile azınlıklar sistemi tamamen çökmüştür.[31]

2.3. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Azınlıkların Korunması

Birleşmiş Miletler Kurucu Antlaşması çerçevesinde azınlıkları ilgilendiren düzenlemelere bakacak olursak, Antlaşmanın 1., 13., 62. ve 76. maddeleri çerçevesinde, örgütün azınlıkların korunmasını negatif haklarla sınırlı tuttuğu belirlenebilir. Örneğin ayrımcılık yasağı güvence altına almış, ancak azınlıklar kimliklerinin korunmasından bahsedilmemiştir.[32] Birleşmiş Miletlerin kuruluşunda ön plana çıkan temel değerler, devletlerin egemenliklerin korunması ve temel insan haklarına saygının gerçekleşmesinin sağlanması olmuştur. Dolayısıyla azınlıklara ilişkin konulara da bu temel değer çerçevesinde yaklaşılmıştır.[33] Ancak dünyada yaşanan gelişmeler, sınırlı bir azınlık rejiminin yeterli olmayacağını göstermiştir. Bu çerçevede Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna bağlı olarak

[31] Murat Saraçlı, **a.g.e.**,s.32-33.
[32] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.46.
[33] Baskın Oran, **a.g.e., Türk-Yunan…,** s.52.

çalışan İnsan Hakları Komisyonu, çalışmalarına yardımcı olmak üzere Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu kurulmuştur. 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde azınlıklara ilişkin her hangi bir maddeye yer verilmemiştir.[34] Bu Bildirge, hukuksal açıdan bağlayıcılık taşımamakla birlikte, tüm devletler yol gösterici nitelik gereğiyle, insan hakları konusunda ulusal veya uluslararası temelde yapılacak tüm düzenlemelere kaynaklık etmektedir.

Birleşmiş Milletler dönemine ait bir diğer önemli gelişme 1966 yılında Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (KSHS) hazırlanması olmuştur. Azınlık hakları konusunda ilk ve en önemli uluslararası belge olan Sözleşme'nin azınlıklarla ilgili 27. Maddesi şöyledir: *"Etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu ülkelere, bu azınlıklara ait olan kişiler, grupların diğer üyeleriyle birlikte, kendi kültürlerini yaşatmak, kendi dillerini açıkça ilan etmek ve uygulamak ya da kendi dillerini kullanmak hakkından yoksun bırakılamazlar."*

Bu madde, azınlıkların sadece fiziksel tehdit altında olmadığını, aynı zamanda kültürlerini ve kimliklerini devam ettirebilmelerinin de çok önemli olduğunu göstermiş ve bunu garanti altına almıştır. Ayrıca, bugüne kadar hep insan hakları çerçevesi altında incelenen azınlık hakları ilk kez ayrı bir hak kategorisi olarak hukukta yer bulmuştur.[35]

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 27. maddesine çekince koymadan onaylayan devletlerin, uluslararası topluluğa ve diğer taraf devletlere karşı azınlıklar konusunda, iç hukukun ve uygulamalarının sözleşmeye uygunluğu sağlamak açısından hukuksal bir sorumluluk yüklendiklerinin altını çizilmesi gerekir. Ayrıca ilgili Sözleşme, kendine bağlı bir İnsan Hakları Komitesi oluşturmuştu. Sözleşme, denetim mekanizmasının üç yöntemli işletebileceğini hükme bağlamaktadır: devletlerin sundukları raporlar, taraf devletlerin şikâyeti ve bireysel başvuru üzerinden denetlenebilmektedir. [36]

---

[34] Süleyman S. Terzioğlu, **a.g.e.**, s.22.
[35] Murat Saraçlı, **a.g.e.**,s.35-36.
[36] Naz Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.140, 146-147.

Birleşmiş Milletler'in azınlıklarla ilgili önemli diğer bir belgesi, 1992 yılında bağlayıcı niteliğe sahip olmayan ancak doğrudan azınlıkları konu alan ve bu özelliği ile Birleşmiş Milletler nezdinde kabul edilen ilk uluslararası belge olan "Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirgesi"dir.[37] Bu Bildirge, azınlıkların haklarını ve bunların gerçekleşmesi için devletlerin alması gereken önlemleri ayrıntılı bir biçimde düzenlemekle birlikte, bildirgede yer alan herhangi bir hükmün devletlerin siyasal bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine yönelik her hangi bir faaliyete imkân verecek şekilde yorumlanamayacağını da güvence altına almaktadır.

Yukarıda bahsi geçen belgelerin dışında, Birleşmiş Miletler tarafından kabul edilen ve azınlık hakları alanındaki standartlara kaynaklık eden başlıca uluslararası belge ve metinler ise şunlardır: Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1948), Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (1965), Eğitim Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi (1960), Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi İLO (1958), Tutuklulara Muamele Hakkında Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuraları (1955), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966) Dine veya İnanca Dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi (1981), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (1979), Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989).[38]

İncelediğimiz belgeler çerçevesinde Milletler Cemiyeti ile Birleşmiş Milletler dönemi arasında göze çarpan en önemli fark şudur: Birinci dönemde azınlıkların özelliklerini koruması ile çoğunluk içinde asimile edilmeleri arasında bir kararsızlık bulunduğu, hatta birinci eğilimin daha güçlü olduğu halde, Birleşmiş Milletler döneminde asimilasyon eğilimi kesinlikle egemendir. Cemiyet, azınlık koruma sorunlarını Siyasal Komite'de ele almıştır. Birleşmiş Milletler ise Sosyal, İnsansal ve Kültürel Komite'de ele almaktadır. Birleşmiş

[37] Naz Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.23.
[38] Zeri İnanç, **a.g.e.**, s.23-24.

Miletler içinde azınlıkların korunması konusunda en radikal tutumu izleyen Alt-Komisyon'un temel tutumu bile asimilasyon yönünde olmuştur.[39]

Birleşmiş Milletler'in ileriye yönelik olarak azınlıkların korunmasına ilişkin gerek azınlıkları gerekse devletleri tatmin edecek somut düzenlemeleri üretebilecek önemli bir örgüt olabileceğini belirtmek gerekir.

2.4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Çerçevesinde Azınlıkların Korunması

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) 1975'te yapılan Helsinki Zirvesi ile başlayan ve 1994'e kadar süren, bir takım bağlayıcı olmayan belgelerin kabul edildiği konferanslar sürecidir. 1994 Budapeşte Konferans'ında AGİK kurumsal bir yapıya kavuşturularak AGİT adını almıştır. AGİK'te azınlıklar konusu 1990 yılına kadar pek ele alınmamış, daha çok başka konularla birlikte insan hakları ve temel özgürlükler konusu gündemi oluşturmuştur. AGİK'in ilk belgesi 1975 yılında kabul edilen Helsinki Nihai Senedi'dir. Bu belgede, insan hak ve özgürlüklerine ilişkin temel prensiplerin tekrarlanılması ile yetinilmiştir. Ayrıca bu belgenin hukuki bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Nitekim 1983 Madrid Belgesinde de, Nihai Senet'te geçen biçimiyle, ulusal azınlıklara mensup bireylerin haklarına saygı gösterilmesinin ve bu haklardan etkili biçimde yararlanmasını sağlamada olduğu kadar, onların meşru çıkarlarını korumada da sürekli bir ilerlemenin önemi vurgulanmıştır. Ancak 1989 Viyana Konferansı Kapanış Belgesi'nde ise, ulusal azınlıklara ilişkin hükümlerin hayata geçirilmesi için sürekli çaba göstereceği belirtilmiştir. AGİK'in bu yaklaşımı, 1989 yılı itibarıyla, azınlıkların korunmasında BM ve AK'den daha hızlı hareket ederek onlara değişim konusunda öncülük edeceği şeklinde yorumlanmıştır.[40]

1990 tarihinde kabul edilen ve AGİT azınlıklar rejiminin temel ilkelerini belirleyen üç belgeden (diğer ikisi Paris Şartı ve Cenevre Raporu'dur) biri olan Kopenhag Belgesiyle, önceki belgelerde azınlıklara ilişkin belirtilenlere

[39] Baskın Oran, **a.g.e., Türk-Yunan…,** s.55.
[40] Erol Kurubaş, **a.g.e.,** s.57-58.

ek olarak, ulusal azınlığa mensubiyetin kişisel bir tercih olduğu ve bunun hiçbir dezavantaj oluşturmayacağı; azınlıklara mensup bireylerin etnik, dinsel, kültürel ya da dilsel kimliklerini tam bir özgürlük içinde ifade etme, koruma, geliştirme isteklerine karşı asimilasyona uğramadan, kültürlerini bütün yönleriyle korumak ve geliştirmek hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Yine bu belgede, azınlık sorunlarının çözümü için devletler arasında hukuk devleti ilkesine dayalı diyalog yoluyla işbirliği öngörülmüş (36.madde) ve Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi de dahil olmak üzere yetkili uluslararası örgütlerle işbirliği gerekli sayılmıştır (39.madde).[41]

21 Kasım 1990 tarihinde kabul edilen bir diğer belge "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı" olmuştur. Bu belgede insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti ile ilgili hükümler yanında devletlerin ulusal azınlıkların, etnik, dil, kültür ve dini kimliklerinin korunacağını ve azınlık mensuplarının bu kimliklerini herhangi bir mağduriyete uğramaksızın, kanun önünde tam bir eşitlik içinde serbest bir şekilde geliştirebilecekleri kabul etmişlerdir. Taraf devletler bu bölümün son fıkrasında bireylere tanınan hakların ihlali halinde etkin bir şekilde ulusal ve uluslararası hukuk yollarına başvurma imkânı sağlayacaklarını ifade etmişlerdir.[42]

Kopenhag üstlenimlerini doğrulayan ve yeni birtakım üstlenimler öngören Cenevre Raporuna göre de, ulusal azınlıklara mensup kişiler de dahil olmak üzere insan hakları ve temel özgürlüklerin gözetilmesi ve uygulanması, yeni Avrupa'nın temelini oluşturmakta (par. 1), azınlıklar içinde yaşadıkları devlet ve toplumun ayrılmaz bir parçası ve her devlet ve toplumun zenginleşmesini sağlayan unsurlar olarak görülmekte (Bölüm I, par.6) ve insan hakları ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunması ve desteklenmesinin temeli (Bölüm II, par. 2) olarak sunulmaktadır. Cenevre Raporunun dikkat çeken diğer maddelerine göre de, azınlıkların korunması için uygulanabilecek demokratik yollar arasında yerel ve özerk yönetimin yanı sıra bölgesel özerklik ve bunun uygulanamadığı durumlarda ulusal azınlıkların özyönetiminin kurulabileceği belirtilmektedir. Raporun getirdiği en

[41] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.39.
[42] Ayşe Füsun Arsava, **a.g.e.**, s.99-100.

önemli yenilik ise, bütün her tür farklılığın zorunlu olarak ulusal azınlıkların ortaya çıkmasına yol açmayacağı görüşünün kabul edilmiş olmasıdır. Ayrıca ulusal azınlıklarla ilgili sorunların yanı sıra uluslararası yükümlülüklerle ve azınlıklara mensup bireylerin haklarıyla ilgili sözleşmelere uygunluğunun, uluslararası alanın meşru konuları olduğunun ve ilgili devletlerin içişleriyle ilgili olmadığının vurgulanması da son derece anlamlıdır. Bu kabul daha sonra 1991 Moskova ve 1992 Helsinki belgeleriyle de tekrarlanacaktır.[43]

AGİT özellikle 1990 ve 1995 yılları arasında diplomatik bir konferans olmaktan uluslararası bir örgüt olmaya dönüşme sürecinin bir parçası olarak, insan ve azınlık hakları taahhütlerinin uygulanmasına ilişkin üç kurumsal mekanizma benimsemiştir. Birincisi, "insani boyut düzeneği" olarak bilinen ve kriz durumlarında kullanılabilecek olan devletlerarası şikayet yöntemi (1989-1993 aşamasında belirlenmiştir); İkincisi, katılımcı devletlerin belirlenen ölçütleri nasıl uygulamakta olduklarının ortaklaşa değerlendirileceği, yıllık yürütmeyi değerlendirme konferansları (Ocak 1992'de benimsenmiştir); üçüncü görev de çatışma durumu yaratabilecek nitelikli ulusal azınlık sorunlarıyla ilgili gerginliklerde erken uyarı yapmak ve gerekli olduğunda eyleme geçmek olan Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği'dir (Aralık 1992'de benimsendi). Bu yapıların üçü de ulusal azınlık sorunlarıyla ilgili olduğu halde, sadece Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği açıkça ve özellikle ulusal azınlık haklarının uygulanışından sorumluydu.[44]

AGİT, sadece Avrupa ile sınırlı, bağlayıcı olmayan nitelikte kararlar tesis eden bir bölgesel örgütlenme niteliğinde olmak gibi bir takım dezavantajlara sahiptir. Ancak kendi içerisinde oluşturduğu insani boyut mekanizması ile özellikle azınlıklar konusunda birçok gelişmeye açık bir yapılanma olduğu kabul edilmektedir.

---

[43] Erol Kurubaş, **a.g.e.,** s.76.
[44] Jennifer Jackson Preece**, Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, Çev. Ayşegül Demir, Donkişot Yayınları, Ankara, 2001, s.173.

2.5. Avrupa Konseyi Çerçevesinde Azınlıkların Korunması

5 Mayıs 1949'da 10 Avrupa devletinin imzaları ile kurulan ve Avrupa'nın ilk bölgesel örgütlenmesi olan Avrupa Konseyi; insan haklarını, çoğulcu demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü koruma, Avrupa'nın kültürel kimliği ve çeşitliği konusunda bilinçlendirme ve bu kimliğin geliştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Ayrıca Avrupa toplumunun karşılaştığı sorunlara (azınlıklar, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, çevre koruma vb.) çözüm yolları araştırmakta ve Avrupa'da demokratik istikrarın sağlanmasına yardımcı olma amacıyla oluşturulmuş hükümetler arası bir organizasyondur.[45] Avrupa Konseyi insan haklarının korunması temelinde ve özellikle azınlık haklarına saygı çerçevesinde çeşitli belgeler oluşturmuştur. Tüm bu düzenekler günümüzde insan haklarının korunması, bunun için gerekli yasal sürecin oluşması, azınlık hakların korunmasının bir parçası olduğu ve uluslararası alanda bunu sağlayacak belgelerin oluşması açısından önemlidir.

Avrupa Konseyi'nin insan hakları alanındaki ilk belgesi 1950 tarihli İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Sözleşme temel hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlayan temel belge niteliğindedir. Sözleşme'de doğrudan azınlık haklarıyla ilgili bir hüküm bulunmamakla birlikte; sözleşme ve protokollerde güvence altına alınan bazı hak ve özgürlükler, azınlık gruplarının ve azınlık gruplarına ait bireylerin haklarının korunması bakımından önem taşımaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ayrımcılık Yasağı başlıklı 14. Maddesi'nde, sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanmada ırk, renk, cinsiyet, dil din gibi nedenlerin yanı sıra "bir ulusal azınlıktan olma" temelinde de ayrımcılık yapılmayacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hak ve özgürlükleri açıklaması ve tanımlaması yanı sıra bunların korumasını sağlayacak bir denetim mekanizması da oluşturmuş olmasından dolayı oldukça önemli bir Sözleşme'dir. Sözleşmenin denetim mekanizmasının içerdiği bireysel başvuru yolunun, sözleşme ve protokollerde tanınan

[45] Zeri İnanç, **a.g.e.**, s.33.

haklarının ihlal edildiğini ileri süren her kişi, kişi grubu ve hükümet-dışı kuruluşa açık olması azınlık gruplarına yönelik ihlallerde, bu ihlalden zarar gören ilgili-devletin vatandaşı olsun ya da olmasın-azınlık grubuna mensup kişiler, azınlık grubunun öngörülerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde iddiada bulunma hakkı vermektedir. Nitekim Strasbourg organlarının önünde, dilsel azınlıklara mensup bireylerin, dinsel grupların, azınlık grubu örgütlerinin başvurusu ile azınlık hakları ile örtüşen kimi alanda pek çok dava gelmektedir.[46]

Yukarıda anlatılanlar çerçevesinde genel olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne baktığımızda, belgelerin Soğuk Savaş döneminin ideolojik atmosferi nedeniyle azınlıklara has çıkarımlar yapabilecek bir dil kullanmaktan kaçındığını, söz konusu alanı birey odaklı tanımlanan ayrımcılığın önlenmesi ilkesi ile sınırlandığını söyleyebiliriz.[47]

Avrupa Konseyi'nin hazırlamış olduğu ve azınlıkların dil kullanımı konusunda çeşitli koruma ve hak düzeneklerinin belirlendiği aşama Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'dır. 5 Kasım 1992'de kabul edilen ve 1 Mart 1998'de yürürlüğe giren "Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı", Avrupa Konseyi'nin azınlıklarla (azınlık dilliyle) ilgili sözleşme niteliğindeki diğer bir belgedir.[48] Şart'ın başlangıç bölümünde en temel vurgu, kültür ve kültürel mirasın bir paçası olan bölgesel veya azınlık dillerini geliştirmek ve korumak olarak ifade edilmiştir. Şart'ın 1. maddesine göre; "bir devletin belirli bir bölgesinde, o devletin geriye kalan nüfusundan sayıca daha küçük bir grup oluşturan vatandaşları tarafından geleneksel olarak konuşulan ve devletin resmi dil(ler)inden farklı olan diller" bölgesel dil veya azınlık dili olarak kabul edilmektedir. Bu maddede bölgesel veya azınlık dillerinin tanımı yapılmakta ve bu tanıma, devletlerin resmi dillerinin diyalektleri veya göçmenlerin dillerinin dahil olmadığı belirtmektedir.[49]

Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı, uygulama açısından devletlere geniş seçenekler sunması bakımından diğer uluslararası

[46] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.56-57.
[47] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.57.
[48] Zeri İnanç, **a.g.e.**, s.35-36.
[49] Zeri İnanç, **a.g.e.**, s.87-88.

belgelerden farklılık gösteren bir belgedir. Bu Şart ile azınlık ve yerel dillerin özel ve kamu yaşamında, eğitim alanında, yargıda, yönetsel ilişkilerde, basın ve yayın hayatında, kültürel sosyal ve ekonomik aktivitelerde kullanılması güvence altına alınmıştır. Ayrıca bu çerçevede, Şartı onaylayan devletlerin yükümlülükleri de çok daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmektedir.[50]

Bölgesel veya Avrupa Dilleri Şartı, taraf devletlere rapor etme yükümlülüğü getirmekle birlikte, yargısal bir denetim mekanizmasına sahip değildir. Şart'ı onaylayan devletler Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne rapor sunmakla yükümlüdür. Avrupa Konseyi üyesi devletlerin gösterdiği adaylar arasından Konsey'in Bakanlar Komitesi tarafından seçilen uzmanlardan oluşan Uzmanlar Komitesi, devletlerin sundukları raporları incelemekle görevlidir. Uzmanlar Komitesi, inceleme sonunda hazırladığı raporu Bakanlar Komitesi'ne sunar. Bakanlar Komitesi, kendisine sunulan raporu kamuoyuna açıklama yetkisine sahiptir.[51]

Günümüz küresel dünyasında en küçük bir haberin bile dakikalar içerisinde birçok ülkede duyulduğunu hesaba katarsak, hakkında olumsuz ifadeler taşıyan bir raporun yayınlama olasılığının bile o devlet açısından ciddi bir psikolojik ve toplumsal baskı oluşturacağını ve bu açıdan ilgili devletleri azınlıklara yönelik olumsuz davranış ve tutumlara başvurma konusunda caydırabileceğini ya da en azından iki defa düşünmeye sevk edeceğini söyleyebiliriz.[52]

Avrupa Konseyi'nin azınlıklara yönelik temel katkıları, 1990'lı yıllardan itibaren yani, Doğu Bloğu'nun çözülmesi ve azınlık sorunlarının bu bağlamda artmasıyla yaşanmaya başlanmıştır. 1993'te Konsey'in Viyana Bildirgesi sonucu "ulusal azınlıkları" koruma konusunda hukuksal yükümlülükler içeren bir metinin hazırlanması vurgusu yapılmıştır. Ayrıca Bakanlar Komitesi konuya ilişkine bir çerçeve sözleşmesi hazırlanmasını kararlaştırılmıştır. Bu Bildiri ile hazırlanmasına karar verilen "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme" ise Kasım 1994'te AK Bakanlar Komitesi'nce kabul

[50] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.58.
[51] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.58-59; Zeri İnanç, **a.g.e.**, s.36; Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.63-65.
[52] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.59.

edilmiş ve 1 Şubat 1998'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, sadece ulusal azınlıkların korunmasına münhasır ilk çok taraflı ve bağlayıcılı nitelikte bir uluslararası belge özelliği taşımaktadır. Fakat bu sözleşme çerçeve niteliğindedir ve doğrudan uygulanabilir özelliği bulunmamaktadır. Sözleşme ancak taraf olan devletlerin iç hukukunda yapacakları düzenlemelerle uygulanabilmektedir. Sözleşmede ağırlıklı olarak kültürel haklar yer almaktadır. Sözleşmenin başlangıç bölümünde, Avrupa tarihinde yaşananlarla birlikte ulusal azınlıkların korunmasının Avrupa'da istikrar, demokrasi, güvenlik ve barış için kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir. Ancak, çoğulcu demokratik bir toplumda, ulusal azınlığa mensup bireylerin etnik, kültürel, dinsel kimliklerine saygı göstermesinin de ötesinde, bu bireylerin kimliklerini ifade etme, koruma ve geliştirmelerini sağlayacak uygun şartların oluşturulması gerektiği vurgulanmış, kültürel farklılaşmanın, her toplumda bir bölünme değil, zenginlik kaynağı ve öğesi olabilmesini sağlamak için hoşgörü ve diyalog ortamının oluşmasının gerekli olduğu da belirtilmiştir. [53]

Başlangıç kısmı dışında sözleşme 5 bölümden oluşmuştur. 1-3 maddelerin yer aldığı genel ilkeler/prensipler bölümünde; uluslararası işbirliği, sözleşmenin iyi niyetle uygulanması ve ulusal azınlık muamelesini seçme ve reddetme hakkı açıklanmıştır. Buna göre ulusal azınlıkların haklarının korunmasının insan haklarının korumasının bir parçası olduğu, bunun devletler arasındaki işbirliğine uygun olarak düzenleneceği ve bir ulusal azınlığa mensup muamelesi görmeyi veya görmemeyi serbestçe seçme hakkına sahip olup, yaptığı seçimden ötürü bir dezavantajla karşılaşmayacağı açıklanmaktadır.[54]

Sözleşmenin 4-19'uncu maddeleri kapsayan ikinci bölümü, ulusal azınlıkların haklarını ve özgürlüklerini sıralamaktadır. Buna göre; eşitlik ve ayrımcılık yasağı, kimliğin korunması ve asimilasyon yasağı, hoşgörü, kültürlerarası diyalog ve düşmanlığa karşı koruma, toplanma, örgütlenme, ifade, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, dini açığa vurma ve dinsel

[53] Erol Kurubaş, **a.g.e.,** s.67-68.
[54] Hasan Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye", http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/8_10.pdf (erişim tarihi 20-10-2011).

kuruluşlar meydana getirme hakkı, ifade özgürlüğü ve kitle iletişim araçlarına ulaşma hakkı, özel yaşamda idari adli makamlar önünde azınlık dilini kullanma hakkı, adları azınlık dillinde kullanma hakkı, devletin eğitimde tedbirler alma yükümlülüğü, eğitim kurumları kurma, mensup olduğu azınlık dilini öğrenme hakkı, kültürel, sosyal ve ekonomik yaşama ve kamusal işlere katılma hakkı, nüfus oranını değiştirecek tedbirler almama, sınır ötesi ilişkiler kurma, komşu devletlerle işbirliği, kısıtlamaların azaltılması başlıklarında ifade edilen açılımlar, ulusal azınlıklara tanınan haklar bütününü oluşturacaktır.[55]

Sözleşmenin 3. bölümünde ifade edilen ve madde 20-23 arasında incelenen başlıklar, azınlıkların verilen bu hakların devletler açısından yorumlanması ve devletlerin sınırsal bütünlüğün korunması açısından bir koruma mekanizması oluşturmasını kapsamaktadır. Bu çerçevede; azınlıkların ulusal mevzuata ve başkalarının haklarına saygı göstermeleri, devletlerin egemen eşitliği, ülke bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlıklarına dair ilkelerin/prensiplerin korunması, iç hukukta tanınmış insan haklarının ve temel özgürlüklerinin korunması ve Çerçeve Sözleşmesinin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ile ilişkisinin kurulmasıdır.[56] Burada ifade edilen en temel koşul ise, Çerçeve Sözleşme'de verilen hakların, devletlerin egemen eşitliğine, ülke bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlıklarına aykırı olmaması veya böyle bir anlam çıkaracak şekilde yorumlanmamasına bağlanmaktadır.

Sözleşmenin 24-26 maddelerini kapsayan 4. bölüm, uygulama bağlılığı altında bir denetim mekanizması olarak; Bakanlar Komitesi'nin işlevi, devlet raporları ve ulusal azınlıklar için Danışma Komitesi'nin oluşturulmasını içermektedir.[57] Sözleşmede, devletlerin hazırladıkları uygulama raporlarına dayanan sınırlı bir denetim sistemi öngörülmüştür. Denetim sisteminin temelini de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin işlevi oluşturmaktadır. Zira Sözleşmenin uygulanırlığının izlenmesi bu Komite'nin görevi alanındadır. Ayrıca Avrupa Konseyi üyesi olmayan tarafların uygulama mekanizmasına

[55] Hasan Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye", http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/8_10.pdf (erişim tarihi 20-10-2011).
[56] Zeri İnanç, **a.g.e.**, s.82-83.
[57] Zeri İnanç, **a.g.e.**, s.83-84.

katılma usullerinin Bakanlar Komitesi tarafından kararlaştıracağı belirlenmiştir. Taraf devletlerin hazırlayacağı raporlar 25. maddenin, bu raporların incelenmesi ise 26. maddenin konusu olmuştur.[58] Aslında 26. maddede uzmanlardan oluşan bir Danışma Komitesi'nin kurulması öngörülmesine karşın, Sözleşme diliyle söylenecek olursa, Çerçeve Sözleşmesi'nin taraf devletlerce uygulanmasını izleme görevi siyasi bir organa, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne verilmiştir. Komitenin Sözleşme'nin uygulanmasını devletlerin verdiği raporla sınırlı kalarak değerlendirilmesi ve alınan önlemlerin eksik bulunması durumunda uygulanacak yaptırımlara ilişkin bir düzenlemenin olmaması da mekanizmasının gevşekliğini gösterir. Bu açıdan amaçlarının, yaptırımlı bir denetim mekanizması getirmek yerine, devletlerin Sözleşme'yi onaylamalarını kolaylaştırmak olduğu görülür.[59]

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi siyasi ağırlıklı ve gevşek bir denetim mekanizması öngören Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi yine de doğrudan ulusal azınlıkları konu alması ve yasal bağlayıcılığa sahip olması açısından önemli bir belgedir.[60]

Sözleşmenin 27-32 maddelerini kapsayan 5. ve son bölüm; İmza, onay kabul ve uygun bulunma, yürürlüğe giriş, katılma, ülkesel uygulama, Sözleşmeden çıkma ve Genel Sekreter tarafından yapılan bildirimler gibi yapısal çerçeveyi oluşturmaktadır.[61]

Sözleşmeye ilişkin eleştiri ise, Çerçeve Sözleşmesi'nin, azınlıklara açık bir tanım getirmemesinde, sadece kendi kimliğini tanımlama hakkı üzerinde kurulu örtük bir azınlık tanımı içermesinde yatmaktadır.[62] Bu eleştiriye rağmen Sözleşme, azınlık haklarının genel çerçevesinin çizilmesi, uluslararası bir belge üzerinde hemfikir olunması ve ülkelerde yapılan uygulamalarda rehber oluşması açısından oldukça önemli bir düzenlemedir. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden bağımsız bir çerçeve

[58] Naz Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.130.
[59] Naz Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.131-132.
[60] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.63.
[61] Zeri İnanç, **a.g.e.**, s.84-87.
[62] Naz Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.161.

sözleşmesi niteliğindedir. Bundan dolayı Çerçeve Sözleşmesi Avrupa için önemli bir belgedir. Devletlerdeki etnik ve kültürel farklılığın değerini ortaya koymakta ve bu farklardan doğabilecek problemlerin önlenebileceği ya da azaltılabileceği bir çerçeve sunmaktadır.

Son olarak Avrupa Konseyi, çoğulcu ve demokratik devletlerin, ulusal azınlıkların kimliklerini ve kültürlerini korumasının yeterli olmadığı, bu azınlıkların kimliklerini ifade etme ve geliştirme olanaklarına da sahip olmaları gerektiği açıklanmıştır. 9 Şubat 2010 Avrupa Konseyi raporunda, üyelerinden Çerçeve Sözleşmesi'ni ve Azınlık Dilleri Şartını onaylamayanların olduğunu belirtip, devletlerin keyfi uygulamalarına son vermeleri gerektiği vurgulanmıştır. Üye devletleri azınlıkların Çerçeve Sözleşme'ye göre değerlendirilmeleri ve kamu hayatı ile karar alma süreçlerine dahil olmaları için gerekli düzenlenmeleri yapmaya davet edilmiştir.[63]

2.6. Avrupa Birliği Çerçevesinde Azınlıkların Korunması

Azınlıklar konusu dil, din, etnik kimlik ve kültürel farklılık temelinde, I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Milletler Cemiyeti'nin, II. Dünya Savaşı'ndan sonra da, Birleşmiş Milletlerin gündemine girmiştir. Ancak "azınlık hakları" belgelerinin oluşturulması, geliştirilmesi, devlet uygulamaları ve ihlallerinin takip edilmesi, yukarıda da incelediğimiz gibi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Konseyi gibi bölgesel yapılarda olmuştur. Buradaki çerçeve, ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı temelinde, azınlık haklarının, geliştirilmesi ve azınlığa bağlı kişilerin temel hak ve özgürlüklerin herhangi bir ayrımcılığa uğramadan korunması temeline dayanmaktadır. Bu çıkış noktası diğer bölgesel yapılarda olduğu kadar AB içinde de önce insan hakları sonrasında da azınlık hakları temelinde çeşitli söylemler geliştirilmesine yol açmıştır.[64]

---

[63] Aslıhan P. Turan, "Uluslararası Hukukta ve AB'de Azınlıklar", http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=625:uluslararas-hukukta-ve-abde-aznlklar&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151 (erişim tarihi 21-12-2011).

[64] Ayşe Özkan Duvan, "Avrupa Birliği ve Azınlık Hakları", **Avrasya Dosyası**, Cilt 10, Sayı 2, Yaz 2004, s.192-193.

Avrupa Birliği, 1957'de Roma Antlaşmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak aslında ekonomik amaçlarla kurulmuştur. Bu nedenle Avrupa Birliği'nin temel kuruluş belgeleri insan ve azınlık hakları belgeleri olmamıştır. Bu çerçevede Avrupa Birliği açısından azınlıkların korunması ve azınlıklara saygı gösterilmesi yönündeki anlayışın kısa bir geçmişi bulunmaktadır. AET döneminde, topluluğun azınlık haklarının korunmasındaki rolü, kendi üyelerine siyasi ve ekonomik baskı uygulamaktan ibaret kalmış, azınlık hakları konusu AET'nin üye olmayan devletlerle kurduğu ilişkilerde önemli bir rol oynamamıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesiyle AT örgütü giderek farklı niteliklere sahip olarak yeni bir misyona bürünmüştür. Başlangıçta ekonomik bir topluluk olarak ortaya çıkan AB'nin daha fazla entegrasyon yönünde kaydettiği ilerlemelere paralel olarak ve özellikle genişleme sürecinin eski Doğu Bloğu ülkelerini de kapsayacak bir içeriğe kavuşturulmasına yönelik çalışmalar bağlamında insan ve azınlık haklarının korunması yönünde[65] değişiklikler yaşanmıştır. Avrupa'daki entegrasyona yönelik oluşumlar içinde Avrupa Birliği'nin ayrıcalıklı bir yeri vardır ve Birlik, temelinde insan haklarına olmakla birlikte azınlık haklarına da özel bir önem atfetmektedir. Bundan dolayıdır ki insan haklarına (ve tabii ki azınlık haklarına) saygı gösterilmesi Avrupa Birliği'ne katılmak isteyen devletler için bir ön gereklilik, Avrupa Birliği ile ticaret ve diğer anlaşmalar yapan ülkeler içinse bir ön koşuldur.[66]

Avrupa Birliği'nde azınlıklara yönelik birçok çalışma yapılmasına rağmen, azınlıkları sayısı ve niteliklerine ilişkin kesin verilere ulaşılmış değildir. Bunu pek çok nedeni vardır. Örneğin; devletlerin ülkelerdeki etnik ve dinsel azınlıkları az göstermeye çalışmak istemeleri, devletlerin nüfus sayımlarını etnik temele dayalı olmaması, ulus-devlet temelinde yıllarca uyguladıkları baskı ve asimilasyon politikaları nedeniyle azınlıkların kimliklerini açıklama yönünde iradelerini de zayıflatılmıştır. Ayrıca tarihsel etkileşimler sonucu pek çok dil ve etnisite birbirleriyle kültürel alışverişte bulunduğu için aralarındaki farklılıklar azalmış, benzerlikler artmış ve akraba

[65] Ayşe Özkan Duvan, **a.g.m.**, s.194.
[66] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.63.

hale gelmiş olabilirler. Bu nedenlerle bu veriler net bir biçimde ortaya konulamamaktadır.[67]

Avrupa Birliği'nin azınlıklara yönelik yaklaşımları da diğer örgütlenmelerle paralel bir biçimde, 1990'lara kadar insan hakları merkezinde gelişirken, 1990 sonrası süreçte ise azınlık hakları temelinde ele almaya başlamıştır.[68] İnsan hakları temelinde ele alınmasının nedenlerinden biri 1945 sonrası tüm dünyada olduğu gibi Avrupa'da da azınlık sorunlarının sadece geniş bir siyasi gündem içinde ele alınması ve Ortak Pazar'a doğru giden Avrupa bütünleşmesinin etnik sorunları da (Avrupa'da) kendiliğinden çözeceğine yönelik bir beklentinin Avrupa devletlerinde hakim olmasıydı.[69] Diğer önemli bir neden ise 1945-1989 arası dönemde devletler, ulusal azınlık haklarının tanınmasının kendi egemenliklerini zayıflatacağından (bütün uluslararası hak düzenlemelerinde olduğu gibi) ve aynı zamanda kendi iç birliği ve istikrarına yönelik, hoşnutsuz etnik grupların ayrılıkçı ve toprak talep eden emellerine cesaret vererek ciddi bir tehdit oluşturacağından korkmaktaydılar. Böylesi devletçi yaklaşımlar, Milletler Cemiyeti yıllarında, Soğuk Savaş döneminde veya 1990-1995 yıllarındaki ulusal azınlıkların uluslararası koruması rejimi oluşturma girişimlerinin hepsini engellediler. 1945-1989 yıllarını, ulusal azınlıkları açısından bir ihmalkârlık dönemi yaparak farklı kılan, bu korkulara yenik düşülmüş olmasıdır. Bir dizi tarihsel nedenle (büyük ölçüde, ulusal azınlıkların liderlerinin savaş döneminde, Nazi çıkarlarına hizmet edip, hainlik etmiş olmaları ve Cemiyet azınlık sisteminin tamamen bir başarısızlık olarak ün yapmış olması nedeniyle) 1945 sonrası devletlerin çoğunluğu, ulusal azınlıkların uluslararası korunmasıyla ilgili sorunlardan veya azınlık üyelerinin meşru taleplerinden kaçmaya büyük özen göstermişlerdir.[70]

1945-1989 arası dönemde tüm devletlerde oluğu gibi Avrupa devletlerinde de azınlık konusunda öne çıkan yaklaşım, insan hakları konsepti içinde ve özellikle "eşitlik" ve "ayrım gözetmeme" ilkeleri temelinde

[67] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.116-117.
[68] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.124-125.
[69] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.48.
[70] Jennifer Jackson Preece, **a.g.e.**, s.143.

korunmaya çalışılmasıdır. Ancak 1990'dan itibaren Sovyetler Birliği, Çekoslovakya ve Yugoslavya'nın parçalanması ve tüm Orta ve Doğu Avrupa'da ulusçu hareketlerin gelişmesi gibi gelişmeler sonunda azınlık hakları merkezi yaklaşımlarla ele alınmasına neden olmuştur.[71]

1990 yılına kadar azınlık sorunlarının ancak ekonomik tedbirlerle çözülebileceğine inanan (ki daha önce çözüm önerileri içinde ekonomik gelişmesi ile azınlık sorunlarının ortadan kalkacağına ilişkin bir görüşün olduğu da vurgulanmıştı) Avrupa Birliği, Doğu Bloğu'nun dağılmasıyla gündeme oturan azınlık sorunlarına çözüm bulmakta zorlanmıştır. [72] Avrupa Birliği üyesi devletlerin azınlıklar konusuna yönelik farklı bakış açılarının olması,[73] Avrupa Birliği içerisinde somut bir takım gelişmelerin olmasını geciktirmektedir. Avrupa Birliği'nin tutumu yukarıda değinilen bu iki farklı görüş etrafında şekillenmektedir. Bu görüşler, Avrupa Birliği'nin Çeçenistan'da yaşanan sorunlara ilişkin 23 Ocak 1995 tarihinde yaptığı açıklamadan da tespit edilebilmektedir. Açıklamada sorunun AGİT kuralları ve Rusya'nın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözümlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi Avrupa Birliği, insan hakları ve azınlık haklarına saygıyı vurgulamakla birlikte devletlerin toprak bütünlüğünün korunması ilkesini de güvence altına almaya çalıştığı görülmektedir.[74]

Avrupa Birliği'nin üye devletlerin azınlık sorunlarında ciddi bir varlık göstermemiş olması da, azınlıklar konusunda gelişmişliğin hangi boyutta olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Örneğin Güney Tirol'deki sorunlara ilgili bir açıklama veya karar tesis edemeyen Avrupa Birliği, Kuzey İrlanda ve Bask sorunlarına ise müdahale etmekten kaçınmış, sadece terör eylemlerini kınamakla yetinmiştir. Avrupa Birliği'nin azınlıklara yönelik ilgisinin

---

[71] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.49.

[72] Hakan Taşdemir, Murat Saraçlı, "Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu**", Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 2, No: 8, 2007, s.25.

[73] Örneğin Almanya, Hollanda, İtalya, Avusturya, Macaristan gibi sınırları dışında, başka ülkelerinde kendileri ile aynı etnik ve kültürel birliğe sahip azınlıkları olan devletler, azınlık sorunlarını ancak kültürel, dinsel ve dilsel özerklik içinde çözümler sağlayan kolektif hakların tanınması ile çözülebileceğini ifade etmektedirler. Fransa, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan gibi devletler ise, soruna yönelik çözümlerin, azınlıklara sahip devletlerin ülkesel bütünlükleri korumak ve devletlerin iç işlerine karışılmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Bkz. Murat Saraçlı, **a.g.e.,** s.50-51.

[74] Erol Kurubaş, **a.g.e.,** s.164.

dolaylı olması ve bu anlamda Avrupa Birliği mevzuatında fazla bir şey bulunmaması başka bazı genel nedenlere de bağlanabilir. İlk olarak, Avrupa Birliği'nin ekonomik amaçlı bir örgütlenme olarak doğması, azınlıkların sorunlarına yönelik uzunca bir süre uzak kalmasına neden olmuştur. İkinci olarak, üye devletlerin azınlıklar konusundaki kaygıları ve her bir devletin azınlıklara yönelik farklı tutumlarını uyumlaştırmanın zorluk ve tehlike içermesi nedeniyle de Avrupa Birliği'nin, dolaylı ve teşvik edici araçlar kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği mekanizmalarında ve organlarında temsilin üye devletlere ait olması ve devletlerinde bu süreçte azınlıkların kendilerinden bağımsız birer aktör haline gelmelerini istemeleri de, bir diğer nedendir. Son bir neden ise, Avrupa Birliği'nin uluslarüstü bir yapılanmayı hedeflenmesinden kaynaklı olarak, azınlıklara yönelik bir takım hakların tanınmasıyla azınlıkların siyasallaşarak ulusalcı hareketlere girişmeleri halinde bu sürecin sekteye uğramasından kaçınmasıdır.[75]

Avrupa geçmişte çeşitli militan milliyetçi hareketler ile etnik ve dinsel çatışmalara sahne olmuştur. Buna rağmen, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'nın ekonomik ve demokrasi alanlarındaki hızlı gelişim göstermesi, oluşan sınırlı azınlık sorununun da şiddete dönüşmeden çözülebilmesinde belirleyici olmuştur. Avrupa Birliği başlangıçta azınlık sorunları ile ilgili doğrudan ilgilenmemiş, ancak uluslararası alanda yürütülen çalışmalara paralel olarak azınlıkların korunması konusu insan haklarının ayrı ve özel bir parçası olarak gündeme almaya başlamıştır. Buna bağlı olarak da Kurucu Antlaşmalarda da azınlıklara doğrudan yer verilmemiştir.[76]

Avrupa Birliği hukuku çerçevesinde azınlıklara ilişkin normlar, üç grup altında toplanmaktadır. Bunlardan birincisi, ayırım yasağı ilkesidir. İkincisi, kültürel çoğulculuk ilkesidir. Üçüncüsü ise, azınlıkların korunması ile ırkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı mücadele arasında siyasal bir bağın oluşturulmasıdır.[77]

---

[75] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.130-132.
[76] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.64.
[77] Süleyman S. Terzioğlu, **a.g.e.**, s.22.

Kurucu Antlaşmada, örneğin ayrım gözetmeme ilkesini düzenleyen maddeler, azınlıklara yönelik olarak kabul edilse de, bunların doğrudan azınlıkları temel alan hükümler olmadığı da tespit edilmektedir. Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşması'nın 13. Maddesinin 1. fıkrasında "Konsey, bu antlaşmanın diğer düzenlemelerine zarar vermeksizin ve Antlaşma tarafından topluluğa tanınan yetkilerin sınırları dâhilinde, Komisyonun önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra oybirliğiyle hareket edecek, cinsiyet, ırk ve etnik köken, din ya da inanç, bedensel özgürlük yaş veya cinsel tercihlere dayanan ayrımcılıkla mücadele etmek için uygun girişimlerde bulunabilir".[78] Yine bu Antlaşma'nın 151. Maddesinin 1. Fıkrasında (eski 128. Madde) "Topluluğun, ulusal ve bölgesel çeşitliğe saygı gösterirken, üye devletlerdeki kültürlerin gelişmesine katkıda bulunacağının" ve " Avrupa kültürlerinin devam eden farklılıklarını garanti etmenin" Avrupa Birliği için önemi vurgulanmıştır. Avrupa Birliği'nin ilk kez kültürel çeşitlilik yoluyla dolaylı da olsa azınlıkları ima etmesi bakımından önemli olduğu kadar, kültürel ve dil alanındaki Topluluk faaliyetleri için somut bir takım çalışmalara daha belirgin bir hukuksal dayanak da oluşturmuştur. Nitekim bu çerçevede bölgesel kültürlerinin ve azınlık dillerinin araştırılması, korunması ve geliştirilmesi, azınlıklara yönelik kültürel programlara finansal destek sağlanması, bu konularda hükümet dışı kuruluşların ürettiği projelerin desteklenmesi söz konusu olmuştur.[79]

1990 sonrasında ise, her ne kadar Kurucu Antlaşmalarda yer almasa da, Avrupa Birliği içinde azınlık hakları merkezli yaklaşımlara yönelik gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu konuda verilecek en somut örnek, Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı'dır. Bu Pakt, Güneydoğu Avrupa'ya barış ve demokrasinin yerleştirilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ayrıca, azınlıklara ve azınlık haklarına saygı gösterilmesi hususunda büyük önem vermiştir. Pakt'ın

[78] Ayşe Özkan Duvan, **a.g.m.**, s.197.
[79] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.126-127.

üç çalışma grubundan biri olan demokratikleşme ve insan hakları grubu bünyesinde, azınlıklar konusunda kapsamlı çalışmalar yapmaktadır.[80]

Avrupa Birliği'nde insan hakları ile ilgili olarak gelinen en önemli aşama olan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 2000 yılı Nice Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Temel Haklar Şartı, en kısa şekliyle, Avrupa Birliği'nin, vatandaşlarının temel haklarını ve onlara karşı sorumluluklarını düzenlemesi şeklinde özetlenebilir. Şart'ın maddelerinin her biri bireysel ve toplumsal hakları ve özgürlükleri açıklamaktadır. Bununla birlikte işlevi bakımından, diğer modern anayasalar gibi temel bağlayıcılık değeri taşıdığını da söyleyebiliriz. Başka bir değişle, Şart'la birlikte hem Avrupa Konseyi'nin hem de Avrupa Birliği'nin temel hak ve özgürlüklerine ilişkin aldıkları kararlarla, azınlıkların korunması, bioteknik, kişisel bilgilerin korunması gibi alanlarda da ortak bir formül bulunmuştur.[81] Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı azınlıklarla ilgili düzenlemeleri eşitlik başlığı altında maddeler çerçevesinde getirmiştir. Şart'ın 20. maddesi "herkesin eşitliği ilkesini" vurgulanırken, onu bütünleyen 21.madde "Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalıtımsal özellikler, dil, din veya inanç, siyasi ve ya başka herhangi bir görüş, bir ulusal azınlığın üyesi olma, hususiyet, doğum, maluliyet, yaş veya cinsel eğilim gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmasını" yasaklamaktadır. 22. madde ise, "Birliğin kültürel, dini ve dilsel eşitliliğe saygı göstermesini" düzenlemektedir.[82]

17-18 Haziran 2004 tarihinde Brüksel'de yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde kabul edilen ve yine Birlik üyesi Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından 29 Ekim 2004 tarihinde Roma'da yapılan bir törenle imzalanan Avrupa Birliği Anayasası'nda da azınlıklarla ilgili hükümler yer almaktadır. Anayasa'nın Birliğin Tanımı ve Amaçları başlıklı I. Bölümü'nün Birliğin Değerleri alt başlıklı I-2. Maddesinde, "Birliğin insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukuk devleti ve azınlıklara mensup kişilerin haklarını da içeren insan haklarına saygı değerleri üzerine

---

[80] "Task Force on Human Rights", Stability Pact for South Eastern Europe, http://www.stabilitypact.org/wt3/humanrights.asp (20-11-2011).
[81] Hakan Taşdemir, Hasan Demir, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt.2, No.3, Güz 2002,s. 94-95.
[82] Ayşe Özkan Duvan, **a.g.m.**, s.197-198.

kurulduğu" belirtilmiş ve bu değerlerin "üye devletlerin hepsi için ortak" olduğu vurgulanmıştır.[83] "Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşmanın" 2005 yılında Fransa'da ve Hollanda'da yapılan halkoylamasında reddinden sonra uğranılan hayal kırıklığı, küreselleşme ve 21. yüzyılın gereksinimlerine uygun bir değişimi öngören Avrupa Birliği'ni yeni çözüm arayışlarına yöneltmiş, Haziran 2007 zirvesinde bir reform anlaşmasının hazırlanması konusunda mutabakata varılmıştır. Anlaşmanın son metni 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon'da imzalanmış ve anlaşma bu şehrin adını almıştır. Anlaşmanın 6. maddesine göre tüm üye devletlerde onaylanması beklenirken bu defa İrlanda'da 12 Haziran 2008 tarihinde yapılan halkoylamasında reddedilmiş ve yürürlüğe girememiştir. Ekim 2009'da İrlanda'da yeniden halka sunulan anlaşma bu kez kabul edilerek 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece 27 Avrupa ülkesinin üye olduğu Birlik, eski "Avrupa Topluluğu'nu Kuran Anlaşma"nın revizyonu sonucu "Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma" ile "Avrupa Birliği Anlaşması"nı değiştiren "yeni bir Avrupa Birliği Anlaşması"na kavuşmuştur.[84]

Esasen, AB, kendi azınlık kavramını oluşturmak gayretinde değildir. AGİT ve Avrupa Konseyi'nin ilkelerini ve kurallarını benimsemiştir. Lizbon Antlaşması'nın 1a maddesine (Avrupa Birliği Anayasasının 2. maddesi) "azınlık gruplarına mensup bireyler" şeklinde AB'nin kurucu değerleri kapsamında, birincil hukuka dahil edilmiştir. Bu sayede, azınlık haklarına saygı, aday ülkelerin üyeliği için resmi bir kriter olmaya devam ederken, üyeler açısından da yükümlülük getirmektedir. Ancak Lizbon Antlaşması'nın, AB'ye azınlık haklarını koruma alanında açık bir yetki vermemesi, bu alanda uygulanacak yeni politika açılımlarından bahsetmemesi ve üye devletleri azınlıklarını korumak için etkin politikalar üretmeye zorlamaması, AB'nin azınlık hakları konusunda ne kadar ilerleyebileceğinin sorgulanmasına sebep olmaktadır.[85]

---

[83] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.67-68.
[84] Işıl Özkan, "Lizbon Anlaşması Yürürlüğe Girdi", http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/arastirma-yorum/basinda-cikanlar/1866-lizbon-anlasmasi.html (erişim tarihi 20-10-2011).
[85] Aslıhan P. Turan, "Uluslararası Hukukta ve AB'de Azınlıklar",

Avrupa Birliği mevzuatı çerçevesinde azınlıklara ilişkin düzenlemeler bu şekilde özetledikten sonra, Avrupa Birliği'nin ana organlarının azınlıklarla ilgili çalışmalarına da değinilmesi yerinde olacaktır. Bu ana organlarından ilk olara Avrupa Birliği Konseyi ele alınacak olursa, Konseyin temelde insan haklarının ve bu bağlamda azınlık haklarının korunması konusunda önemli çalışmalar yürüttüğü saptanabilir. Avrupa Birliği tarafından 1987 yılında kurulan ve yine Konsey tarafından 2003 yılında alınan bir kararla çalışma alanı Avrupa Birliği'nin dış ilişkilerdeki tüm insan hakları sorunları olarak genişletilen İnsan Hakları Çalışma Grubu, bu alandaki insan hakları (ve bu alanda azınlık hakları) konusunda Konsey'in yaptığı önemli çalışmaların sonuçlarından ilki olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan Hakları Çalışma Grubu'na sivil toplum kuruluşları düzenli olarak davet ederek, içerisine azınlıkların da dâhil olduğu toplumun çeşitli kesimleri ile sürekli diyalog ortamı sağlanmıştır.[86]

Avrupa Birliği Konseyi azınlıklarla ilgili bir diğer önemli kararı, Konsey'in 1993 Haziran ayında Kopenhag'da yaptığı toplantı sonucunda, demokrasiyle yeni tanışan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe katılımına yönelik olarak "Kopenhag Kriterleri" olarak alınan ön kıstaslar ortaya koymuştur. Kriterler, bir aday ülkenin üyeliğinin gerçekleşmesinin ön koşuludur. Kopenhag Zirvesinde benimsenen ölçütler üç başlık altında toplanmıştır. 1. Demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını temin edici sağlıklı ve sürekli bir kurumsallaşma; 2. İşleyen bir Pazar ekonomisi ve Avrupa Birliği içinde rekabet edebilme ve piyasa güçlerinin dayanabilme kapasitesine sahip olma; 3. Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarını benimsemeyi gerektiren üyelik yükümlülüklerini üstlenme kapasitesine sahip olma. [87]

Böylece, Avrupa Birliği çok net biçimde Kopenhag siyasal ölçütleri çerçevesinde azınlıkların korunmasını tam üyelik için ön şart kabul etmiştiler. Avrupa Birliği'nin üyelik açısından belirlediği bu yeni ölçütler içinde, siyasal

---

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=625:uluslararas-hukukta-ve-abde-aznlklar&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151 (erişim tarihi 21-12-2011).

[86] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.70-71.

[87] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.155.

istekleri güvence altına alan sağlıklı ve sürekli bir kurumsallaşmanın sağlanmasından söz edilmiş olması da ayrıca kayda değerdir. Bu konuyu Aralık 1997 tarihinde yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde de değinilerek kurumların işlerliğinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğinin altı çizilmiş ve bu kriterlerin tüm aday ülkeler için bağlayıcı olduğu belirtilmiştir.[88]

Kopenhag Kriterleri içinde geçen azınlıklara ilişkin ölçüt esasen Birliğe yeni katılacak ülkelerdeki azınlık sorunlarının Avrupa Birliği'ne ihraç edilmesini engellemeye dönüktür. Azınlıkların korunmasının demokrasi, hukuk üstünlüğü ve insan haklarıyla birlikte anılması da, Avrupa Birliği'nin korunmasını bu unsurların tamamlayacağı ve gerçek istikrarın sağlanmasının temel öğelerinden biri olarak değerlendirildiğini göstermektedir.[89]

Avrupa Birliği Konseyi insan haklarına yönelik olarak her yıl yayımladığı raporlar yoluyla, azınlık sorunlarına ilişkin de üye devletlerin dikkatini çekmektedir. Söz konusu insan hakları yıllık raporlarında, insan hakları hususunda Birlik içinde ve dışında yaşanan gelişmeler ele alınmakta ve bu kapsamda, çocuk, kadın ve azınlık hakları gibi belirli alanlar özellikle değerlendirme konusu yapılmaktadır. Nitekim Avrupa Birliği Konseyi tarafından 3 Ekim 2005 tarihinde kabul edilmiş olan ve 1 Temmuz 2004 ile 30 Temmuz 2005 arası dönemi kapsayan yedinci İnsan Hakları Yıllık Raporu'na baktığımızda da raporun tematik konular adlı dördüncü bölümünün "azınlıklara mensup kişiler" isimli bir alt başlık taşıdığını görmekteyiz. Burada genel olarak Avrupa Birliği'nin, azınlıkların da içerisinde yer aldığı tüm bireylerin insan haklarına saygı gösterilmesi konusuna kendisini adadığı ve bu çerçevede Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın da 13. ve 14. maddelerinde azınlıkların korunmasına ilişkin hükümler içerdiği belirtmektedir. Fakat tüm bunlara rağmen 2004 yılında Avrupa Birliği içerisindeki azınlıklara mensup kişilerin, haklarının korunmasına ilişkin meselelerde artış yaşandığını belirtmektedir. Yine Avrupa Birliği içerisindeki en büyük etnik grubu Roman halkın oluşturduğu ve bunların çoğunlukla bölgesel ayrımcılıktan etkilendiğinin anlatıldığı bu kısımda ayrıca etnik ve

[88] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.155-156.
[89] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.156.

dinsel azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunması ve geliştirilmesi hususunun üçüncü ülkelerle olan ilişkilerde anahtar konumunu arttırarak sürdürmüştür.[90]

Bir diğeri ise, Avrupa Birliği'nin yürütme organı olan Komisyon, Birlik içerisinde bölgesel ve azınlık dillerinin korunması alanında yaptığı çalışmalarla ön plana çıkan bir kurum olmuştur. Bu çerçevede gerek Avrupa Birliği bünyesinde gerek dışındaki özerk kuruluşlarla işbirliği içinde çalışan Komisyon, bunlara (özerk kuruluşlara) özellikle mali açıdan büyük destek olmakla, ayrıca bu kuruluşların Avrupa Birliği'nin gereksinmelerine uygun biçimde faaliyet yürütmesini sağlamaktadır.[91] Bu çalışmalardan biri, 1996 yılında yapılan bir bildiri olarak yayınlanan bir araştırmadır. Bu Bildiriye göre, Avrupa'daki toplam dil sayısı 220 ve bu dillerin en çok konuşulan dil sayısı ise 40'dır. Birlik içerisinde 48 azınlık dilinden 23 tanesinin ya sınırlı yaşama şansı vardır ya da hiç kullanılmamaktadır. Diğer 20 azınlık dili ise tehlikeli sınırda ya da yok olma tehdidi bulunmaktadır.[92]

Avrupa Birliği Komisyonu, bölgesel ve azınlık dilleri konusunda özerk kuruluşlarla işbirliği içinde birtakım çalışmalar sürdürmektedir. Bu çalışmaların yanı sıra yine aynı konularda hazırladığı raporlar da bulunmaktadır. 1984 yılında Avrupa Topluluğu'nda az kullanılan dillere ilişkin hazırlanan rapor, 1990'da Yunanistan, İspanya ve Portekiz'deki dil azınlıklarına ilişkin yayınlanan çalışma ile 1997 tarihli Gündem 2000 raporu bu kapsamda ilk akla gelen Komisyon çalışmalarıdır. Komisyon bünyesinde bu belirtilenlerin dışında birçok çalışma yapmakla birlikte bu çalışmalar ve özellikle de Gündem 2000 raporu ayrı bir öneme sahiptir.[93] Avrupa Birliği Komisyonu'nun kabul ettiği Gündem 2000 raporu, Avrupa Birliği'nin azınlıkların korunması konusundaki politikalarını ortaya koyması açısından önemlidir. Rapor'da Avrupa Birliği'ne aday devletler, ülkelerinde barındırdıkları azınlıkların parlamentoda ve yerel yönetimlerde temsil

[90] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.72-73.
[91] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.75.
[92] Ali Kılıçarslan, "Avrupa Diller Yıllığı", http://www.turkofoni.org/tr/elp-european-language-portfolio-bret-bulgariaromaniaellasturkey, (erişim tarihi 21-12-2011).
[93] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.76.

edilmelerini, ilk ve orta eğitimde kendi dillerinde eğitim görmelerini, her türlü yayını kendi dillerinde yapabilmelerini ve idarede, yargıda kendi dillerini kullanabilmelerini sağlamakta yükümlü tutulmuşlardır.[94]

Avrupa Birliği Komisyonu 1999 yılında aldığı bir karar ile bölgesel dillere ya da azınlık dillerinin desteklenmesi ve kullanımının teşviği için oluşturulacak projelerin finansmanının yarı yarıya kısmının kendisi tarafından karşılanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği Komisyonu'nun, Birlik ile üyelik müzakereleri yürüten adaylarla ilgili hazırladığı yıllık raporunda Kopenhag kriterleri çerçevesinde, "siyasi kriterler" başlığı altında, aday ülke hükümetlerinin sivil ve siyasi alanda tanıdıkları özgürlükler, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile azınlık hakları mercek altına alınmakta ve incelenmektedir. Komisyon'un aday ülkeleri azınlıklar konusunda yaşanan gelişmeleri değerlendirmede temel aldığı metin ise Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesi'dir. Ayrıca Komisyon'un Avrupa Birliği'ne aday ülkelerle imzaladığı bazı Ortaklık Antlaşmalarında da azınlık haklarını içeren hükümlere yer verdiği görülmektedir. Örneğin Estonya, Letonya ve Litvanya ile imzalanan Ortaklık Antlaşmalarında bu tür düzenlemeler yer almaktadır.[95]

Kısacası, Avrupa Komisyonu, bölgesel ve azınlık dil ve kültürlerinin korunması ve teşvik edilmesi yönünde yoğun çaba harcamaktadır. Bu çerçevede Komisyon özellikle sınırötesi azınlıkların korunmasıyla farklı ülkelere dağılmış durumda olan dil gruplarının aralarındaki ilişkilerin geliştirilmesiyle, bölgeler arası düzeyde bir ortak çıkar sağlayabileceği ve bunun Avrupa Birliği bütünleşmesine önemli katkılar yapabileceği düşüncesindedir. Ayrıca Komisyon Avrupa Konseyi'nin azınlıklar ile ilgili kabul ettiği belgelere atıfta bulunarak, çalışmalarının hukuksal temelini de oluşturmaktadır.[96]

Avrupa Birliği'nin bir diğer organı olan, Avrupa Birliği Parlamentosu'nun azınlıklar konusundaki çalışmaları diğer organlarına göre nispeten daha yoğun çalışmaktadır. Parlamento özellikle de azınlıkların

---

[94] Ayşe Özkan Duvan, **a.g.m.**, s.199.
[95] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.78-79.
[96] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.136.

dillerini ve kültürlerini koruma ve geliştirme hakkı gibi kültürel haklar üzerinde durmakta, azınlıkların dil ve kültürlerini gerek özel gerekse kamusal bağlamda yaşatma ve geliştirme özgürlüğünü savunmaktadır.[97] Avrupa Parlamentosu, Birlik içerisinde normları Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve AGİT tarafından belirlenmiş insan hakları ve azınlık hakları rejiminin bekçisi ve kendi alnına giren durumlarda kınama, ekonomik yaptırım uygulama gibi araçlar kullanan bir organ konumundadır. Bu çerçevede Avrupa Birliği içinde ve üçüncü ülkelerde konuyla ilgili ilişkileri yakından izleyerek gerektiğinde bağlayıcılı olmasa da kamuoyu etkileme gücü olan bazı tavsiye kararları alabilmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerle yaptığı antlaşmaları onaylama yetkisi de olduğundan bu antlaşmaların yapılabilmesinde insan haklarının gözetilmesi şartını kullanabilmektedir.[98]

Avrupa Birliği'nde kilit kurum olarak Avrupa Birliği Parlamentosu'nun ilk girişimi 16 Ekim 1981 tarihinde kabul ettiği "Bölgesel Diller ve Kültürler Topluluk Şartı ve Etnik Azınlıkların Hakları Topluluk Şartı Hakkındaki Karar"ıdır. Söz konusu kararda Avrupa Parlamentosu, bölgesel dil ve kültürlerinin eğitim kurumlarında, kitle iletişim araçlarında, kamusal alanda ve toplumsal alanda faaliyetlerde kullanılması ve desteklenmeleri konusunda hükümetleri, bölgesel ve yerel makamları, izin vermeye çağırmaktadır. Ayrıca Kararda, çeşitli projeler, eğitim ve kültürel programları konularında yardım sağlanması tavsiye ederken, Avrupa Birliği Komisyonunu azınlık dillerine karşı ayrımcılık yapan mevzuat ve uygulamaları gözden geçirmeye davet etmiştir.[99]

1983 yılında hazırlanan " Azınlık Dilleri ve Kültürü Yararına Önlemler Kararı", Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilmiştir. Avrupa Parlamentosu, Komisyona bir önceki kararın (1981'de alınan Karar) uygulanması için çabaların devamı konusunda çağırıda bulunmuş ve bu konuda atılacak adımların kendisine rapor edilmesini istemiştir. 30 Ekim 1987

[97] Ayşe Özkan Duvan, **a.g.m.**, s.200.
[98] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.80-81.
[99] Süleyman S. Terzioğlu, **a.g.e.**, s.40.

tarihinde ise, “Avrupa Topluluğu’nda Bölgesel ve Etnik Azınlıkların Dilleri ve Kültürleri Hakkındaki Karar”ı, Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilmiştir. Bu kararda Parlamento, üye devletlerin dilsel azınlıklarını yasayla tanımlamaları ve demokratik bir Avrupa inşasında bölgelerin rolünden yola çıkarak bölgesel özerkliğin güçlendirilmesi çağırısında bulunmuş; eğitsel idari ve yasal düzenlemeler, kitle iletişim, kültürel altyapı, sosyal ve ekonomik alanlarında bölgesel ve azınlık dillerinin kullanılmasının teşvik edilmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca azınlık dillerine ayrımcılık uygulayan ulusal mevzuat ve uygulamalarının gözden geçirilmesi ve bölgesel azınlık dillerinin azınlık gruplarının yaşadıkları yerlerdeki yerel yönetimlerde kullanılmasının sağlanması istenen kararda, tüm bunlar için ekonomik desteğin gerekliliği vurgulanmıştır.[100]

Bu karardan sonraki gelişmeler, 1988 yılında “Etnik Gruplar İçin Haklar Şartı”nın ihdasını öngören bir rapor hazırlanması sonucunu doğurmuş, ancak görev süresi sona eren Parlamento, raporla ilgili karar vermemiştir. Sözkonusu raporla ilgili çalışmaların, yeni seçilen parlamentonun hukuk komitesi tarafından sürdürülmesine ve 1993 yılında tamamlanmasına rağmen (Alberto Raporu) Parlamentonun, bu konuda öncelikle Konsey bünyesinde ortak tutum benimsemesinin beklenecek olması sebebiyle bir karar alınmamıştır.[101]

9 Şubat 1994 tarihinde ise, “Avrupa Topluluğu’nda Dilsel Azınlıklar Hakkındaki Karar”ı, Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilmiştir. Bu Kararda, Avrupa dil çeşitliği, milli ve bölgesel çeşitliğin önemini vurgulamakta, bunun demokratik Avrupa için bir gereklilik olduğuna dikkat çekmektedir. Azınlık dillerinin Birliğin kültürünün ve Avrupa mirasının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmektedir. Bu kararda yine üye devletler Avrupa Konseyi Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı’nı onaylanmaya davet edilmişlerdir. Bunun yanında “Az Kullanılan Diller Avrupa Bürosu’nun (EBLUL) ulusal komiteleri için mali destek sağlanması tavsiye edilmiştir.[102]

---

[100] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.144-145.
[101] Ayşe Özkan Duvan, **a.g.m.**, s.201; Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.145.
[102] Süleyman S. Terzioğlu, **a.g.e.**, s.41.

Avrupa Parlamentosu'nda azınlıklarla ilgili bir diğer rapor ise, 20 Nisan 2005 tarihinde kabul edilen "Genişleyen Avrupa'da Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılık Yasağı Politikaları Üzerine" rapordur. Raporda genel olarak Avrupa Birliği içerisinde görülen azınlık problemlerinin yeteri kadar Birlik gündeminde olmadığı, azınlıkların korunmasının Kopenhag Siyasal Kriterleri'nin bir parçası olmasına rağmen ne Topluluk politikasında azınlık haklarına yönelik bir standart ne de kimlerin azınlık üyesi olduğuna dair bir Topluluk anlayışı olduğu belirtilmiştir.[103]

Yukarıda anlatılan kararların dışında Avrupa Parlamentosu'nun, azınlık haklarına da değinen bazı kararlarına da rastlanmaktadır. Bunlar örnek olarak 1998 tarihli "Avrupa Birliğinde İnsan Hakları Saygıya Dair Avrupa Parlamentosu Kararı" 1999 tarihli "Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Antisemitizm ve Irk Ayrımcılığıyla Mücadelede İleri Adımlar Atılması Hakkında Avrupa Parlamentosu Kararı" ve 1996 tarihli "Çoğulcu Medya Toplumunda Televizyon Üzerinden Kamu Hizmetlerinin Rolüne Dair Avrupa Parlamentosu Kararı" sayılabilir.[104]

Avrupa Birliği kurumları ve üye ülkelere yönelik yukarıda belirtilen kararları alan Avrupa Birliği Parlamentosu aday ülkelerdeki insan hakları ve azınlık sorunlarıyla da yakından ilgilenmekte ve konuyla ilgili çeşitli çalışmalarda bulunmaktadır. Örneğin 13 Temmuz 1995 tarihli "Romanya'da İnsan Hakları ve Azınlık Hakları" başlıklı bir kararında, Romanya'da azınlıkların eğitiminde geri adım atılmasına yol açan bir yasanın kabulünü eleştirmiş ve ancak insan hakları ve azınlık haklarına saygılı olan ülkelerin Avrupa Birliği üyesi olabileceğini vurgulamıştır.[105] Ayrıca Avrupa Birliği Parlamentosu'nun, 1993 yılından bu yana, her yıl Avrupa Birliği içinde insan haklarına saygı ile ilgili bir rapor kabul ettiği görülmektedir. Bu raporların önemli bir kısmında ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ekonomik sosyal ve kültürel haklara saygı, eşitlik ve ulusal azınlık hakları konuları yer almaktadır. Bu raporlarda Avrupa Birliği Parlamentosu'nun özellikle üye devletlerin Bölge ya

[103] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.84-85.
[104] Süleyman S. Terzioğlu, **a.g.e.**, s.42.
[105] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.86.

da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı onaylamalarına ilişkin isteği belirtilmektedir.[106] Bu çerçevede denilebilir ki Avrupa Birliği Parlamentosu, Avrupa Birliği içinde azınlıkların dillerini ve kültürlerini geliştirme hakkı gibi kültürel öğeler üzerinde hassasiyetle durmakta, ulusal azınlık statüsünün tanınması gibi azınlık haklarının siyasi boyutuna çok fazla değinmeden bu konularda üye devletlerin tercihlerine bırakmaktadır.[107]

[106] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.146.
[107] Murat Saraçlı, **a.g.e.**, s.87.

II. BÖLÜM: YUNANİSTAN, BULGARİSTAN, ROMANYA VE MAKEDONYA'DA AZINLIKLARIN HAKLARI

1. Yunanistan'ın Azınlıklara Yönelik Politikaları ve Uygulamaları

1.1. Yunan Anayasa Hukukunda Azınlıkların Durumu

Yunanistan, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği antlaşmalarının büyük çoğunluğuna ve insan haklarıyla azınlık hakları konusundaki bildirilere imza koymuş bir taraftır. Yunanistan ayrıca Avrupa Ulusal Azınlıklarının Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni, 22 Eylül 1997 yılında imzalamış ve en yakın zamanda onaylayacağını dile getirmiş ama şu ana kadar bu onay gerçekleşmemiştir. Yunanistan, imzaladığı Çerçeve Sözleşmesi'ni meclisin de onaylamasıyla, sınırları içinde yaşayan etnik azınlıklara önemli bir takım haklar tanımak zorunda olduğunu bilmekte ve bu nedenle bu onayı olabildiğince geciktirmektedir.[108] Oysa Yunan Anayasası'nın 28. Maddesi'nin 1. Fıkrası'na göre onaylanmış uluslararası antlaşmalar Yunan iç hukukunun önüne geçmektedir. *"Yunan anayasasına göre uluslararası hukukun genel kabul görmüş ilkeleri ve uluslararası antlaşmalar kanunlarla düzenlenerek Yunan iç hukukunun bir parçası olurlar ve herhangi bir kanun uyuşmasızlığında Yunan iç hukukunun önüne geçerler".*[109]

Fakat azınlıklarla ilgili Çerçeve Sözleşmesi'nde olduğu gibi, uluslararası anlaşmalar Yunan Meclisi tarafından onaylanmadığı için Yunan Anayasası'nın uluslararası anlaşmaları düzenleyen hükümleri geçersiz sayılır. Yunan anayasasında azınlık haklarını düzenleyen özel hükümler de bulunmaktadır. Anayasanın 5. Maddesinin 2. Fıkrasına göre: *"Yunan toprakları içerisinde yaşayan her bireyin milli mensubiyetine, ırkına, diline, dinine ve siyasi görüşüne bakılmaksızın yaşamı, özgürlüğü ve kişisel onuru*

---

[108] Hakan Baş, **Unutulan Batı Trakya Türkleri**, Umay Yayınları, İzmir, 2005, s.95.

[109] İlkay Ceyhan, "Turkey's Accession Process: The Political Transformation in Case of Accession Process to EU Comparison Between Greece and Turkey", University of Bahçeşehir, İstanbul, June 2007, (Yayınlanmamış Master Tezi), s.19.

kanunlarla koruma altındadır. Bu hükme yönelik istisnalar ancak uluslararası hukuk düzenlemeleri ile düzenlenir".[110]

Yunan Anayasa'sında vatandaşlar arasında eşitlik ilkesini düzenleyen bu tarz hükümler olmasına rağmen anayasa hiçbir şekilde herhangi bir azınlık tanımı getirmemiştir. Yunanistan kendi sınırları içerisinde sadece Müslüman azınlığın olduğunu ifade etmektir. 1998 yılında yürürlükten kaldırılan Yunan Vatandaşlık Kanunu'nun 19. Maddesi'ne göre;[111] *"Geri dönme niyeti olmaksızın Yunan toprağını terk eden başka soydan (Yunan vatandaşı), Yunan vatandaşlığını kaybettiği ilan edilebilir. Bu durum, yabancı ülkede doğan ve ikamet eden başka soydan (Yunan vatandaşı) için de geçerlidir. Aynı şekilde velilerinin Yunan vatandaşlığını kaybetmiş olması halinde, yabancı ülkede yerleşmiş ve reşit olmayan çocukları da Yunan vatandaşlığını kaybettiği ilan edilebilir ".*

Bu hükümle yurttaşlık uygulamasına ırkçı bir yaklaşım getirerek anayasadaki belirli hükümlere de aykırı düşmüştür. Yunan Anayasa'sının 4. Maddesi'nin 1. Fıkrası tüm Yunan vatandaşlarının kanun önünde eşitlik ilkesini vurgulamakta; aynı maddenin 3. Fıkrası ise: *"Yunan vatandaşlığı sıfatının kaybettirilmesi; ancak başka bir ülke yurttaşlığının isteyerek kabul edilmesi ya da başka bir ülkede Yunan ulusal çıkarlarına aykırı eylemlere katılmış bulunma halinde gerçekleşebilir"* denmektedir.[112] Vatandaşlık Kanunun 19. Maddesi'ne istinaden, Yunanistan İçişleri Bakanlığı verilerine göre, Yunan vatandaşlığını kaybedenlerin sayısı 46.638 olarak açıklanmıştır. ECRI (Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu) raporlarına göre ise sözkonusu rakam 60.000'e ulaşmaktadır. 19. Madde mağdurları arasında halen çok sayıda Türk "vatansız" statüsündedir.[113]

Azınlıklarla ilgili bir başka anayasal hüküm Anayasa'nın 13. Maddesi'dir. Bu madde 1. Fıkrasında dini inanç özgürlüğünü güvence altına

---

[110] İlkay Ceyhan, **a.g.e.**, s.20.
[111] Halim Çavuşoğlu, **Yunan Vatandaş(sız)lık Kanunları**, Naturel Yayınevi, Ankara, 2007, s.150-151; Hakan Baş, **a.g.e.**, s.70.
[112] Ayşe Özkan, "Yunanistan Türkleri: Batı Trakya'da Uygulanan Azınlık Hukuku", Derleyen: Erhan Türbedar, **Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.176.
[113] **Batı Trakya Türk Azınlığı**, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa (erişim tarihi 22-10-2009).

almaktadır. Ancak 1940 tarihli cami minarelerinin çan kulelerinden kısa olması zorunluluğu getiren yasa başta olmak üzere, birçok kez yasal düzeyde bu Anayasal hüküm ihlal edilmiştiler.[114] Aynı şekilde camilerin onarımına ilişkin ruhsat verilmemesi yönündeki uygulamalar da söz konusu Anayasal düzenlemeye aykırılılık teşkil etmektedir. Ayrıca Anayasa'nın 13. Maddesinin 3. Fıkrası inançları yayma eylemine yasaklama getirmesi, uzmanlarca din özgürlüğünün pratikte uygulanmaması imkânı getiren yaklaşımı yansıttığı şeklinde değerlendirilmekte ve Yunanistan'ın İnsan Hakları Sözleşmesini imzaladığı halde, gereklerini yerine getirmeyen tek Avrupa ülkesi olduğu ileri sürülmektedir.[115]

1.2. Yunanistan'daki Türk Azınlığı

Adını, İ.Ö. 2000-1200'lerde buraya gelmiş ve yerleşmiş olan Trak kabilelerinden alan Trakya bölgesi ilk çağlardan beri Karadeniz, Marmara Denizi ve Balkan-Rodop Dağ sırası arasında kalan arazi parçasıdır. Trakya Doğu ve Batı olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Doğu Trakya, Türkiye'nin Avrupa anakarasındaki topraklarını oluştururken, Batı Trakya ise; doğudan Meriç Nehri, batıdan Mesta-Karasu nehri, kuzeyden Rodop dağları ile Ege deniziyle çevrili bulunmaktadır. Türklerin yaşadığı Batı Trakya 8578 km^2'lik bir coğrafi alanı kapsamakta olup, üç ilden oluşan bir bölgedir: Dedeağaç (Aleksandrupolis), Gümülcüne (Komotini) ve İskeçe(Ksantihi).[116]

Bölgede Türk varlığının, Balkanlara M.Ö. 2. yüzyılda ulaşan İskit Türklerinin ve Orta Asya'dan batıya göç eden kavimlerin gelişiyle başladığı söylenmektedir.[117] Bu gibi kaynaklara göre Batı Trakya'daki Türk varlığı M.Ö. 2. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Baskın Oran, konuyla ilgili olarak yapmış olduğu çalışmalarında Türklerin Batı Trakya'ya yerleşmelerini 14. yüzyılda

---

[114] Ayşe Özkan, **a.g.m.**, s.177.
[115] Ayşe Özkan, **a.g.m.**, s.177-178.
[116] Baskın Oran, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Mülkiyeliler Birliği, Ankara, 1986, s.7.
[117] M. Murat Hatipoğlu, Batı Trakya Türkleri, "Azınlığın Sorunlarına Tarihsel ve Güncel Yaklaşımlar", http://www.scribd.com/doc/63602446/BATI-TRAKYTU%CC%88RKLERI%CC%87 (erişim tarihi 20-10-2010).

gerçekleştirilen Osmanlı fetihleriyle ilişkilendirmektedir. Osmanlı 1363 yılında Doğu Trakya'yı ve 1364 yılında Batı Trakya'yı fethederek kendi bünyesi içerisine katmıştır.[118] Türklerin bölgedeki izleri ve varlığı ile ilgili belirtilen iddiaların ikincisinin yani 14. yüzyılın daha geçerli ve kabul edilebilir olduğu görülmektedir.

Bölgeyle ilgili yapılan istatistik çalışmalarında 1923 yılında bölgedeki Türk nüfusunun 129.120 olduğu belirtilmiştir.[119] Bugün ise bölgede Türk nüfusu, 110.000'i bulmaktadır. Bu bölgede yaşayan Türk azınlığın % 80'ni kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Bölgedeki Türkler % 3'lük bir doğum oranına sahipler. Bu yüksek doğum oranı bölgedeki Türk nüfusunu gösteren rakamlara yansımamıştır. Çünkü bu bölgeden 250.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.[120]

Batı Trakya'daki Türkler, Yunan devletinin kendilerine yönelik ayrımcı politikalar izlediğini ve yapılan ikili ve çok taraflı antlaşmalardan ve Yunan kanunlarından doğan haklarının yok sayıldığını ve bu sebepten Yunan hükümeti suçlamaktadırlar. Yunan devleti bu suçlamalara ve eleştirilere yönelik hukuki argümanlar üretmek yerine, Yunan devleti İstanbul'daki Ortodoks azınlığın nüfus sayısının 89.000'den 5.000'e düşmesini örnek göstermekte ve Türk devletini bundan sorumlu olduğunu iddia etmektedir.[121]

Yunanistan'daki azınlıklara yönelik hukuki uygulamaların tarihine bakacak olursak azınlıkların korunmasına ilişkin ilk uluslararası antlaşmanın 3 Şubat 1830 tarihinde imzalanan Londra Protokolü olduğunu görürüz. Protokolün 5. Maddesi'ne göre "Yunanistan'a verilen ülke ve adalarda ikameti sürdürecek olan Müslümanların, mallarına sahip olarak aileleriyle birlikte tam bir güvenlikten yararlanacakları" hükmü yer almıştır.[122] Bu bağlamda değerlendirilebilecek ikinci uluslararası antlaşma Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Büyük Britanya, İtalya, Rusya ve Osmanlı

---

[118] Baskın Oran, **a.g.e., Türk-Yunan…,** s.8.
[119] Baskın Oran, "Batı Trakya'daki Müslüman Türk Azınlığı", Çeviren: Süleyman Aksoy, Derleyen: Semih Vaner, **Türk Yunan Uyuşmazlığı**, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s.152.
[120] Baskın Oran, **a.g.m.**, s.152.
[121] Baskın Oran, **a.g.m.**, s.152-153.
[122] Sevin Toluner, **Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s.300.

İmparatorluğu arasında 2 Temmuz 1881 tarihinde imzalanan İstanbul Antlaşmasıdır.[123] Bu antlaşma Yunanistan'ın eline geçen topraklarda yaşayan Müslümanların haklarını güvence altına almıştır. Üçüncü Antlaşma ise Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan arasında 14 Kasım 1913 tarihinde imzalanan Atina Antlaşmasıdır. Bu Antlaşmada, Yunanistan'a terk edilen topraklarda kalan, Yunan uyruklu Müslüman Türklerin korunmasına ve özellikle Başmüftülük, Müftülükler ile Vakıflara ilişkin hükümler dikkat çekicidir.[124] Buna ilaveten bir diğer antlaşma ise, bir tarafta Yunanistan, diğer tarafta da Büyük Britanya İmparatorluğu ve müttefikler Fransa, İtalya ve Japonya arasında 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'dır.[125] Bu antlaşmada, Yunanistan'da yaşayanlara hiçbir ayrım gözetmeden, hak eşitliği sağlanması ve bu hakların Yunan topraklarına katılabilecek diğer topraklarda da geçerli olacağı hüküm altına alınmaktadır. Görüldüğü gibi bu antlaşma ile sadece Müslümanların değil diğer azınlıkların da hakları garanti altına alındığı ifade edilmektedir.[126] Azınlıklarla ilgili son uluslararası antlaşma Batı Trakya Türkleri'nin statüsünü de belirleyen 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması'dır. Bu antlaşmanın 37-44 maddelerinde ve özellikle 45. Maddesi'nde "Bu kesimdeki hükümlerle, Türkiye'nin Müslüman-olmayan azınlıklarına tanınmış olan haklar, Yunanistan'ca da, kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır" hükmü yer almıştır.[127] Ancak iki ülke arasında da 1926 Atina ve 1930 ile 1933 yıllarında Ankara'da varılan antlaşmalarla kapsam bakımından genişletilmiştir.[128]

Tarihi süreç içinde baktığımızda Batı Trakya Türklerinin zaman zaman bağımsızlık girişiminde bulunduğunu görmekteyiz. Bu girişimlerden ilki 1878 yılında Batı Trakya Türkleri tarafından "Rodop Türkleri" adında devletin

---

[123] Sevin Toluner, **a.g.e.**, s.300-301.
[124] Turgay Cin, **Türk Yunan İlişkilerinde İki Eski Başkent: Gümülcüne-İstanbul**, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, s. 219.
[125] Turgay Cin, **a.g.e.**, s.222.
[126] Turgay Cin, **a.g.e.**, s.223.
[127] Baskın Oran, **a.g.e.**, **Türk-Yunan…,** s.17.
[128] Murat Saraçlı, "Türk Dış Politikası'ndaki "Dış Türkler" Sorunsalı Çerçevesinde Batı Trakya (Müslüman) Türk Azınlığı", **Türkiye Günlüğü**, Güz 2008, s.23.

kurulması olmuştur.[129] Daha sonra 1913 yılında Enver Paşa'nın talimatı ile Kumandan Eşref Kuşçubaşı komutasındaki askerlerden oluşan bir grub Batı Trakya'daki zulüm altındaki Türklerin yok olmasını önlemek için bölgeye gönderilmiştir. Türk tabur sayesinde bölgedeki isyanlar bastırılmış ve 31 Ağustos 1913'te Dersiam Efendi'nin başkanlığında "Batı Trakya Muhtar Türk Cumhuriyeti"ni kurmuşlardır.[130] Ancak Batı Trakya Cumhuriyeti, 57-58 günlük siyasi yaşamından sonra siyaset sahnesinden çekilmiştir. Batı Trakya'daki diğer bağımsızlık girişimi 30 Temmuz 1915 yılında Yüzbaşı Fuat Balkan tarafından kurulan Batı Trakya Kurtuluş Komitesidir. Ancak destekten mahrum kalan bu hareket, 1917'de Fuat Balkan'ın Türkiye'ye geçmesi ile son bulmuştur. Bölgedeki en uzun bağımsızlık girişimi Batı Trakya Devleti adı altında olmuştur. 17 Ekim 1919 yılında kurulan Batı Trakya Devleti'nin Cumhurbaşkanlığına Peştereli Tevfik getirilmiştir.[131] Bu devlet 1923 yılındaki Lozan Barış Antlaşması gereğince kendi kendini feshetmiştir.

Yukarda belirttiğim bütün uluslararası antlaşmalar ve bağımsız girişimlerine rağmen Batı Trakya Türk toplumu Yunan devleti tarafından hala Müslüman azınlık olarak tanımlanmaktadır.[132] Müslüman azınlık vurgusu Batı Trakya'daki Türklerin hayatlarına çok önemli zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Örneğin, Türkiye'ye veya Avrupa'ya çalışma amacı ile giden Türkler Yunan Vatandaşlık Kanunu'nun 19. Maddesi bahane edilerek Yunan vatandaşlığından çıkarıldığı ve tekrar Yunanistan'a girmelerine izin verilmediği görülmektedir.[133] Nitekim bu konuyla ilgili yaşanan en bilinen olay S. Haliloğlu ve A. Haliloğlu'nun yaşadıklardır. Haliloğlu ailesinin bu iki ferdi Yunan ordusunda askerlik yaparken vatandaşlıktan çıkartılmışlardır. Buna benzer şekilde iş arayan etnik Türkler'i Yunanistan'da başka bölgeye gitmeye teşvik eden Yunanlılar orada kayda alınan bu kişilerin bir daha Batı Trakya'ya

[129] Turgay Cin, **a.g.e.**, s.83.
[130] Hikmet Öksüz, **Batı Trakya Türkleri**, KaraM Yayınları, Çorum, 2006, s.3.
[131] Hikmet Öksüz, **a.g.e.**, s.4-5.
[132] Turgay Cin, **a.g.e.**, s. 90.
[133] Baskın Oran, **a.g.e., Türk-Yunan…,** s.112.

dönmelerine engel olmuş, çalıştıkları yerden ilişkilerin kesileceği tehdidiyle Türkçe isimleri bırakıp Yunanca isimler almaları dayatmışlardır.[134]

Yunanistan, eğitim konusunda da Lozan Barış Antlaşması'nın[135] yanı sıra 1951 yılında imzalanan ikili kültür antlaşmalardaki yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. 20 Nisan 1951 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan kültür antlaşmasında, iki ülkenin karşılıklı öğretmen değişimi yapması ve karşılıklı iki ülke diplomalarının tanınması kabul edilmiştir. 1950'li yıllarda Yunanistan'ın resmi tutumunda değişiklikler belirmiş ve Yunanistan Türk okullarını ve Türklere ait olan her türlü oluşumu tanımlamak için Müslüman kelimesini kullanmaya başlamıştır. 1967'de Cunta yönetiminin iş başına gelmesinden sonra azınlığın eğitimi bir bunalım dönemine girmiştir. Yunan hükümeti o döneme kadar Türk velileri tarafından seçilen okul yöneticilerini merkezi olarak atamaya başlamıştır. 1951 Antlaşması uyarınca Türkiye'den gelen ders kitapları artık kabul edilemez olmuştur.[136] Türk etnik kökenine sahip çocuklar dönemin ihtiyaçlarını karşılamayan, çok eski Türkçe kitaplarla okumak zorunda bırakılmış ve öğretmenlerin Türkiye'deki yeni gelişmeleri takip etmesi engellenmiştir. Türk öğretmenlerini eğitmek amacıyla Selanik'te özel bir akademi açılmış (Selanik Özel Pedagoji Akademisi) ve bu akademideki müfredat Türkçe'nin yeterli düzeyde öğrenilmemesini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir.[137] 1984 yılında Yunan makamlarca yeni ve oldukça radikal bir girişimine tanıklık olunmuştur. Yunanistan'ın Türk öğrenciler için, Türk Yüksek okullarına girişte Yunanca yeterlilik sınavı uygulaması getirmesiyle birlikte durum daha da kötüye gitmiştir. Bunun sonucunda Türkçe eğitim yapılan okulların sayısı azalmış ve eğitim kalitesi düşmüştür.[138]

---

[134] M. Murat Hatipoğlu, **Yunanistan'daki Etnik Gruplar ve Azınlıklar,** Stratejik Araştırma ve Etüdler Komitesi, Araştırma Projeleri Dizisi 3/99, Ankara, s.35.

[135] Lozan Antlaşması'na göre azınlık, eğitimin Türkçe yapılacağı okulları "kurmak, yönetmek ve denetlemek" hakkına sahiptir. Devlet, azınlığın "önemli bir oranda" yaşadığı kesimlerde bu kurumlara çeşitli katkılarda bulunmakta yükümlüdür (madde 40-41). Ayrıca, 3065/1954 sayılı tarihi yasa ilk kez "Türk ilkokulları" deyimine yer vermiştir. Bkz. Baskın Oran, **a.g.m.**, s.158-159.

[136] Baskın Oran, **a.g.m.**, s.158-159.

[137] M. Murat Hatipoğlu, Batı Trakya Türkleri, "Azınlığın Sorunlarına Tarihsel ve Güncel Yaklaşımlar", http://www.scribd.com/doc/63602446/BATI-TRAKYTU%CC%88RKLERI%CC%87 (erişim tarihi 20-10-2010).

[138] Ayşe Özkan, **a.g.m.**, s.186.

Yunanistan hükümetinin Türk azınlığına yönelik ayrımcı politikaları, sadece eğitim alanıyla sınırlı kalmamıştır. 1980'lerin sonuna doğru Türk kökenli birçok kişinin pasaportlarına el koyarak Türklerin hareket özgürlüğünü kısıtlayıcı girişimlerde bulunmuştur. Ancak uluslararası kuruluşların tepkileri sonucu Yunanistan son dönemde bu tür yollara başvurmaktan vazgeçmiştir.[139]

Etnik kimliğin inkâr edilmesi çerçevesinde şekillenen Yunan devleti politikaları zaman zaman bazı değişiklikler göstermiştir. Yunanistan, geçmişteki yakınlaşma dönemlerinde, Türk azınlığın etnik kimliğini öne çıkarırken, Türkiye ile bunalım yaşadığı dönemlerde, Türk azınlığını yalnızca bir dinsel azınlık durumuna indirgemiştir.[140] Ancak 1952 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Batı Trakya ziyareti ile ilişkiler doruk noktasına ulaşmış ve bu dönemde Batı Trakya Türklerinin kimliği konusunda ve kültürel hayatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu çerçevede Türk azınlığın ilk lisesi "Celal Bayar Türk Lisesi" açılmış, bölgeye Türkiye'den öğretmenler gönderilmiş ve Türk okullarında "Müslüman" değil "Türk" yazılı levhalar asılmaya başlanmıştır. Görüldüğü gibi 1955 yılında Trakya'da Müslüman azınlık ifadesi kaldırılmış, yerine Türk azınlık ifadeleri getirilmiştir.[141]

Yunanistan'da azınlıklara yönelik olumsuz politikalardan etkilenmiş en tanınmış iki isim Dr. Sadık Ahmet ve İbrahim Şerif'tir.[142] Dr. Sadık Ahmet 1987'de Selanik'te düzenlenen "Demokrasi ve İnsan Hakları" konulu uluslararası bir toplantıda, 10.000 imzalı Yunanistan'da Batı Trakya'da Yaşayan Müslüman-Türk Azınlığın Şikâyeti ve Dilekçe metnini katılımcılara dağıtılması sonucunda, hakkında dava açılmıştır. Dr. Sadık Ahmet hakkında açılan dava Selanik 2. Ceza Mahkemesi'nde görülmüş ve 24 Haziran 1998 tarihinde, "halkı huzursuz eden ve ülkenin uluslararası ilişkilerini zedeleyen

---

[139] Ayşe Özkan, **a.g.m.**, s.181.
[140] Hakan Baş, **a.g.e.**, s.68.
[141] Murat Saraçlı, **a.g.m.**, s.21.
[142] M. Murat Hatipoğlu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.33.

yalan haber yapmak ve sahte imza kullanmak" suçundan 30 ay hapis ve 100.000 drahmi para cezasına çarptırılmıştır.[143]

Batı Trakya'daki Türklerin şikâyet ettikleri diğer bir önemli sorun ise dini özgürlükleri ile ilgilidir. Yunanistan'daki müftülük kurumu 1913 tarihli Atina Mübadelesinde düzenlenmiş ve 2345/1920 sayılı ve tarihli yasayla bu düzenleme iç hukuka yansıtılmıştır. Ancak, müftülerin karma usulle seçilmesini öngören bu yasa hiçbir zaman uygulanmaya konmamıştır. Bu yasa ilk değişikliği 1990'da çıkartılıp Parlamento tarafından Ocak 1991'de onaylanan 182 sayılı yasa 2345'in yerine geçmiştir. Bugün geçerli olan bu yasanın amacı, müftü belirlemesinde dışarıya karşı Müslümanları söz sahibi gösterirken, şimdiye kadar olduğu gibi müftü seçiminde Yunan yönetimi tek yetkili ve denetleyici konumunda muhafaza etmektedir.[144] Bu durum Lozan Antlaşması'nda (40. Madde) olduğu kadar Yunanistan'ın AGİT çerçevesinde üstlendiği yükümlülüklere de aykırıdır.[145]

Önemli bir diğer sorun ise Batı Trakya'da ulusal bilincin güçlü tutulmasında ve ulusal kimliğin yok olmamasında büyük önem taşıyan vakıfların etkinliklerinin sınırlandırılmaya çalışılmasıdır. Örneğin vakıf malları vergiden muaf olmalarına rağmen, Yunanistan hükümeti tarafından Türk azınlığı vakıflarına ait menkul ve gayrimenkullerine vergi tabi tutulup, sonra da vergisi ödenmediği gerekçesiyle vakıf mallarına ipotek konulmaktadır.[146]

Azınlığın ekonomik alanda yaşadığı sorunlar da önemlidir. Bu sorunların başında da mülkiyet hakkı ve özellikle toprakların mülkiyeti konusu gelmektedir. Batı Trakya'da kamulaştırma işleminin daha çok Türk toprakları üzerinde yapılması, tapu ve zilyetliği tanımama gibi yollarla azınlığın sahip olduğu topraklar ellerinden alınmakta ve gayrimenkul edinmelerine çeşitli kısıtlamalarla ayrımcılık yapılmaktadır. Örneğin Batı Trakya'da kurulan

---

[143] Kendisinin itirazı üzerine, Avrupa'nın da dikkatini çekti, nihayet, davanın 1990'a kadar uzanması ve Dr. Sadık Ahmet Nisan 1990'da milletvekili seçilmesiyle, hakkında verilen hüküm, dokunulmazlığından dolayı düşmüştür. Bkz. Hikmet Öksüz, **a.g.e.**, s.9-10.

[144] Ayşe Özkan, **a.g.m.**, s.183.

[145] Ayşe Özkan, **a.g.m.**, s.183-184.

[146] M. Murat Hatipoğlu, Batı Trakya Türkleri, "Azınlığın Sorunlarına Tarihsel ve Güncel Yaklaşımlar", http://www.scribd.com/doc/63602446/BATI-TRAKYTU%CC%88RKLERI%CC%87 (erişim tarihi 20-10-2010).

Dimokritos Üniversitesini inşa edebilmek amacıyla Yunan hükümeti 3.000 hektar bir ekili araziyi istimlak etmiştir.[147]

Özetle, Yunanistan uzun bir süre uluslararası azınlık rejimine uymak bir yana, ikili anlaşmalar gereği yerine getirmesi gereken yükümlülükleri dahi yapmamıştır. Bu durum uluslararası kuruluşların raporları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararıyla da tescil edilmiştir. Yunanistan'ın uygulamaları karşısında özellikle 1985-1995 döneminde Dr. Sadık Ahmet liderliğinde Batı Trakya Türkleri arasında kimliğin korunması ve güçlendirilmesine ilişkin azınlık hakları faaliyetleri yoğunlaştırılmıştır.[148]

Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine yönelik politikasının değiştiğine yönelik ilk adım 1991 yılında Başbakan Micotakis'in Trakya'ya düzenlendiği bir gezide azınlıklar için "yasalar ve idari makamlar önünde eşitlik" ilkesini benimseyeceğini belirtmesi olmuştur. Bu yaklaşım 1990'ların ortalarından itibaren etkisini göstermeye başlamış ve Türk azınlığın etnik kimliği tanınarak, Türkçe eğitim ve yayın hakki dâhil Türk azınlık üzerindeki toplumsal, siyasal ve ekonomik baskılar birer birer kaldırılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda 1997 sonunda Yunan devlet radyosu ilk kez Türkçe yayın yapmaya başlamıştır.[149]

1.3. Yunanistan'da Makedon Azınlığı

1912-1913 Balkan Savaşları Makedonya'nın kederinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaşlarda Sırbistan Vardar Makedonya'sını, Bulgaristan Pirin Makedonya'sını topraklarına katarken Yunanistan da Ege Makedonya'sının büyük bir kısmını topraklarına katmıştır. Böylece, Ege Makedonyası'nda yaşayan Makedonlar Yunanistan'da azınlık durumuna düşmüşlerdir.[150] 1913'te bölgede başlayan Yunan egemenliğiyle birlikte Makedonların kültürel haklarını kullanması ve bu bağlamda Makedon dilinin

[147] Baskın Oran, **a.g.m.**, s.163-164.
[148] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.290-291.
[149] Erol Kurubaş, **a.g.e.**, s.291.
[150] Emel Osmançavuşoğlu Oktay, "Çözülmeyen Düğüm Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri", Derleyen: Erhan Türbedar, **Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.134-135.

konuşulması dahi yasaklanmıştır.[151] Bölgesel otoritelerin halen Yunanistan'da 100.000 kişilik bir Slavofon (Slavca konuşan) nüfus bulunduğunu iddia etmelerine rağmen, araştırmacılar bu sayının iki katı fazla (200.000) olduğunu savunmaktadır. Kalabalık nüfusuna rağmen Makedon azınlık, Yunan hükümetlerince tanınmamakta ve günlük yaşamlarında birçok problem ve ayrımcılıkla karşılaşmaktadır.[152]

Yunan Sevr'i olarak bilinen "Yunanistan'daki Azınlıkların Korunması'na İlişkin Antlaşma"da, Makedonların hak ve özgürlükleri, diğer etnik azınlıklarla birlikte güvence altına alınmıştır. Bu antlaşma ile Yunanistan diğer azınlıklar gibi Makedonların da varlıklarını, dil, din, eğitim gibi kültürel ve siyasi haklarını kabul etmiştir.[153] Bulgaristan'la imzaladığı Neuilly Antlaşması gereğince 1920 yılında, en az 85.000 Makedon'u Bulgaristan'a gönderen (mübadele eden) Yunanistan, 1925 yılındaki ABECEDAR jest'inin hemen ardından 1926 yılında çıkardığı 322 sayılı kanunla da Ege Makedonya'sındaki bütün yer adlarını, bütün Makedon isimlerin kullanımını yasaklamıştır. Kısacası "Helenleştirmek" üzere geniş ölçekli bir kampanya başlatmıştır. Bunun yanı sıra kiliseler, manastırlar, anıtlar, arkeolojik eserler ve mezarlıklardan bütün Makedonca adlar, semboller silinmiş, Slav-Makedonca yazılı dini veya edebi bütün eserlere el konulup imha edilmiştir. Ayrıca Makedonların kendi isimlerinin ve soy isimlerinin de Yunancaya dönüştürülmesi zorunlu kılınmıştır. Ege Makedonya'sındaki Yunan baskıları 1930'larda da devam etmiştir. Kasım 1930 tarihinde Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos, düzenlediği basın toplantısında "Makedon ulusal azınlığıyla ilgili sorun çözümlenecek ve ben eğer millet öyle istiyorsa Makedon okulların açılmasına öncülük eden ilk kişi olacağım" demiştir. Bu konuşma ile bir Yunan Başbakanı tarafından Makedon azınlığın varlığının kabul edildiği de görülmektedir.[154]

---

[151] Halim Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.18.
[152] M. Murat Hatipoğlu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.47.
[153] Halim Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.19-20.
[154] Makedon okullarında okutulmak üzere Lerin (Florina)-Manastır (Bitola) diyalekti üzerine inşa edilen "ABECEDAR" adlı Makedonca kitabıdır. Bkz. M. Murat Hatipoglu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…**, s.57-58.

II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Yunanistan'da meydana gelen işgaller ve peşinden patlak veren iç savaş sonucunda da Ege Makedonlarına yönelik baskı azalmamış, aksine artmıştır. Bu baskıcı ve asimilasyonist politikalarla birlikte, birçok Makedon denizaşırı ülkelere ve özellikle Avustralya, ABD ve Kanada gibi ülkelere kaçmışlardır. Yunanistan'daki iç savaştan hemen sonra Yunan Devleti istenmeyen yabancı olarak gördüğü Makedonları Yugoslavya sınırından uzaklaştırabilmek ve oradaki demografik yapıyı değiştirebilmek amacıyla 2536/1953 sayılı ve tarihli kararnameyle "milli bilinci yüksek" yeni ailelerin bu bölgeye yerleşmesini sağlamıştır. 1954 yılında Papagos hükümeti kamu görevlerinde bulunan bütün Makedonların işten çıkarılmalarına karar vermiş ve sınır kesimlerinde yaşayan Makedon köylülerinin bulundukları köylerden dışarı çıkmalarını yasaklamıştır. Bir nevi köylerinde açık hava hapsinde yaşamalarına müsaade edilmiştir. Florina (Lerin), Kostur ve Kajlari gibi köylerde yaşayan Makedonlar resmi görevliler önünde "Makedonca bilmediklerini" söylemeye zorlanmış ve bu gibi baskılar bölgedeki birçok Makedon'un, yukarda da belirtildiği üzere, Avustralya ya da Kanada gibi ülkelere göç etmelerine yol açmıştır.[155] Yunanistan devletinin Makedon azınlığa yönelik tutumu ne demokratik yolla seçilmiş hükümetler, ne de askeri diktatörlükler dönemlerinde en ufak bir değişikliğe uğramamıştır. 1962'de çıkarılan 4234 sayılı bir diğer yasa ise; vatandaşlıktan çıkarılan kişilerin Yunanistan'a dönmelerini yasaklamıştır.[156] Ellerinden vatandaşlığı alınan Makedonlar, sahip olduğu haklara tekrar kavuşamamış, ülkeye girişleri yasaklandığı için mallarını ve mülklerini kaybetmişlerdir. 1982 yılında çıkarılan bir yasa ile etnik Yunan göçmenlerin dönmelerine izin verilirken, Makedonlara bu hak tanınmamış, hatta evlilik, cenaze gibi sosyal olaylara katılmak için yapmak istedikleri kısa süreli ziyaretler de zaman zaman yasaklanmıştır.[157]

---

[155] Hugh Poulton, **Balkanlar Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, Çeviren: Yavuz Alagon, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1993, s.215.
[156] M. Murat Hatipoglu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…**, s.62.
[157] Damla Aras, "Yunanistan'daki Slav-Makedon Azınlığı ve Problemleri", Derleyen: Murat Hatipoğlu, **Makedonya Sorunu Dünden Bugüne**, ASAM Yayınları, Ankara, 2002, s.100.

1981 yılında Andreas Papandreu liderliğindeki PASOK partisinin iktidara gelmesiyle birlikte Makedonlara yönelik olumsuz yaklaşımlarda büyük bir artış görülmüştür. Papandreu hükümeti, çok açık bir şekilde, Yunanistan'daki Makedon azınlığın varlığını reddettiklerini ve bu konuda yapılabilecek olan herhangi bir tartışmaya da kapalı olduklarını bildirmiştir. Yunanistan'daki hükümet değişiklikleri devletin Makedonlara yönelik inkârcı yaklaşımlarında bir değişiklik yaratmamıştır. Örneği Yunan hükümeti kendi vatandaşlarının, Üsküp'teki Kiril i Metodi Üniversitesi'nden alınan diplomaların geçersiz sayması olmuştur.[158]

Bugün bile Yunanistan'da Makedon dilinin öğrenilmesi yasaktır. Yeni doğan Makedon çocukları Makedon isimleri taşıyamamaktadır. Çünkü çocukların doğum kaydını yapan Yunan Dini görevlileri Yunan isimlerinden başka isimde çocuk kaydı yapmayı reddetmektedirler. Yunan din adamları Makedon çiftlerinin nikâhlarını kıyma sürecinde de çeşitli zorluklar yaratmaktadırlar. Nikâh törenleri Makedon danslarının oynanmaması ve Makedonluk milli hislerini artırabilecek herhangi bir gösterinin yapılmaması şartıyla gerçekleştirebilmektedir.[159] 1990 yılında Florina'daki Yüksek Mahkeme, Makedon Kültürü Merkezi isimli kurumun yasalar gereğince kayıt olma talebini reddetmiş ve bu karar 1991 yılının sonlarında Selanik'teki bir başka mahkeme tarafından da onaylanmıştır. Mahkeme gerekçe olarak, böyle bir kuruluşun Yunanistan'daki Makedon azınlığın varlığını teyit eden bir hareket olduğunu, bunun da Yunanistan'ın ulusal çıkarları ve kanunlarına aykırı bir hareket olduğunu göstermiştir.[160] Bu karardan sonra Makedon azınlığı üyeleri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuş ve mahkeme Makedon azınlığını haklı bulup Yunanistan devletini mahkûm etmiştir.

Nikodimos Tsarknias adlı bir Makedon Rahip Makedon İnsan Haklarını savunduğu için görevine son verilmiştir. Bunun yanında Yunan Ceza Yasası'na göre 5 ay hapis ve 10.000 Drahmi para cezasına çarptırılmıştır.[161] Siyasi haklar açısından da Yunanistan, Makedon azınlığa karşı engelleyici

[158] Hugh Poulton, **a.g.e.**, s.217.
[159] Murat Hatipoglu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…**, s.70.
[160] Damla Aras, **a.g.m.**, s.98.
[161] M. Murat Hatipoglu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…**, s.72-73.

uygulamalarda bulunmaktadır. Örneğin Yunanistan'da 1995'te kurulan Vinojito (Gökkuşağı) adlı Makedon azınlık partisine karşı derhal tepki gösterilmiş ve bu siyasi yapılanma birçok engellemeler ile karşılaşmıştır.[162]

Yunanistan'daki Makedon azınlığın durumu, özellikle Makedonya Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla daha da kötüleşmiştir. Makedonya devletinin bayrağında "Vergina Güneşi"nin kullanması, Yunan milliyetçiliğini daha da tetiklemiş ve "Makedonya Cumhuriyeti" olarak anayasal adıyla tanınmamasına yol açmıştır. Makedonya Cumhuriyeti, bayrağında ve anayasasında değişiklik yapmasına rağmen, isim sorunu devam etmektedir.[163]

Yunan toplumunun konuya bakışını değerlendirecek olursak, Yunanlıların Makedon azınlığa yönelik fikirlerinin kişisel algılara ve politik eğilimlere göre değişiklik arz ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yunan toplumu içerisinde Yunanistan'da yaşayan bütün Makedonları tamamıyla yok etmek isteyen şoven milliyetçiler olduğu gibi, Makedon ve Yunanlıların da birlikte yaşayabileceklerine inanan sol eğilimli kişilerin olduğunu da görmek mümkündür.

1.4. Yunanistan'da Arnavut Azınlığı

Yunanistan'da varlığı, kimliği, kültürü ve bu amaçla örgütlenme hak ve özgürlüğü reddedilen diğer bir etnik azınlık da Arnavutlardır.[164] Arnavutları esasen oluşturan kesim Epir bölgesinde olup, bölgenin 1913'te Osmanlı'dan çıkıp el değiştirmesiyle başlayan süreçte baskı ve ayrımlarla karşılaşmaya başlamışlardır. Hiç kuşkusuz, yukarda Makedonlar hakkında geçerli olan antlaşmalar, Arnavutlar için de geçerlidir. Hatta bunlara, ülkedeki tüm Müslümanların ve Batı Trakya Türkleri gibi, Arnavutlar'ın Müslüman kesim bakımından geçerli olan "Lozan Barış Antlaşması"nın "Azınlıkların Korunması Bölümü"ndeki 37-45 maddeleri de eklenmiştir.[165]

---

[162] Damla Aras, **a.g.m.**, s.99.
[163] M. Murat Hatipoglu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.67.
[164] Halim Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.38.
[165] Halim Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.39-40.

Yunanistan'da yaşayan Arnavutları üç grupta toplamak mümkündür: Bunlardan ilki Ortodoks Arnavutlar (Arvanitler), ikinci gurup Müslüman Arnavutlar (Çameriya Arnavutları), üçüncü gurubu ise, Soğuk Savaş sonrasında Yunanistan'a gelen göçmen ve sığınmacı Arnavutlardır. İlk iki kategorideki Arnavutlar, Yunanistan devleti tarafından çeşitli zamanlarda ya sürgüne ya etnik temizliğe ya da asimilasyona maruz bırakılmışlardır. Yunanistan yönetimi bunların etnik kimliklerini ve varlıklarını tanımamakta, özellikle Ortodoks mezhebinden olanların Yunanlı Helenler olduğunu ileri sürmektedir.[166]

Yunanistan'daki Arnavut nüfusunun sayısıyla ilgili de çeşitli veriler mevcuttur. Yunanistan 1928 ve 1951 yıllarında 2 sayımı örnek göstererek Arnavutça konuşan Yunanlıların sayısının 18.773 ila 22.736 arasında değiştiğini ifade etmektedir. Ancak Arnavut örgütleri tarafından yerli Arnavut nüfusunun 100.000 üzerinde olduğu iddia edilmektedir.[167]

Yunanistan'daki Arnavut azınlık günümüzde Yunan eğitim ve siyasi sistemi yüzünden Helenleşme yolundadır. Aynı zamanda devletin milliyetçi kültürüne uymayan her türlü girişim ve yaklaşımı şiddetle cezalandıran Yunan hukuk sistemi de Yunanistan'daki Helenleşmeyi sağlayan en önemli faktörlerden biridir. Hatipoğlu'nun çalışmasında da anlaşılacağı üzere Yunanistan'da yaşayan Arnavut toplumunun büyük bir çoğunluğu kendi dillerini konuşabilmişlerdir.[168] II. Dünya Savaşı'nda ve İç Savaş'ta Yunanlıların ileri sürdükleri, Arnavutlar işgalci İtalyanlarla işbirliği yaptığı iddialarının ardından Arnavutlar kitleler halinde sınır dışı edilmişler, ya da Yunanistan'ın çeşitli bölgelerine sürülmüşlerdir. Bu tarihten günümüzde kadar Arnavut dilinin kullanımı tamamıyla yasaklanmıştır.[169]

II. Dünya Savaşı patlak verdikten sonra, İtalyan işgalinden önce Yunanistan'da genel bir seferberlik ilan edildiğinde, Yunan vatandaşı olan

---

[166] M. Murat Hatipoğlu, "Yunanistan'da Tanınmayan Azınlıklar Arnavutlar, Makedonlar ve Ulahlar" Bilimsel araştırmalar Serisi No.4, **Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu**, s.5.

[167] Coğrafi bir değerlendirme yaptığımızda ise, Arnavutların Arnavutluk, Kosova, Makedonya, Karadağ ve Yunanistan'ın Epir, Thesprotiya (Çamerya) Attica, İslet ve Egina adasında yaşadıklarını görürüz. Arnavutlar kendilerini Shqipëtar, ülkelerini Shqipëri ve konuştukları dili Arbëresha olarak adlandırmaktadırlar. Bkz. M. Murat Hatipoglu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.100-101.

[168] M. Murat Hatipoglu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.102-103.

[169] M. Murat Hatipoglu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.103.

Çamerya Arnavutları da hükümete başvurarak ortak düşmana karşı savaşmak üzere silahlandırılmak istemişlerdir. Yunan yönetimi bunun üzerine Çameryalıları da seferberlik kapsamına almış, ancak silah vermek yerine, Arnavutları inşaat işçiliğinde çalıştırmıştır. Bu hareket Arnavutların açıkça dışlanmasına yol açmıştır. İtalyan işgali sırasında ise Yunan yönetimi, Arnavutların tepkisinden çekinerek, 14 yaş ve üzerindeki bütün erkekleri kitleler halinde toplama kamplarına sürmüştür (Midilli, Sakız ve Korint'teki kamplar). Çamerya'da kadınlar, çocuklar ve yaşlılar, cinayetlere, soygun ve tecavüze maruz kalmışlardır. Bunun üzerine Arnavut devleti, Arnavutluk Parlamentosu da 30 Haziran 1994 yılında almış olduğu bir kararla 27 Haziran tarihini Çamerya bölgesinde katliama uğrayan Arnavutları anma günü olarak ilan etmiştir.[170]

Yunan vatandaşı olan etnik Arnavutlar Arnavutluk'ta örgütlenmişlerdir. Savaş sonrasında yeni Arnavut yönetimi Çamerya sorununu uluslararası arenaya getirmek üzere Paris Barış Konferansı gündemine taşımıştır. Bu konferansta Çameryalılar'ın yeniden vatanlarına dönmek istedikleri ve mülklerinin iadesi dile getirilmiştir. Ancak Arnavutluk'ta komünist rejimin iktidara gelmesinden sonra bu konuda pasif kalınmıştır. 1945 olaylarından hemen sonra Yunanlı yöneticiler, bölgedeki demografik yapıyı değiştirmek için buraya Yunanlı, Roman ve Ulah nüfus yerleştirme yoluna gitmişlerdir. Asimile olmaları için bütün tedbirleri alan Yunanistan, ayrıca sınır dışı edilen Çamerya Arnavutlarının malları ve mülklerini yeni Yunan sakinlerine, hem de hiçbir yasal-hukuki dayanak olmaksızın dağıtmıştır. Günümüzde ise, Yunan hükümeti Çamerya Arnavutlarına ülkeye giriş izni vermemekte, dışlama ve ayrımcılık politikasını uygulamaktadır. Çamerya Arnavutlarının müttefik kuvvetlerle birlikte İtalyan işgaline karşı savaşmalarına rağmen, 1992 yılında Arnavutluk'un başkenti Tiran'a resmi bir ziyaret gerçekleştiren Yunanistan'ın eski başbakanlarından Mitsotakis, Çamerya Arnavutlarının savaş esnasında Almanya ve İtalya ile işbirliği yaptıkları için savaş suçlusu ilan edildiklerini ve

[170] M. Murat Hatipoğlu, **a.g.m.**, s.5-6.

hiçbir zaman Yunanistan'a geri dönmelerine izin verilmeyeceğini açıklamıştır.[171]

Arnavutluktaki Komünist rejimin sona ermesiyle birlikte, daha iyi bir yaşam amacıyla Yunanistan'a göç eden Arnavutların sayısında önemli bir artış görülmüştür. Bu dönemde Arnavutluk'tan Yunanistan'a göç eden sığınmacıların sayısı 250.000 ila 350.000 arasında seyretmiştir.[172] Genel olarak Yunan politikaları, gelen göçmenlerin sınırdışı edilmesi veya ekonomik olarak düşük ücretle ağır işlerde çalıştırılmaları olarak uygulanmıştır. Ayrıca Yunan medyasının, göçmenlerin Yunanistan için bir tehdit oluşturduğu konusundaki yorumları olumsuz bir kamuoyu yaratmaktadır. Bunun sonucunda göçmen Arnavutlar gittikçe artan suç oranının günah keçisi olarak değerlendirilmişlerdir.[173] Bu gelişmeler insan hakları örgütlerinin Yunanistan'ın göçmen ve sığınmacı politikalarını eleştirmesine yol açmıştır.

Yunanistan hükümeti 1991 yılından sonra göçmen Arnavutları ya toplu şekilde veya kişi bazında sınırdışı etmiştir. Sınırdışı edilen Arnavutların birikimlerine ve kişisel eşyalarına da Yunan polisi tarafından el konulmuştur.

BM Uluslararası Araştırma Komisyonu hazırlamış olduğu raporda 1944-1945 arasında Çamerya Arnavutlarına yönelik katliam ve baskıyı teyit etmiştir. Ayrıca Yunanistan'ın Arnavutları azınlık olarak saymadığı ve ülkede halen on binlerce Çamerya Arnavut'un yaşamakta olduğunu vurgulamıştır.[174] Bugün sınırdışı edilerek Arnavutluk'a yerleşmek zorunda kalan Çamerya Arnavutlarının torunları Yunanistan'da kalan mal ve mülkleri için tazminat talebinde bulunmaktadırlar. Fakat bu talepler dikkate alınmamaktadır.

2000 yılında 15 yaşındaki Odiseus Cenai adlı bir Arnavut gencinin Yunan Milli Gününde Yunan bayrağını taşıyıp taşıyamayacağına ilişkin yaşanan tartışma, Arnavutlara yönelik var olan önyargının çarpıcı bir örneği olarak gösterilebilir. Selanik'teki Nea Mehanniona lisesinin en başarılı öğrencisi olan Arnavut genci Cenai'nin Yunan Milli Günü esnasında

---

[171] M. Murat Hatipoğlu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.106-107.
[172] M. Murat Hatipoğlu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.110.
[173] M. Murat Hatipoğlu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.111.
[174] Nazif Mandracı, Birsen Erdoğan, **Balkanlar'da Azınlık Sorunu: Yunanistan, Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan'daki Azınlıklara Bir Bakış**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, (SAEMK) Ankara, 2001, s.39.

düzenlenen milli törenlerde Arnavut olduğu için Yunan milli bayrağını taşımasına izin verilmemiştir. [175]

1.5. Yunanistan'da Ulah Azınlığı

Balkan yarımadasının yerli unsurları arasında yer alan ve bölgenin en eski topluluklarından sayılan Ulahlar da Yunanistan'da yaşayan ve "Yunan olmayan" azınlıklardan biridir. Ulahlar, Latin kökenli Romence'yle (Aromanca) akraba bir lehçeyi konuşan, yaşadıkları ülkeye göre Latin, Yunan ve Kiril karakterlerinde alfabe kullanan bir topluluktur. Yunanistan, topraklarında yaşayan Ulahların etnik kimliğini tanımamakta ve sayıları hakkında da sağlıklı bilgiler vermemektedir. En son 1951 sayımına göre Yunanlılar, Ulahların sayısının 39.855 olduğunu, şimdilerde ise 15.000 ila 20.000 arasında olabileceğini öne sürmektedirler.[176] Ancak çeşitli araştırma kurumları, örgütleri ve Ulah diasporasına mensup çevreler bu sayının 300.000 ile 600.000 arasında olabileceğini belirtmektedir. [177]

Ulahların yaşamlarındaki en önemli dönüm noktalarından biri, hiç şüphesiz, Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1905 yılında "millet" olarak tanınmaları olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu bu statü ile birlikte Ulahlara çeşitli haklar tanımış, ancak bu durum Patrikhane ile Yunan halkının tepkisine yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1905 yılında tanınan Ulahlar, böylelikle diğerleri ile eşit bir biçimde bir takım haklara sahip olacakları bir döneme girmişlerdir. Ancak bu dönem çok kısa sürmüştür. Çünkü yaşadıkları bölgeler Yunan hâkimiyetine girince bu haklarını da yitirmişlerdir. O dönemde elde ettikleri hakları ise, kendi yöneticilerini seçmek, kendi dillerinde ibadet ettikleri kilise ve eğitim aldıkları okullara sahip olmak, Osmanlı meclisinde temsil edilmek olarak özetlenebilir.[178]

---

[175] Gazmend Kapllani and Nicola Mai, "Greece Belongs to Greeks!" The case of Greek flag in the hands of an Albanian student, **The New Albanian Migrations**, Edited by Russell King, Nicolai Mai and Stephanie Schwndner-Sievers, Sussex Academic Press, Great Britain, 2005, s.153-154.
[176] M. Murat Hatipoğlu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.122-123.
[177] Hugh Poulton, **a.g.e.**, s.228.
[178] Halim Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.47.

Yunanistan'da yaşayan Ulahlar Yunan devletinin uyguladığı asimilasyon politikasına boyun eğerken bir grup Ulah, Avustralya'ya, ABD'ye ve Batı Avrupa ülkelerine göç ederek yurt dışında bir Ulah diasporası oluşturmuşlardır. Bunların göstermiş olduğu çabalar çerçevesinde Almanya'da, Freiburg'da kurulan "Ulah Dili ve Kültürü" adlı oluşumlar bunlara örnek gösterilebilir. Diğer taraftan, Barba'nın girişimleriyle, Mannheim ve Freiburg Üniversitelerinin Romanistik kürsüleri bir protokol imzalayarak, Ağustos 1986'da "Uluslararası Aromence Kürsüsü'nün hayata geçirilmesini sağlamıştır.[179] Amerika'ya göç eden Ulahlar New York, Connecticut ve Bridgeport gibi yerlerde çeşitli dernekler kurmuşlar ve aralarındaki bağı sürdürmüşlerdir. Bu çevrelerin ABD'deki faaliyetleri arasında "Farsarotul Derneği" adlı bir kuruluş ve onun "News Letter of the Society Farsarotul" isimli bir yayın organı mevcuttur.[180] Ayrıca Batı Avrupa'ya göç eden Ulahlar arasında, 1975 Helsinki İnsan Hakları Nihai Senedi'nin getirdiği yeni rüzgârlardan esinlenen bazı kişiler özel girişimlerle 1980'lerden itibaren önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Örneğin, 1998 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce yürürlüğe konan, Yunanistan tarafından da imzalanmış olan "Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı" (The European Charter of Regional and Minority Languages), Ulah dilini de içinde alan bir korumayı getirmektedir. Avrupa'da az konuşulan dillerin korunmasını ve yaşatılmasını öngören "Az Konuşulan Diller Avrupa Bürosu" (EBLUL-European Bureau for Lesser-Used Languages) da Avrupa Birliği tarafından desteklemesine rağmen, AB üyesi Yunanistan'dan tepkiler almaktadır.[181]

Yunanistan Ulah azınlığı tanımamakta, ele geçirdiği topraklarda yaşayan diğer azınlıklara olduğu gibi Ulahlar'a karşı da asimilasyoncu bir politika izlemektedir. Bunun sonucunda, Yunanistan'da Ulah kültürü ve dili yok olma tehlikesi içindedir. Avrupa Birliği'nin çeşitli platformlarının gündemini işgal edebilen böyle önemli bir sorun, Yunanistan'ın Avrupa Birliği'nin

[179] Halim Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.47-48.
[180] M. Murat Hatipoğlu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.134.
[181] Halim Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.48.

kuruluş, işleyiş ve yaşama ilkelerine ne kadar aykırı düştüğünü de göstermektedir.[182]

2. Bulgaristan'daki Hukuki Statüye Göre Azınlık Hakları

2.1. Bulgaristan'ın Taraf Olduğu Antlaşmalara Göre Azınlık Hakları

1878'deki Berlin kongresi, yüzyıllar boyunca, Osmanlı tebaası olarak yaşamış olan Roman, Yunan, Ermeni, Yahudi ve çok sayıda Türk'ün aynı sınırlar içinde yer aldığı yeni bir Bulgaristan yaratmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile özerk bir statüye kavuşan Bulgaristan, 1908 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.[183]

Bulgaristan Prensliği'ni kuran bu antlaşma aynı zamanda Bulgaristan'daki azınlığın temel hak ve özgürlüklerini uluslararası güvenceye kavuşturan ilk belge olma özelliğine sahiptir. Antlaşma'nın 4. Maddesi'ne göre; Bulgaristan'da yer alan tanınmış kişiler Tırnova'da toplanacak ve Bulgaristan Prensliği'nin anayasasını prensin tahta çıkışından önce hazırlayacaklardır.[184] Türk, Romen, Rus, Roman ve diğer etnik grupların hak, hürriyet ve çıkarlarını, Bulgar nüfusuyla beraber yaşadıkları bölgelerdeki nüfus oranları gözetilip dikkate alınacak ve anayasal mevzuatlarda yer alacaktır.

Berlin Antlaşması'nın 5. Maddesi'ne göre; Bulgaristan'da din ve mezhep ayrımı gözetilemez. Ayrı dinden ve mezhepten olan azınlıklar, tıpkı Bulgar çoğunluk gibi bütün medeni ve siyasal haklardan yararlanırlar. Ayrıca bu Antlaşma'nın 12. Maddesi'nde Bulgaristan'dan ayrılmış veya göç etmiş bile olsalar, geride bıraktıkları mülklerini üçüncü kişiler aracılığıyla işletebilecekleri ve mülklerini muhafaza edebilecekleri belirtilmiştir.[185] Berlin Barış Antlaşması çok taraflı bir antlaşmadır. Bulgaristan, yalnız Osmanlı'ya

---

[182] Murat Hatipoğlu, **a.g.e., Yunanistan'daki Etnik…,** s.138-139.
[183] Ömer Turan, "Geçmişten Gönümüze Bulgaristan Türkleri", Derleyen: Erhan Türbedar, **Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.19.
[184] Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986, s.366.
[185] O dönemde "Türk" ve "Müslüman" sözcükleri eşanlamlı olarak kullanılırdı. Bkz. Bilal N. Şimşir, **a.g.e.**, s.366-367.

karşı değil, anlaşmayı imzalayan öteki Avrupa devletlerine karşı da yükümlülük altına girmiştir. Ülkesinde yaşayan bütün azınlıkların haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermesi gerekmektedir.[186]

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Bulgaristan 27 Kasım 1919 tarihinde Neuilly Barış Antlaşması'nı imzalamıştır. Antlaşma'nın dördüncü bölümü ülkedeki azınlıkların haklarını ele almıştır. Bulgaristan bu hükümlerin anayasa değerinde olduğunu kabul etmiş ve iç hukukta yapılacak olası düzenlemelerin antlaşma maddelerine aykırı olmayacağı taahhüdünü vermiştir. Neuilly Antlaşması ile Bulgaristan, din, dil, ırk ve milliyet ayrımı gözetmeksizin topraklarında yaşayan azınlıklara tam eşitlik tanıyacaktır. Azınlıklar dinlerinin, inançlarının gereğini serbestçe yerine getirebileceklerdir. Medeni ve siyasal bütün haklara sahip olacaklardır. Azınlıkların ayinlerde, toplantılarda, ticari işlerinde, basın ve yayın alanlarında ve hatta mahkemelerde kendi dillerini serbestçe kullanmalarına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır. Eğitim öğretim kurumları, hayır kurumları, dini kurumlar açabilecekler ve bunları denetleyip yönetebileceklerdir (50,53-57 Maddeler).[187]

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1947'de imzalanan ve halen de geçerliğini koruyan Paris Barış Antlaşması, Bulgaristan'daki azınlıkların korunmasına ve Bulgarlarla eşit muameleye tabii tutulmalarına yönelik bir hüküm içermektedir. Antlaşma'nın 2. Maddesi'nde bu durum şöyle ele alınmıştır: Bulgaristan, ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeksizin yetkisi alanındaki herkesin ifade, basın ve yayın, ibadet, düşünce ve toplantı yapma özgürlükleri dâhil, tüm insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmasını sağlayacak gerekli tedbirleri alacaktır.[188]

Bulgaristan, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne 14 Aralık 1955 tarihinde katılmıştır. Böylece BM Sözleşmesi'nin temel amacı olan insan hakları ve temel özgürlüklere saygı gösterme yükümlülüğü altına girmiştir.[189] Ayrıca Bulgaristan, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni kabul etmiştir.

---

[186] Bilal N. Şimşir, **a.g.e.,** s.368.
[187] Bilal N. Şimşir, **a.g.e.,** s.374-375.
[188] Bilal N. Şimşir, **a.g.e.,** s.380.
[189] Tekin Akıllıoğlu, "Bulgaristan'ın Türk Azınlığa Karşı Giriştiği Uygulamaların Uluslararası İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi", s.145, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/453/5106.pdf (erişim tarihi 10-12-2011).

Bildirge'nin 2. Maddesi, herkesin ırk, renk, cinsiyet, din vb ayrımlara tabi tutulmadan insan haklarından yararlanacağını belirtmiştir.[190] Bunların yanında Bulgaristan insan hakları ile ilgili diğer belgeleri de imzalamıştır. Bunlar "Her Türlü Irk Ayrımcılığının Yasaklanmasına İlişkin" Birleşmiş Milletler Belgesi, "Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi" ve "Helsinki Antlaşmaları"dır.[191]

2.2. 1991 Bulgaristan Anayasası'na Göre Azınlık Hakları

1989'da Jivkov rejiminin yıkılmasından sonra azınlıklara uygulanan baskılar ve büyük göç sonrası ülkede iyice gerginleşen ortamı yatıştırmak amacıyla, 29 Aralık 1989'da Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) Merkez Komitesi'nde "Ulusal Sorun" konusunda bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıdan çıkan kararda isim seçme hakkı, din özgürlüğü, günlük hayatta Bulgarcadan başka bir dil kullanma hakkı ve geleneklerin serbestçe uygulanmasını önleyen tüm yasaklar kaldırılmıştır. Söz konusu toplantıda, ayrıca 1984 yılından beri Türklere uygulanan asimilasyon kampanyasının keyfi olduğu, Bulgar Anayasası'na ve uluslararası antlaşmalardan doğan taahhütlere aykırı olduğu ve milli birliğe zarar verdiği belirtmiştir.[192]

Bulgaristan'da 12 Temmuz 1991 tarihinde kabul edilen yeni Anayasa ile ülkenin yönetim biçimi, devlet yapısı, azınlıklar da dâhil tüm vatandaşların hak ve özgürlükleri düzenlenmiştir. Anayasa'nın geneline bakıldığında, her medeni ülkeye yakışacak biçimde birçok ilerici, politik, ekonomik, hukuksal ve kültürel prensibin kabul edildiği görülmektedir. Bunların arasında parlamenter demokrasi, hukuk ve sosyal devlet, kuvvetler ayrılığı, Anayasa'nın üstünlüğü, çok partili siyasal sistem, insan hakları alanında imzalanan uluslararası anlaşmaların iç hukuk sisteminde öncelikli

[190] Bilal N. Şimşir, **a.g.e.**, s.382.
[191] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.**, s.110.
[192] Ömer E. Lütem, "Tarihsel Süreç İçerisinde Bulgaristan Türklerinin Hakları**"**, Derleyen: Erhan Türbedar, **Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.57.

sayılması ve bunların garanti altına alınması gibi demokratik düzenin olmazsa olmaz ilkeleri yer almaktadır. Totaliter komünizm veya radikal milliyetçi Bulgar kanadından korunabilmek amacıyla yeni Anayasa'yla belli bir parti veya ideolojinin devletle bütünleşmesi yasaklanarak, ülkede doğabilecek sosyo-politik, ekonomik veya kültürel sorunların yasal yollarla, şiddete yer bırakmayacak şekilde çözülmesinin yolları aranmıştır. Bu anlamda yeni Anayasa'nın ilerici ve hukuk devleti ilkesiyle bağdaşır bir Anayasa olduğu söylenebilir. Anayasa'nın 6. Maddesi'nin ikinci fıkrasında vatandaşlık haklarına yer verilerek: "*Bütün vatandaşlar kanun önünde eşittir. Irk, milliyet, etnik köken, cinsiyet, din, eğitim durumu, inanç, siyasi eğilim, kişisel ve toplumsal statü veya mülki durum ayrımı yapılmaksızın hak ve önceliklerine hiçbir sınırlama konulamaz*" hükmü getirilmiştir. 54. Madde'nin 1. fıkrasında herkesin kendi kültürünü etnik kökenine uygun şekilde geliştirme hakkına sahip olduğu ve bu hakkın kanun tarafından tanınmış ve garanti altına alınmış bir hak olduğu zikredilmiştir. 29. Madde'de ise hiç kimsenin zorla asimilasyon uygulamalarına tabi tutulamayacağı vurgulanmıştır.[193]

Anayasa'nın 3. Maddesi'ne göre ülkedeki resmi dil Bulgarcadır. Azınlıkların kendi dillerini öğrenme ve kullanmalarıyla ilgili düzenlemeler ise 36. Madde'de yapılmıştır. Buna göre "*Bulgar dilinin öğrenilmesi ve kullanılması her Bulgar vatandaşının hakkı ve yükümlülüğüdür*" (Madde 36/1). Aynı maddenin 2. fıkrasında "*Anadili Bulgarca olmayan vatandaşlar Bulgar dilinin zorunlu öğrenimi ile birlikte kendi dillerini de öğrenme ve kullanma hakkına sahiptirler*" denmiş, fakat 3. fıkrada gerektiğinde çok tehlikeli olabilecek bir sınırlama getirilmiştir. Bu sınırlamaya göre maddede yalnızca resmi dilin kullanılması gerektiği durumların kanunla belirleneceği hükme bağlanmıştır.

Çok partili demokratik dönemde, Bulgaristan parlamentosunda siyasi partilerden bazıları* azınlık haklarını sınırlamak için teşebbüste bulundukları

[193] Bulgar Anayasası için Bkz., National Assembly of the Republic of Bulgaria, Constitution, http://www.parliament.bg/en/const (erişim tarihi 10-10-2011).

* ATAKA gibi siyasi partiler (Natsionalen Sayuz Ataka).

gibi partilerin belirli dönemlerde parlamentoda yeterli çoğunluk sağladıkları durumunda, mevcut kanunları değiştirerek azınlık haklarını sınırlayabilecek konuma gelebilirler. Nitekim bu yönde uygulamalar yaşanmıştır. Bunun açık bir örneği Ulusal Eğitim Kanunu'nun kabulü sırasında vuku bulmuştur. Söz konusu kanunun 8. Maddesi şöyle düzenlenmiştir: *"Anadili Bulgarca olmayan öğrenciler, zorunlu Bulgar dili dersi dışında, devletin koruması ve kontrolü altında, devlet okullarının dışında kendi anadillerini öğrenme hakkına sahiptirler."*[194]

Bulgaristan Anayasa'nın 36. Maddesi'nin üçüncü fıkrasında, mahkemelerde hukuk dili olarak Bulgarcanın kullanılmasını düzenleyen Medeni Usul, Cezai Usul ve Hukuki İşlemler gibi kanunlarla belirtilmiştir. Söz konusu kanunlarda Bulgarca konuşamayan veya anlamayan azınlıklar için ücretsiz tercüman sağlanacağı belirtilmiştir. Bulgaristan'da idari kurum ve kuruluşlarda azınlık dillerinin kullanımını kısıtlayan herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

1991 Anayasası azınlıkların dinsel haklarını tanımış, fakat burada da bazı sınırlamalar getirilmiştir. 13. Madde'de düzenlenen din hakları çerçevesinde Bulgaristan'da bütün dini inançların serbest olduğu ve ülkedeki geleneksel dinin Ortodoks dini olduğu vurgulanmıştır. 2. Fıkrada dini kurumların devletten ayrı oluşumlar oldukları kabul edilmiş, 4. Fıkrada ise dini topluluk ve kurumlarda olduğu gibi, dini inançların da siyasi amaçlarla kullanılması yasaklanmıştır.

Anayasa'nın 2. Maddesi'nde Bulgaristan Cumhuriyeti'nin ülkesel bütünlüğünün bölünemez olduğu belirtilmiş ve ülkede "*özerk bölgesel oluşumlar*" yasaklanmıştır. Bu konu ile ilgili Anayasa'nın 44. Maddesi'nde daha açıklayıcı bilgi verilmiştir. 44. Madde'de; vatandaşlar özgürce örgütlenebilirler, ancak devletin bağımsızlığını, ülkenin bütünlüğünü ve ulusun birliğini bozacak faaliyetlerde bulunamazlar, ulusal, etnik veya dini temel üzerine düşmanlık yaratmaya çalışmak, vatandaşların hak ve

[194] Republic of Bulgaria Grand National Assembly, National Education Act, Amended SG No.90/1996, http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN016454.pdf (erişim tarihi 10-10-2011).

özgürlüklerinin ihlaline yönelik faaliyetlerde bulunmak, para-militer birimler gibi örgütlerin kurulması yasaklanmıştır. 1989 Devrimi'nden sonra Bulgaristan'da azınlık politikalarıyla ilgili gelişmelere bakıldığında eski döneme nazaran çok büyük ilerlemenin kaydedildiği görülmektedir.

2.3. Bulgaristan'daki Türk Azınlığı

Türk nüfus, Balkan ve I. Dünya Savaşı'ndan önce Bulgaristan'ın birçok bölgesinde diğer etnik nüfus gruplarına göre sayıca çoğunluğu teşkil etmekteydi. Balkan tarihinde çok önemli dönüm noktalarından biri olan ve 93 Harbi olarak adlandırılan 1878 savaşı sonrasında bölge nüfusunun yaklaşık yarısını teşkil eden Müslüman nüfus yarıya düşmüştür. Savaş öncesinde bölgedeki toplam 3.200.000 nüfusun, 1.600.000'i Müslümanlardan oluşmaktaydı.[195] 1965 nüfus sayımında ise Türk nüfus 746.755 olarak tespit edilmiştir.[196] Bu demografik değişim, savaş sırasındaki zayiatlar, kayıplar ve savaş ortamında Anadolu'ya yapılan yoğun göç nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu savaş neticesinde yapılan Berlin Antlaşması ile ilk defa Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış ve bölgede büyük çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu azınlık için bu tarihten itibaren "Müslüman azınlık" kavramı kullanılmaya başlanmıştır.[197]

Bulgaristan'daki Türk azınlığın konumunu belirleyen hukuksal belgelere bakıldığında, 1878 Berlin Antlaşması'nın 4. Maddesi Bulgaristan Krallığı kurulduktan sonra Türklere ulusal azınlık statüsünü garanti etmiştir. Berlin Antlaşması'nın 5. Maddesi'nde, azınlıkların hak ve özgürlüklerine dair yükümlülükleri içerirken, 12. Maddesi'nde Türklerin taşınmazlarıyla ilgili hükümler düzenlemiştir. 1909 yılında imzalanan İstanbul Protokolü ile toprak mülkiyeti ve örgütlenme gibi haklar yeniden düzenlenmiştir. 1913 yılında Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan Barış Antlaşması

[195] Ömer Turan, **a.g.m.**, s.19.
[196] Hugh Poulton, **a.g.e.**, s.145.
[197] Ömer E. Lütem, **a.g.m.**, s.44.

Türklerin adı geçen haklarını teyit etmiştir.[198] Neuilly Barış Antlaşması da Bulgaristan'daki azınlıklara ve haklarına genel olarak yer vermiştir. Söz konusu haklar böylelikle Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altına alınmıştır. 1925 yılında, Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan arasında imzalanan Dostluk ve Kuruluş Sözleşmesi çerçevesinde buradaki Türk azınlığı haklarıyla ilgili daha kapsamlı yeni düzenlemeler yapmıştır. Bulgaristan'daki azınlık hakları ayrıca tekrar genel mahiyette II. Dünya Savaşı sonunda Bulgaristan'ın imzaladığı Paris Barış Antlaşması ile garanti altına alınmıştır. Bunların yanında Bulgaristan yukarıda belirtilen Birleşmiş Milletler ve diğer belgelerle de azınlık haklarını güvence altına almıştır.[199]

II. Dünya Savaşı'nın ardından Bulgaristan'da komünistler iş başına gelmişlerdir. Komünistler kendilerini güvence altına alana kadar Türklerin desteğini alabilmek için oldukça özgürlükçü davranmışlar, çeşitli vaatlerde bulunmuşlardır. Dimitrov Anayasası olarak da anılan 1947 Anayasası'nda, ülkedeki bütün etnik azınlıkları tanınmış ve onların ana dilleriyle eğitim yapıp milli kültürlerini yaşamaları kabul edilmiştir.[200] Bu anayasanın 71. Maddesi'nde okullarda Bulgarca öğretim yapma zorunluluğu getirmesine rağmen, şu husus da özellikle vurgulanmıştır; "ulusal azınlıklar kendi ana dillerinde eğitim görme, kendi ana dillerini ve kendi ulusal kültürlerini yaşama ve geliştirme hakkına sahiptirler".[201] 1956 yılında yönetime gelen Todor Jivkov'un azınlıksız tek bir sosyalist Bulgar milleti yaratmak arzusunun bir sonucu olarak Türklere sağlanan hak ve özgürlük imkânları yeniden kısıtlanmıştır. 1960'lı yıllarda, Türkçe öğretim veren okullar Bulgar okullarıyla birleştirilmiş ve Türkçe eğitim verilmesi yasaklanmıştır. Bulgaristan Yönetimi'nin Türkçe eğitim konusundaki tüm bu uygulamaları azınlık mensuplarını tedirgin etmiş ve tepkiye neden olmuştur.[202] 1971 yılında kabul edilen anayasada ülkede bulunan azınlıklara dair hiçbir hüküm yer almamıştır. Bu anayasada sadece "kökeni Bulgar olmayan vatandaşlar" şeklinde ifade

[198] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.**, s.110.
[199] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.**, s.110.
[200] Ömer Turan, **a.g.m.**, s.23-24.
[201] Hugh Poulton, **a.g.e.**, s.147.
[202] Ömer Turan, **a.g.m.**, s.24.

kullanılmıştır.[203]

Komünist dönemde Türk azınlığın yaşadığı diğer bir sorun 1948 yılında getirilen Vatandaşlık Kanunu olmuştur. Bu kanunun 21. Maddesi'ne göre "Bulgar asıllı olmayan Bulgar tebaaları (…) da faaliyetleriyle devlet güvenliğini ve toplumsal düzen için tehlikeli veya sadık olmadıklarını gösterdikleri takdirde, aynı şekilde Bulgar tabiiyetinden men edilebilirler". 1948 tarihli Vatandaşlık Kanunu'nun 6. Maddesi'nde yapılan 1950 tarihli değişiklikle Bulgar asıllı olmayan Bulgar vatandaşlarının göçle vatandaşlıklarını kaybettikleri kabul edilmiştir. Bu düzenlemeler Türk ve Pomakların 1950-1951 yılındaki zorunlu göçünden önce getirilmiş ve özellikle 2 Aralık 1950 tarihinden önce Türkiye'ye topluca göç ettirilen Türk ve Pomaklardan arınmayı hedeflemiştir. Ayrıca 1968-1978 göçmenleri açısından esasen 1948 tarihli Vatandaşlık Kanunu geçerli olmuştur.[204]

Komünist dönemde Türk azınlığın yaşadığı başka bir sorun din hürriyeti konusunda olmuştur. Bulgar Anayasası'nın 53. Maddesi'ne göre ülkede yaşayan tüm vatandaşların din ve inanç özgürlükleri güvence altına alınmıştır. Ancak geçen bu süre zarfında, söz konusu anayasal haklar ile din ve inanç özgürlüğü pratikte uygulanmamıştır.[205] 1984 yılından itibaren Türkler arasındaki evlenme, sünnet ve cenaze törenlerine kısıtlamalar konulmuş, hatta cenazelerin Ortodoks usullerine göre defnedilmesi konusunda baskılar yoğunlaşmıştır. Kuran-ı Kerim'in ithali ve bu mukaddes kitabın Müslüman Türk evlerinde bulundurması yasaklanmış, camilere gidilmemesi yönünde baskılar arttırılmıştır. Türk-İslam kültürüne ait İslam eserlerinin, camilerin, medreselerin ve hatta mezar taşlarının tahribat işlemi sistemli bir şekilde sürdürülmüştür.[206]

Kısaca ifade etmek gerekirse Bulgaristan'daki Türkler, 1878'den itibaren kâğıt üzerinde bazı haklara sahip olmuşlardır. Ancak uygulamalarda zaman zaman Türklere karşı yapılan baskı derecelerinin değiştiği, daima bazı

---

[203] Hugh Poulton, **a.g.e.**, s.145.
[204] Nurcan Özgür Baklacıoğlu, "Bulgaristan Göçmenlerinin Gündeminde Mülkiyet, Vatandaşlık, Sosyal Güvenlik Sorunları ve Siyasal Temsilin Önemi", **Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Zorunlu Göç'ü Anma Etkinlikleri**, Gaziemir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2009, s.108-109.
[205] Hugh Poulton, **a.g.e.**, s.160.
[206] İlker Alp, **Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları: 2008/2, Edirne, s.39-40.

kısıtlamalara ve hatta baskılara maruz kaldıkları görülmektedir. Bu kısıtlamalar ve baskılardan en fazla etkilenenler çareyi Türkiye'ye göç etmekte bulmuşlardır.[207] 1940'lara kadar göçler asgari seviyede cereyan etmiştir. II. Dünya Savaşı ve sonrasında da göçler devam etmiştir. Komünist idarenin getirdiği toprakların kamulaştırılması ve kolektifleştirilmesi, çoğunlukla ziraatla uğraşan Türklerin de zarar görmesine sebep olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda 1950-1951 yıllarında 154.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Ayrıca 1968 yılında kurulan iyi ilişkiler sayesinde yeni bir göç anlaşması yapılmış ve bu çerçevede 1978 yılına kadar 120.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.[208] 1984 yılında, Bulgar Hükümeti'nin Türk azınlığına karşı yürüttüğü siyasi karalama kampanyasıyla Türklerin adları Bulgar adları ile değiştirilmiştir. Bu siyasi kampanyada Türkçe konuşmak, Türk müziği çalmak ve geleneksel kıyafetleri giymek yasaklanmıştır. Mahalli Bulgar radyolarındaki günde birkaç saat olan yayınlar kaldırılmıştır. Türkçe yayımlanan gazeteler Bulgarca çıkarılmaya başlanmıştır. Az sayıda kalan Türkçe yer isimleri Bulgarlaştırılmaya başlanmıştır. Özetle, Bulgaristan'daki Türklerin esasen az olan hakları tamamen ortadan kaldırılırken, onları Türk kimliklerinden arındırıp asimile ederek Bulgarlaştırmayı amaçlayan bir dizi önlem paketi yürürlüğe konmuştur.[209]

1991 Bulgar Anayasası'nın hiçbir yerinde azınlık ifadesine rastlanmamaktadır. Anayasa'da kolektif haklar yerine, vatandaşların bireysel hakları ön plana çıkmaktadır.[210] Azınlıklar konusu, Anayasal tanımlamada önemsiz bir sorun gibi gözükmektedir. Bu husus, Bulgaristan Türklerinin diğer hak ve özgürlük sorunlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Bulgaristan Anayasası'nın 36/2 Maddesi'nde Bulgarların dışındaki vatandaşların hukuki statüsünü belirleyen düzenlemede "azınlık" ifadesi bulunmamaktadır. Söz

---

[207] Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.420.
[208] Ömer E. Lütem, **a.g.m.**, s.53.
[209] Ömer E. Lütem, **a.g.m.**, s.54.
[210] Galina Lozanova, Bozhidar Alexiev, Georgeta Nazarska, Evgenia Troeva-Grigorova ve Iva Kyurkchieva, "A Case Study on Muslim Minorities (Turks and Muslim Bulgarians) in the SCR of Bulgaria", **International Center For Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR)**, Sofya, June 2006, s.13.

konusu maddede, Bulgaristan vatandaşlarının mecburi eğitim-öğretim haklarını düzenlerken “anadili Bulgarca olmayan vatandaşlar” şeklinde bir ifadenin varlığı dikkat çekmiştir. “Anadili Bulgarca olmayan vatandaşlarının” Bulgarca zorunlu eğitimin yanında kendi anadillerinde de eğitim hakkına sahip olabilecekleri ifade edilmiştir. AB uyum süreciyle yayımlanan Avrupa Birliği İlerleme Raporları’nda “Türk azınlık” ifadesinin kullanılmasına rağmen, gerçek anlamda Bulgaristan anayasasında “Türk azınlık” ifadesine yer verilmemiştir. Böylece Bulgaristan devleti’nin, Türk azınlığın varlığını hukuken inkar etme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

Demokratik dönemde Türk azınlığın karşılaştığı bir diğer sorun eğitim-öğretimde olmuştur. 1991 yılında yürürlüğe giren yeni Bulgaristan Anayasası’nda, bütün azınlıkların kendi anadillerini öğrenme ve kullanma hakkı tanınmıştır. Konuya ilişkin asıl düzenleme, 1999 yılında kabul edilen “Eğitim Seviyeleri, Asgari Eğitim ve Müfredat”a yönelik kanun değişikliği ile gerçekleşmiştir. Söz konusu kanun kapsamında 1. sınıftan 12. sınıfa kadar anadili dersinin seçmeli ders programına alındığı görülmektedir. Ancak bugün bu haktan Bulgaristan Türk çocuklarının sadece üçte biri yararlanabilmekte üçte ikisi Türkçe ders okutulmasından mahrum kalmaktadır. Burada Türkçe öğretmen yetersizliğinden de söz etmek mümkündür. Nitekim Türklerin öğretmen ihtiyaçlarını karşılamak için 1992'de Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsü ve 1993'de Kırcaali İlk ve Ortaokul Öğretmen Enstitüleri’nde Türkçe öğretmeni yetiştiren sınıflar açılmıştır.[211]

Bulgaristan Türklerinin yaşadığı diğer bir sorun dini özgürlükler alanındadır. Bulgaristan’ın Ulusal İslam Şurası ile seçilen başmüftünün göreve atanması, Sofya Şehir Mahkemesinin onayına bağlıdır. Bulgaristan Anayasası’nın 13/3. Maddesi’ne göre Bulgaristan Cumhuriyeti’nin resmi dini Ortodoksluk olduğu belirtilmektedir. Ayrıca din ve devlet işlerinin birbirinden ayrıldığına ve dinin siyasete alet edilmeyeceğine yönelik bazı hükümler içermektedir. Bulgaristan’daki okullarda 1997 yılından itibaren ailesi isteyen öğrencilere Ortodoks Hıristiyanlık din eğitimi dersi verilmektedir. Söz konusu

[211] Süleyman S. Terzioğlu, **a.g.e.**, s.233-234.

uygulamadan 2000 yılından itibaren Türk ve Müslüman azınlık da çoğunlukta olduğu bölgelerde İslam din dersi alma imkânı bulmaktadır. Ancak, Türkçe öğretmen konusunda olduğu gibi din eğitimi veren öğretmenler konusunda da kaynak sıkıntısı vardır. Bulgaristan'da Müslümanların din adamı ve din dersi öğretmeni ihtiyacını karşılamak üzere Sofya'da bir İslam Enstitüsü ve Şumnu, Kırcaali ve Mestanlı'da birer İmam-Hatip Lisesi açılmıştır.[212] Okullarda din eğitimi dersini verecek öğretmen kadrolarının maaşının dini teşkilatlar tarafından karşılanması öngörülmüştür. Böylece Türk ve Müslüman azınlığa din dersi veren öğretmenlerin ücretlerinin Başmüftülük tarafından karşılanması gerekmektedir. Devletten hiçbir maddi desteği olmayan Başmüftülüğün tek gelir kaynağı elinde kalan çok az miktarda vakıf gelirleri ve hayırsever Müslümanların gönüllü yardımlarıyla karşılanmaktadır. Başmüftülük bu kısıtlı ekonomik imkânlarla söz konusu din dersi öğretmenlerinin maaşını ödemesi mümkün değildir. Başmüftülük kendi personeli ve cami hocalarının maaşını bile düzenli olarak ödemekte güçlük çekmektedir.

Bulgaristan Müslümanlarının dini, milli hayatlarını sürdürebilmelerinde vakıfların ve vakıf mallarının çok önemli bir rolü vardır. Demokratik dönemde, komünistler tarafından kamulaştırılan veya gasp edilen bütün vakıf mallarının geriye iadesi kabul edilmiştir. Bu çerçevede göstermelik bir kısım vakıf malları iade edilmiş, geriye kalanların ise hukuki prosedürü uzun bir zamandan beri devam etmektedir. Bulgaristan yönetiminin Müslümanlara ait vakıf mallarının iadesinde isteksiz ve tutarsız davrandığı görülmektedir.[213] Bazı vakıf mallarının da özel mülkiyete geçtiği bilinmektedir.

Diğer çözülmemiş bir sorun ise 1991'den bu yana Toprak Kanunu diye adlandıran ve 1950-1960'larda komünist idare tarafından kamulaştırılmış toprakların eski sahiplerine iadesi ile ilgili düzenlemedir. Bununla birlikte Toprak Kanununun içeriği oldukça tartışmalıdır. Örneğin, toprak sahiplerinin eskiden kendilerine ait olan toprakları geri alabilmeleri için, tapulu malları üzerinde komünist dönemden kalma bina gibi taşınmazları barındırmaması

[212] Ömer Turan, **a.g.m.**, s.41.
[213] Ömer Turan, **a.g.m.**, s.42.

gerekir. Önceden sahip oldukları tapulu malları üzerinde yeni bir bina inşa edildiyse geri iadesi söz konusu değildir. Ayrıca Tarım Bakanlığı, önceden tapusu olan hak sahibinin talep ettiği arazi miktarı, Bakanlığın elindeki mevcut araziden fazla olmaması gerekir. Eğer iadesi istenen arazi miktarı Bakanlığın elindeki araziden fazla ise, Bakanlık arazilerin sınırlarını arazi tevhid konusunu düzenlemek gibi gerekli düzenlemeyi yapmaya yetkilidir. Bu hususta ilgili Bakanlığın etnik kimliğe göre bilinçli olarak bir ayrımcılık yaptığına dair bir bilgi yoktur.[214]

Bulgaristan, Todor Jivkov liderliğindeki rejimin Türk ve Müslüman azınlığa yönelik 1984 ve 1989 yılları arasında uygulanan asimilasyon politikalarını tam 22 yıl sonra kabul etti. 11 Ocak 2012 tarihinde Bulgar Parlamentosu, komünist rejimin (1984-1989 tarihleri arasında), Müslüman ve Türklere karşı uyguladığı asimilasyon sırasında yürüttüğü isim değiştirme, ibadet yasağı, anadilde konuşma yasağı ve zorunlu göç gibi etnik temizlik kampanyasını kınayan bildiriyi kabul etti. Bildiri Bulgaristan Devleti'nin Türklere karşı girişilen asimilasyon kampanyasını resmi olarak kabul eden ilk belge olması açısından büyük önem taşımaktadır. Eski Başbakan ve Güçlü Bulgaristan İçin Demokratlar (GBİD) partisi lideri İvan Kostov'un hazırladığı bildiri oylamaya katılan 115 milletvekilinin 112'si tarafından desteklendi. 3 milletvekili ise çekimser kaldı. Oylamaya ana muhalefet Bulgaristan Sosyalist Partisi milletvekilleri ile ırkçı ve aşırı milliyetçi ATAKA partisi milletvekilleri katılmadı. Bildiride, asimilasyon kampanyasından sorumlu kişilerin sanık olduğu ve 20 yıldır sürüncemede bırakılan davanın yeniden ele alınması ve suçluların cezalandırılması da talep ediliyor.[215]

Bulgaristan 1 Ocak 2007 tarihinde Avrupa Birliği üyeliğine kabul edildiğinde, Türk azınlığın bir dizi sorunu bulunmaktaydı. Avrupa Birliği'nin ilerleme raporlarında Türk azınlığın durumuna ilişkin herhangi bir değerlendirmede bulunulmaması, Türk azınlığın tamamen içselleştirildiği ve sorunsuz bir etnik gruba dönüştürüldüğü anlamını taşımamaktadır. Tam

---

[214] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.**, s.122.

[215] **Bulgaristan 22 yıl sonra asimilasyonu kabul etti**, http://www.ntvmsnbc.com/id/25313333/ (erişim tarihi 14-01-2012).

aksine, yukarıda belirttiğim anayasal tanımlamadan hareketle dinî özgürlükler alanından Türkçe eğitimine kadar Bulgaristan Türkleri pek çok alanda sıkıntı yaşamaktadırlar.

2.4. Bulgaristan'da Tanınmayan Makedon Azınlığı Sorunu

Makedonya Sorunu, Balkanların en karmaşık ve en uzun süreli sorunlarından biri olmuştur. Makedon azınlığı Bulgaristan'ın güney-batı bölgesinde yaşamaktadırlar. 1946'da Bulgaristan'da yapılan nüfus sayımında Makedon azınlığın nüfusu Bulgar yetkililer tarafından açıklanmamıştır. Ancak 1956 nüfus sayımında 187.789 Makedon'un Bulgaristan'da yaşadığı kayda geçmiştir. Ne var ki 1965 nüfus sayımında, kendilerini Makedon olarak gösteren kişilerin sayısı önemli ölçüde, 9.632'ye kadar, düşmüştür.[216] II. Dünya Savaşı'ndan hemen önce, ailesi Makedonyalı olan Georgi Dimitrov'un önderliğinde, Bulgaristan Komünist Partisi ayrı bir Makedon ulusunun varlığını kabul etmiştir.[217] Georgi Dimitrov'un ölümünün ardından gelen yeni liderler Makedon adı altında başka bir ulusun varlığını tanımama kararı almışlardır. O zamandan bugüne kadar Bulgar makamları baskıcı bir politika izlemişler ve kendilerini Makedon olarak tanımlayanları kovuşturmaya tabi tutmuşlardır. Suçlananlar genelde Bulgar Ceza Kanunu'nun devlet karşıtı propaganda ile ilgili 108 ve 109. Maddeleri uyarınca cezalandırılmışlardır. Bunun yanı sıra 1976 Sıkıyönetim Kanunu'nun 39. Maddesi söz konusu maddeleri ihlal edenlerin yargıya bile gitmeden cezalandırılmasına izin vermiştir. Ayrıca Bulgar makamları Makedonya kökenli aileleri Pirin Bölgesi'nden ülkenin kuzeyine göç etmeye zorlamıştır.[218]

1990'da Bulgar siyasal partilerinin hepsi (Bulgar Komünist Partisi yöneticisi Aleksandar Lilov, Bulgar Köylü Partisi Sekreteri Angel Dimitrov, Demokratik Güçler Birliği'nin başkanı Jelju Jelev ve Bulgar Sosyal Demokrat Partisinin lideri Petar Dertliev vb. gibi liderler) Bulgaristan'da "Makedon

[216] R. J. Crampton, **Bulgaria**, Oxford University Press, 2007, s.437.
[217] Hugh Poulton, **a.g.e.**, s.131.
[218] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.**, s.97.

Sorunu" gibi bir sorunun olmadığını vurgulamış ve Makedonların Bulgar olduklarını iddia etmişlerdir.[219] Fakat aynı yıl, özellikle Pirin bölgesi ile Petriç ve Blagoevgrad gibi şehirlerde Bağımsız Makedon Örgütü-İlinden (Nezavisna Makedonska Asotsiatsiya İllinden) kurulmuştur. Bu örgüt, Bulgaristan'da yaşayan Makedonlar için kültürel özerklik talebinde bulunmuşlardır. Buna istinaden Mayıs 1990'da Sofya Savcılığı, örgütün ya Siyasal Partiler Kanunu'nun 13. Maddesi uyarınca siyasal parti olarak devam etmesi ya da kendini feshetmesini istemiştir. Bunun üzerine örgüt adını Geleneksel Bağımsız VMRO-İlinden olarak değiştirmiş ve kayıt ettirmeyi başarmıştır.[220]

En önemli Makedon örgütü Birleşik Makedon Örgütü (Obedineta Makedonska Organizaciya-İlinden)-(OMO-İlinden) adı altında 14 Nisan 1990'da kurulmuş ve zamanla diğer İlinden örgütünden daha önemli hale gelmiştir. Örgüt kuruluş toplantısında etnik Makedonların haklarını demokratik yollardan ve Helsinki İnsan Hakları Deklarasyonu'nun 19. Maddesi ve Bulgar anayasasının 19. Maddesi çerçevesinde kabulü için mücadele edeceğini ilan ettiği on bir maddelik bir program-anayasa kabul etmiştir. Ayrıca bu anayasa, örgütün Bulgar devletinin toprak bütünlüğünü tehdit edecek faaliyetlerden ayrılıkçı ve ırkçı programlardan kaçınacağını bildirmiştir. Bununla birlikte OMO-İlinden içindeki daha radikal gruplar zamanla kendilerini göstermişlerdir. Örneğin, 1992'de OMO liderlerinden Yordan Kostadinov bir Makedon gazetesine verdiği demeçte "Sofya'nın Pirin'deki işgal kuvvetlerini geri çekmesi ve Bulgar Ortodoks Kilisesi'nin yerine Makedon Ortodoks Kilisesi'nin ruhani otoritesine terk etmesi gerektiğini söylemesi" ortalığı karıştırmıştır.[221] OMO İlinden örgütü, Birleşmiş Milletler, Bulgaristan Ulusal meclisi, Bulgar TV'si, Avrupa Parlamentosu ve Uluslararası Adalet Divanı'na özerk bir Makedon yönetimi isteğini bildiren bir deklarasyon göndermiştir.[222]

1997'de OMO-İlinden liderleri ayrı fraksiyon halinde faaliyet gösteren OMO'ları tek bir çatı altında toplamak için bir girişimde bulunmuşlardır. OMO-

[219] Hugh Poulton, **a.g.e.**, s.133.
[220] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.**, s.103.
[221] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.**, s.103.
[222] Hugh Poulton, **a.g.e.**, s.133-134.

İlinden PIRIN adı altında toplanan Makedonlar 1998'de İvan İliev'in liderliğinde parti olmak üzere başvurusunu yapmıştır. Parti Bildirisinde partinin milliyet, ırk, din ayrımı yapılmaksızın Pirin Bölgesi'nde yaşayan herkesin sosyal, siyasal ve ekonomik haklarını korumak ve geliştirmek çabası içinde olacağını beyan etmesi, mahkemenin olumlu karar vermesinde büyük etkisi olmuştur. Bu mahkeme kararı, Bulgar Parlamentosu'nda özellikle muhalefetteki sosyalistlerin tepkisini çekmiştir. Mart 1999'da, mahkeme kararının anayasanın 14. Maddesi'ne aykırı olduğu ve Bulgaristan'ın toprak bütünlüğüne tehdit oluşturduğu gerekçesiyle 61 milletvekili Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunulmuştur. OMO-İlinden PIRIN'i siyasi parti olarak ancak Sofya Şehir Mahkemesi'nin 23 Temmuz 2007 tarihinde tanımıştır.[223]

Bulgaristan'a Avrupa Birliği üyeliğine kabulü için ön şart olarak öne sürülen azınlık hakları konusunda kendi iyi niyetini sergileyerek birçok önemli belgeye ve sözleşmeye imza koymuştur. Ancak iş uygulamaya gelince Makedon azınlığı konusunda tam tersine bir tavır sergilemiştir. Nitekim Bulgaristan, Ulusal Azınlıklarının Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni 1997'de imzalanmış ve 1999'da da onaylanmıştır. Buna karşılık Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı ise söz konusu "Çerçeve Sözleşmesi'nin yedi azınlık grubuna uygulanacağını" ifade etmiştir. Bu azınlıklar arasında; Türkler, Romanlar, Ermeniler, Ulahlar, Karakaçanlar, Yunanlılar ve Yahudiler yer almaktadır. Makedonlar ise azınlık grubu içinde belirtilmemiştir. Çünkü Bulgarlara göre Makedon diye bir azınlık yoktur. Bu da Bulgaristan'ın azınlıkların hak ve özgürlükleri hususunda imzaladığı uluslararası belgelerin bir anlam ifade etmediğini göstermektedir.[224] Günümüzde hala Bulgaristan Makedonları bir azınlık olarak görmemekte, onları kendi milletinin bir parçası olarak tanımlamaktadır.

[223] "Доклад за Пребровнето на Населението в България" 2011, s.6-7. http://www.omoilindenpirin.org/documents/doklad.pdf (erişim tarihi 03-01-2012).
[224] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.**, s.107.

2.5. Bulgaristan'daki Roman Azınlığına Yönelik Asimilasyon Ve Ayrımcılık Politikaları

Bulgaristan'daki komünist döneminin ilk yıllarında, yani 1945–1955 döneminde, Romanlara geniş sosyal, kültürel ve siyasi özgürlüklerin verilmesi dikkat çekmektedirler. Bu dönemde Roman azınlığı kendi kültür derneklerini kurmuş, kendi gazete ve kitaplarını yayınlamış ve tarihte görülmemiş özgürlükler yaşamıştır. Örneğin Şakir Paşov'un başkanlığında Romanlara ait olan ilk gazete "Romano Esi" yayın hayatına başlamış ve bu azınlığın ulusal sesi olma ümidi ile çok zor maddi koşullar altında yayın hayatını sürdürmüştür. Bu gazete 1949 yılında "Nevo Drom" yani "Yeni Yol" adını almıştır. Gazete 1950 yılında yasaklar ve baskılar sonucunda kapatılmıştır.[225]

Roman kökenli Bulgaristan vatandaşları aynı zamanda çok sistematik bir şekilde gerçekleştirilen bir asimilasyon kampanyasının hedefi haline gelmişlerdir. Zorla isim değiştirme girişiminin ilk kurbanları, İslam dinine mensup Roman asıllı vatandaşlar olmuştur.[226] Bulgaristan yönetimi, 1962 yılından sonra pasaport ve nüfus kayıt bürolarına, kaymakamlık, valilik ve muhtarlıklara gönderdiği resmi yazılarda Romanların istedikleri takdirde dilekçe vererek Bulgar adı ve soyadı alabileceklerini belirtmiştir. Bu hareket ile Romanların hem Bulgarlaştırılması hem de Ortodokslaştırılması amaçlanmıştır. Romanların asimilasyonu için ikinci adım, 1981 yılından itibaren Romanların pasaportlarının Bulgar adlarla verilmeye başlanması ve yeni doğan çocuklara sadece Bulgar adı verilebileceğinin kararlaştırılmasıdır. Bir başka ifade ile 1981-1985 döneminde Romanlar zorla etnik asimilasyona ve Bulgarlaşma politikalarına maruz kalmışlardır.[227]

2001 yılında yapılan nüfus sayımına göre Bulgaristan'da 370.908 Roman yaşamaktadır. Bazı uzmanlara göre ise bu rakam 700.000-800.000 arasında değişmektedir.[228] Romanların bir bölümü kendini Bulgar, diğer bir

---

[225] Emin Atasoy, Mustafa Ertürk, "Etnocoğrafya Perspektifinden Bulgaristan Romanları", **Eastern Geographical Review-24**, s.92.
[226] Hugh Poulton, **a.g.e.**, s.141.
[227] Emin Atasoy, Mustafa Ertürk, **a.g.m.**, s.93.
[228] R. J. Crampton, **a.g.e.**, s.441.

bölümü ise Türk ve Müslüman olarak tanımladıkları için, toplam sayılarını belirlemek neredeyse imkânsızdır. Etnik kimlikte olduğu gibi dinsel kimlikte de aynı çelişkiler görülmektedir. Kendini Bulgar olarak tanımlayan Romanlar, genelde Hıristiyan Romanları oluştururken, kendini Türk olarak tanımlayan Romanlar da Müslüman Romanları oluşturmaktadırlar.[229]

Etnik Roman vatandaşlarının yarısından fazlası anadili olarak Roman dilini konuşurken, bir kesim Bulgarca diğerleri ise Türkçe konuşmaktadırlar. Anadili konusunda yaşanan bu karmaşık durum Romanlara yönelik eğitim alanında uygulanan asimilasyon politikalarının bir ürünüdür.[230] Bütün bu bahsi geçen kötü duruma rağmen yine de son dönemde Roman vatandaşların daha yüksek bir eğitim düzeyine sahip olabilmeleri için ve özellikle de Roman kültürü ve dilini öğrenmeleri için bazı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde Roman dilini birçok bölgede konuşulan farklı şiveleri de içerecek şekilde öğretmeyi amaçlayan kitaplar yayınlanmıştır. Eğitim alanında yaşanan bütün bu iyileştirmelere rağmen, Romanlar hala okuma-yazma oranı en düşük olan etnik gurubu teşkil etmektedir.[231]

Romanların, Bulgaristan toplumuyla entegrasyonu veya uyumu sağlayamadığı, eğitim, iş, sağlık gibi sektörlerden dışlandıkları, kötü muamele ve şiddete maruz kaldıkları belirtilmektedir. Bulgar toplumu tam entegrasyonun sağlanmasına yönelik çerçeve programı Nisan 1999'da kabul etmiştir. Çerçeve programında fazla yol kat edilmeyip, toplum içinde Romanlara karşı fiili ayrımcılık hala devam etmektedir.[232] Bunun üzerine daha uzun vadeli bir hareket planı olan "Roman Entegrasyonu Onaylı 2005-2015 Programı" hazırlanmıştır.[233] Bunlarla beraber Romanlara iş sahibi olmaları, çocuklarının eğitimi, sağlık hizmetlerinden yararlanmaları için de Ulusal Eğitim Kanunu'nda düzenlemeler yapılmıştır. Avrupa Birliği'nin teşviki

---

[229] Ali Ayrıcı, **Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008, s.202.
[230] Emin Atasoy, Mustafa Ertürk, **a.g.m.**, s.97.
[231] Ali Ayrıcı, **a.g.e.**, s.201.
[232] Commission of the European Communities, **2003 Regular Report on Bulgaria's Progress Towards Accession**, Brussels, 5-11-2003, COM (2003) 676 final, s.26-27.
[233] The Roma Strategies in Bulgaria in the Eve of EU Accession, **Center for Interethnic Dialogue and Tolerance "Amalipe"**, Veliko Turnovo, 11-October-2006, s.18.
http://www.osce.org/odihr/21679, (erişim tarihi 10-10-2011).

sayesinde gerçekleştirilen tüm bu ilerlemeler yanında Romanlar hakkındaki en önemli sorunlardan biri, toplum tarafından dışlanmalarıdır.

Sayısal olarak, Türk azınlığından sonra önemli bir azınlığı oluşturan Romanlar, siyasi arenada etkin olarak yer almamışlardır. Bunun nedeni olarak yerleşik yaşama kültürünün olmaması, birbirleri arasında din ve dil farklılıkları olması gibi sorunlar gösterilebilir. Romanlar siyasi görüş olarak Türklere ve sosyal demokrat çizgideki partilere yakın durmaktadırlar. Türk partisi olan Hak ve Özgürlükler Hareketi örgütlenmesinde Romanlara idari sorumluluklar verilmiştir. Diğer taraftan Sosyalist partide bir milletvekili ile temsil edilmektedirler.[234]

3. Romanya'daki Ulusal Azınlığın Anayasa Çerçevesindeki Hakları

3.1. Romanya'daki Ulusal Azınlıkların Etnik Yapısı

Romanya Orta Avrupa'nın güney doğusunda, Balkan yarımadasının kuzeyinde bulunan bir ülkedir. Romanya güneybatısında Sırbistan, kuzeybatıda Macaristan, güneydoğuda Moldova, kuzeyde ve kuzeydoğuda Ukrayna ve güneyde Bulgaristan ile komşudur. Ayrıca ülkenin doğuda Karadeniz'e kıyısı bulunmaktadır.[235]

Romanya'nın ulusal azınlıklarını şu şekilde sıralayabiliriz; Macarlar, Romlar, Yunanlılar, Yahudiler, Sırplar, Hırvatlar, Arnavutlar, Çekler, Slovaklar, Ukraynalılar, Ruslar, Almanlar, Türkler, Tatarlar, İtalyanlar, Polonyalılar, Ermeniler, Bulgarlar olmak üzere resmen 18 azınlık tanınmaktadır. Kendi siyasal örgütü tarafından temsil edilen Macar azınlığı dışındaki her bir azınlık Romanya parlamentosunda birer parlamenter ile temsil edilmektedir.

Romanya Cumhuriyeti'nde 2007 yılındaki nüfus sayımına göre, ülkede Romenler nüfusun % 89,5'sini temsil ederken, Macar azınlığı nüfusun %

---

[234] Ali Ayrıcı, **a.g.e.**, s.202-203.
[235] Romanian History, Introduction, http://www.rotravel.com/History/Introduction/ (erişim tarihi 10-10-2009).

6,6.'sının ve Romlar (Çingeneler) ise % 2,46'sini oluşturmaktadır. Geri kalan diğer azınlıklardan her biri % 1'den azdır. [236]

3.2. 1990'lı Yıllara Kadar Romanya Hukuku'nda Azınlık Hakları

1923 Anayasası'nın 5. Maddesi'ne göre "Romanya'da azınlıkların etnik köken, dil ya da din, vicdan özgürlüğü, eğitim, basın özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve tüm özgürlükleri ve hakları kanunlar tarafından güvence altına alınmıştır. Ayrıca Anayasa'nın 7 ve 8. Maddelerine göre farklı din, dil ve etnik kökenler, Romen ulusu ile eşit siyasi haklar sahiptirler. Tüm Romenler, etnik kökeni ne olursa olsun, kanun önünde eşittir ve fark olmadan vergi ve kamu görevleri yapabilmektedir.[237] 1923 Anayasası ile kanunlar tarafından Romenlere tanınan tüm haklar etnik köken, dil veya din farkı gözetmeksizin tüm azınlıklara tanınmıştır.

Romanya hükümeti tarafından ulusal azınlıklara karşı uygulanan kısıtlamalar aslında onların olağan insan haklarının da yok sayıldığı anlamına gelmekteydi, özellikle serbest dolaşım alanında, toplanma ve birlikte hareket etme alanında ve özgür düşünme ile inanç alanında birçok kısıtlama yapılmaktaydı. Halbuki 10 Şubat 1947'de Romanya'nın imzaladığı Barış Anlaşmasında insan haklarını garanti altına almıştır. Ayrıca Romanya Anayasası'nın 21. ve 22. Maddelerinde azınlık dilinde eğitim, basım ve yayın hakkı ve azınlığın çoğunlukta olduğu yaşamın her alanında azınlık dilinin kullanılmasını da sağlamaktadır. Çünkü ulusal azınlık hakları genelde tanınmamaktadır ve bu şekilde de herhangi bir insan hakkından mahrum edilmemekle birlikte yine çoğunluk tarafından kontrol altında tutulma ve muhtemelen de asimile edilme imkânı vardır. Ancak, Çavuşevsku dönemindeki Romanya'nın politikaları genel anlamda azınlıkların asimile

---

[236] Minorities of Romania, http://www.enotes.com/topic/Minorities_of_Romania (erişim tarihi 10-10-2009).

[237] Roxana Alina Petraru,"Protection of National Minorities in Romania and Republic of Moldova. Guidelines", **CES Working Papers, III, (2)**, 2011, s.331.

edilmesine yönelik politikalar olmuş ve bunlar da çok açıkça bir şekilde yerine getirilmiştir. [238]

Bu konudaki en açık örneklerden biri ise özellikle 1974 yılında getirilen yasa olmuştur. Yasaya göre, birinci derece akrabaları (ebeveyn, kardeşler, çocuklar) olmadıkça, buradaki evlerde kalacak olanların yasa dışı ya da yasaya aykırı olarak kaldıkları anlamına gelmekteydi. Bu durum Romanya'da özel olarak Macar azınlığa karşı uygulanan bir kısıtlama politikası idi. 1974 yasanın da özellikle Transilvanya bölgesinde uygulandığı konusunda bilgi ve belgeler bulunmaktadır.[239]

Ulusal azınlığın ayrımcılığa uğradıkları başka bir alan ise eğitim alanı olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Transilvanya bölgesinin her kısmında, tüm seviyeler için Macar dil okulları açılmıştı. 1956 yılından başlayarak bu okullar yavaş yavaş buna eşdeğer Romanya kurumları arasında da dikkat çekmeye başlamışlardı, ancak bu çok daha uzun bir sürecin son adımıydı. Bu sürecin son adımı ise Cluj şehrinde 1959 yılında Macar Bolyai Üniversitesi ile Romen Babes Üniversitesi'nin birleştirilmesidir. Bu birleşmeye rağmen, bazı dersler, özellikle de Tarih ve Siyasal Eğitim derslerinin Romen dilinde okutulması gerekmekteydi.[240]

13 Mayıs 1973 tarihli yasaya göre, özel ve yeterli sayıda azınlık öğrencisi bulunursa, o zaman dersler azınlık dillerinde görülebilecekti. İlk ve ortaokuldaki eğitim için yasaya göre bu sayı en az 25 öğrencinin olmasını ve eğitim yılı başlamadan bir yıl önce dilekçe ile başvurulup eğitim hakkı kazanması gerekmekteydi. Lise eğitiminin başlaması için ise 36 öğrencinin bir araya gelmesi gerekmekteydi.[241] Bu tarzdaki uygulama aynı zamanda hükümet birimlerinde, adalet ve siyasi işler bağlamında da uygulanmaktaydı. Devamlı yeniden düzenlemeler ve şahıslardaki değişimler azınlıkların sayısını çok alt düzeyde tuttu.

---

[238] Владимир Ортаковски, **Меѓународната Положба на Малцинствата**, Издавач МИСЛА, Скопје, 1996, s.301.
[239] Владимир Ортаковски, **a.g.e.**, s.303.
[240] M.M.H. Eldering, "Minority rights and status of the Hungarian minority in Romania after EU Accession", MA Thesis in European Studies, University of Amsterdam, December, 2008, (Yayınlanmamış Master Tez), s.11.
[241] Владимир Ортаковски, **a.g.e.**, s.302.

Kısıtlama altında bulunan bir diğer alan ise azınlık dillerindeki yazılı malzemelerin mevcudiyetiydi. Bu konu ise yasayla kısıtlanmıyordu, ancak uygulamada kısıtlama vardı. Romanya'daki diğer yaşam alanlarında olduğu gibi, basım ve yayım işleri de sürekli kâğıt yetersizliği gibi kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktaydı. Bu eksiklikler azınlık dillerinde yayınlanması gerekli olan gazete ve dergilerin yayınlamalarına yönelik bir özür olarak kullanılmaktaydı. Öyle ki, eksiklikler giderildikten sonra ve Romen dilinde yayınlanan gazete ve dergiler gerçek sayılarına ve boyutlarına dönmelerine rağmen azınlık dillerinde yayınlanan gazete ve dergilerin sayısı yine kısıtlı ve eksik kalmaktaydı. Bir diğer konu ise azınlık dillerinde yayınlanan bilimsel ve teknik kitapların az miktarda yayınlaması sorunu idi. Aynı zamanda çocuklar ve gençler için azınlık dili ve edebiyatı kitaplarına da kısıtlamalar uygulanmaktaydı. Özellikle kütüphaneler için gerekli olan azınlık dilindeki kitapları elde etmek kolay değildi.[242]

3.3. Demokratik Romanya Anayasası'na Göre Ulusal Azınlık Hakları

1991 Anayasası ile ırk, milliyet, etnik köken, din, dil, cinsiyet, siyasal görüş, zenginlik veya topraksal köken ayrımı yapmaksızın tüm vatandaşlara eşitlik tanınmış ve Romen halkının birliği sağlanmıştır. Böylece bu Anayasa (1991), 1965 Anayasası'nda yer alan "milliyet" kavramı yerine "azınlık" kavramını getirmiştir. Anayasa'nın 13. Maddesi'ne göre ülkenin resmi dili Romen dilidir.

1991 Anayasası'nın 6. Maddesi'nde ise, "Ülkedeki ulusal azınlıklara ait kişilere etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini koruma ve ifade hakkı tanır" ifadesiyle kimlik hakkı da tanınmıştır. Bu maddenin ikinci fıkrasında ise kişilerin "kimliklerinin korunması, geliştirilmesi ve ifadesi için devlet tarafından alınan tüm önlemler", "diğer Romen vatandaşlara göre eşitlik ve ayrımcılık yapılmama ilkesine uygun olmalıdır" ifadesi yer almaktadır. Anayasa'nın 32. Maddesi'nde ise "eğitim uluslararası iletişim dillerinden birinde de verilebilir"

[242] Владимир Ортаковски, **a.g.e.**, s.302-303.

hükmü ile getirilmiştir. Buda ülkedeki ulusal azınlıkların kendi ana dillerinde öğrenme hakkını ve eğitim hakkını teminat altına almıştır. Anayasa'nın 128. Maddesi'ne (eski 127) göre mahkemeler ve yargı makamlarındaki yargı usulleri Romen dilinde yapılmaktadır. Fakat ulusal azınlıklara ait vatandaşlar ile Romen dilini anlamayan kişiler, bir tercüman aracılığıyla tüm belgeler hakkında bilgi edinmek, dava sırasında konuşmak ve dilekçe vermek hakkına sahiptir. Anayasa her vatandaşa bireysel özgürlük, aile ve özel yaşam, kendini koruma, konut dokunulmazlığı, vicdan özgürlüğü, kişinin fiziki bütünlüğü ve bilgi edinme haklarını garantilemektedir.[243]

Anayasa'nın 62. Maddesi'nin 2'ci Fıkrasında "Ulusal azınlığa ait vatandaşların parlamentoda temsil edilmek için bir milletvekilliği hakları olduğu" belirtilmiştir. Ulusal azınlıklar şayet seçimlerde %5'i aşamazlarsa resmen birer temsilci hakları vardır ve onların seçimlere katılan örgütleri, seçim işlemlerinde bir siyasal partiyle yasal olarak eşittir ifadesiyle tamamlamaktadır.[244]

Avrupa Birliği standartlarını yakalama yönündeki değişimlerin ilk adımı olarak hükümetin ulusal azınlıklarla diyalogunu sağlamak ve ulusal azınlık temsilcilerinin yer aldığı gayri resmi bir parlamenter yapı olan Ulusal Azınlıklar Meclisi'nin yanı sıra, 1997'de sürekli resmi bir yapı olan Ulusal Azınlık Haklarını Koruma Bakanlığı kurulmuştur. Bu bakanlıkla birlikte, Sağlık bakanlığı da ülkede yaşayan ulusal azınlıklara verilmiştir. Bir başka önemli gelişme ise 1999 yılında getirilen Eğitim Kanunu değişikliği olmuştur.[245]

Romanya 1997 yılında Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni onayladı.[246] Çerçeve Sözleşmesi'nde yer alan ve Romanya'nın hem geçmişiyle ilgili bağını koparan hem de ulusal azınlığıyla ilgili şartları iyileştiren maddeler özellikle 10, 12-14. maddelerdir.[247] Bu üç madde

---

[243] Romanya Anayasası için Bkz., Constitution of Romania, http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371(erişim tarih 20-10-2010).
[244] M.M.H. Eldering, **a.g.e.**, s.53.
[245] Nuray Bozbora**,** "Geçmişten Günümüze Romen-Macar İlişkileri ve Transilvanya'nın Otonomi Meselesi", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı:15, Güz 2007, s.32.
[246] Süleyman S. Terzioğlu, **a.g.e.,** s.237.
[247] 10. madde ana dillerinin mahkeme salonlarında ve diğer idari kurumlarda kullanılmasına yönelik pozitif hak tanımaktadır. Bu hak aynı zamanda hükümet yetkililerinin dilekçelere, dilekçeyi veren şahsa ana dilinde cevap yazma gereksinimi de getirmektedir. 12. ve 14. maddeler ise eğitim konularını

ülkedeki her bireyin kendini herhangi bir azınlık gurubuna mensup olup olmadığını özgürce beyan etme hakkının bulunduğunu içermektedir.

1991 yılında Romanya Parlamentosu'nda onaylanan öğretim yasasıyla, anaokullarından üniversite eğitimine kadar azınlık dilinde eğitim hakkı tanınmıştır. Bu yasa, Çerçeve Sözleşmesi'ndeki 14. Maddeyle tamamen uyuşmakta olup, aynı zamanda buradan doğan hükmü yerine getirmektedir. Buna ilaveten, Romanya 2003 yılında Anayasası'nın 120. Maddesi'ni değiştirerek, mahkeme odalarında ve kamu yönetimi konularında azınlık dilinin kullanılmasını anayasal hak olarak tanıdı.

3.4. Romanya'da Macar Azınlığın Karşılaştığı Sorunlar

I. Dünya Savaşı sonrasındaki sınır değişikliklerinden en karlı çıkan ülke Romanya olmuştur. Ancak Romanya elde ettiği yeni topraklarla birlikte ciddi bir azınlık sorununu da devralmıştır. Savaş öncesi Transilvanya'da %8 olan azınlık oranı savaş sonrası %30'a yükselmiştir. Bu değişiklik sonrası en kalabalık nüfus Transilvanya'da yaşayan Macar azınlık oluşturmuştur.[248]

I. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde, Romenler 1918 Alba Iulio'da toplanan ulusal bir mecliste Transilvanya ile birleştiklerini ilan ettiklerinde Macarlara ilişkin bazı şartları içeren açıklama yapmışlardır. Bu açıklamada bir arada yaşayan halklar için tam özgürlük getirildiği belirtiliyordu. Bu özgürlükler; kendi dilinde eğitim, eşit haklar, dinsel özerklilik, öz yönetim garantisi ve nüfus oranına göre yönetimde yer alma imkanı tanımıştır. Ancak kendi anavatanlarının dışında yaşamak istemeyen Macarlar bu karara cevaben 1918'de Cluj'da demokrat Romenlerin de içinde bulunduğu bir gösteri düzenlemişlerdir. Macar devletinin bir parçası olarak otonom bir Transilvanya'nın oluşmasında ısrar etmişlerdir. 1920'de imzalanan Trianon Anlaşması neticesinde Transilvanya Romanya'ya verilmiştir. Ancak

---

kapsamaktadır. 12. Madde, her vatandaşın eğitim hakkı olduğu konusunu taşımaktadır. 13. madde azınlık gruplarına mensup olan kişilerin kendi ana dillerinde eğitim veren okullar açabilme hakkını tanımaktadır. 14. madde ise daha ileriye giderek, öğrencilerinin derslere kendi ana dillerinde devam edebilecekleri hakkını sağlamaktadır, Bkz. Süleyman S. Terzioğlu, **a.g.e.**, s.33.

[248] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.20-21.

anlaşmayla birlikte Romanya'nın Transilvanya'daki Macar azınlığına devlet kontrolü altında din ve eğitim üzerindeki yerel otonomisine izin vermesi konusunda bir uzlaşma getiren 11. Maddesi Romanya yönetimi tarafından onaylanmıştır. Romanya yönetimi ülkenin bölünmez üniter yapısını sonuna kadar savunma ve korumaya yönelik politikaları hayata geçirmiştir. Bunlardan en önemlisi ülkede getirilen toprak reformu olmuştur. Bu reformla toprakların yeniden dağıtımında büyük pay sahibi olan Romenler bölgeye yerleştirilmiştir. Böylelikle Macar azınlığının toprak gücü kırılmıştır.[249]

Romanya'nın bölge üzerindeki gücünü pekiştiren 1923 Anayasası olmuştur. 1923 Anayasası Romanya'nın ulusal ve ülkesel bütünlüğünü vurgulanmıştır.[250] Bu anayasa ülkeyi "üniter ulusal bir devlet" olarak tanımlamıştır. Romen otoriterlerin bunaltıcı baskıları genelde kültür, dil, eğitim ve din alanında kısıtlamalar getirmiştir. Aynı şekilde Macar nüfusunun ağırlıklı olduğu yerleşim birimlerinde ısrarla Ortodoks kiliselerin inşa edilmesi, Macar dilinde olan tarihi isimlerinin değiştirilmesi, Macarlara ait heykellerin kaldırılması ve Macar ulusal marşının yasaklanması gibi asimilasyon politikaları izlenmiştir. Bu baskıcı yönetime karşı Macar azınlığı ilk girişimini Macar Ulusal Partisini kurarak gerçekleştirmiştir. Macar aristokrasisinin öncülük ettiği bu girişim esasen Macar azınlığının siyasal savunma gücünü oluşturmuştur. Macar Ulusal Partisi, Romen yönetimine yönelik şikâyetlerini, Macar azınlığı adına Milletler Cemiyeti'ne iletmişlerdir. Örnek olarak toprak reformuna tepki gösteren Macar azınlığının, kendilerine haksızlık yapıldığı yolunda şikâyetleri olmuştur.[251]

Komünizmin ilk yılları Macar azınlığı da dahil olmak üzere Romanya azınlıkları açısından olumlu gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. Sovyet destekli Petru Groza liderliğindeki hükümet kendi müttefikleri olan azınlıklar lehine birçok önlemler getirmiştir. Ulusal azınlıkların haklarını garantileyen 1945 tarihli Ulusallık Statüsünü destekleyen Groza hükümeti döneminde,

---

[249] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.21-22.
[250] Mehmet Hacısalihoğlu, "Krallık Döneminde Romanya", Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı, Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, KaraM Yayıncılık & Vadi Yayınları, 2007, s.543.
[251] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.22.

Bükreş radyosunda Macar dilinde yayınlara izin verilmiş, eğitim sistemi Macar dilinde eğitimi de içerecek şekilde genişletilmiş ve Macar Bolyai Üniversitesi kurulmuştur.[252] Macar azınlığı açısından en önemli gelişme 1952 yılında yapılan bir anayasal değişiklik ile Transilvanya'nın merkez olduğu bir Macar Otonom Bölgesi'nin yaratılması olmuştur. Böylelikle Macar azınlığı kendi dilinde eğitim ve yayın gibi konularda gelişmiş haklara sahip olmuşlardır.[253]

1956 yılından itibaren komünist yönetimin ulusçu bir renge bürünmesi ile birlikte Macar azınlığına yönelik asimilasyon politikaları zemin kazanmaya başlamıştır. Ulusçu politikaların gelişmesinin birinci nedeni Kruşçev'in, Stalin'in komünizm politikalarına ayrı yollardan varılması ilanı olmuştur. İkincisi ise, Macaristan'da en yüksek seviyeye ulaşan devrimci galeyanlar olmuştur. Bu gelişmelerin sonrasında Macaristan'da devrim olmuştur. Macaristan'da devrimi destekleyen Transilvanya'daki Macar öğrencilerinin Romanya karşıtı gösterileri üzerine Komünist lider Geothe Gheorgiu-Dej, tüm Macar azınlığını devrimci olmakla suçlayarak geniş bir tutuklama faaliyetine geçmiştir. Macar azınlığına yönelik asimilasyon politikalarına iyi bir gerekçe elde eden komünist yönetim, azınlık kimliğini yok etmenin en etkili yolu olan dil ve eğitim sınırlamalarına başlamıştır. İlk adım olarak 1959 yılında Romanya'daki Macar azınlığının dilinde eğitim veren üniversite Romen üniversitesi ile birleşmeye zorlanmıştır.[254] Böylelikle Macar azınlığının üniversite yönetimi içinde rollerinin azaldığı ve Macar azınlığının dilinde üniversite öğreniminin zorlaştığı bir dönem olmuştur. Çavuşesku döneminde ise, okullarda azınlık dilinde eğitimi verecek sınıfların açılabilmesi için asgari bir öğrenci sayısının sağlanması zorunluluğu getirilmiştir. 1973 tarihli yasaya göre azınlık dilinde eğitim verecek sınıfların açılması için kotalar getirilmiştir. Bu kotalar azınlığın kendi dilinde sınıf açılması için ilkokulda en az 25 ortaokulda ise 36 öğrenci zorunluluğu getirmiştir. Romen dilinde eğitim verecek sınıfların açılması için herhangi bir kota getirilmemiştir. Ancak

[252] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.24.
[253] M.M.H. Eldering, **a.g.e.**, s.10-11.
[254] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.24-25.

komünist yönetimin uyguladığı asimilasyon politikalarından dolayı göçler ve küçülen nüfusları yüzünden azınlıklar bu kotaları karşılamakta zorlanmıştır. Bazı durumlarda kota karşılansa bile Macar azınlık dilinde eğitim veren sınıflar hiçbir neden gösterilmeden kapatılmıştır. Buna karşılık olarak Romen dili zorunlu bir dil olarak getirilmiş, Macar azınlığı Romen dilini öğrenmeye hatta bu dilde çalışmaya zorlanmıştır.[255] Diğer bir sorun Macar azınlığın yaşadığı bölgelerden ülkenin başka bölgelerine ve hatta ülke dışına göç ettirilmeye zorlanmasıdır. Macar azınlığın yaşadığı bölgelere Romen görevlileri atanmış ve bölge Romenler tarafından yönetilmiştir. Bu politikaların bir başka ayağı ise Macar Otonom Bölgesi'nin idari sınırlarını değiştirmeye yönelik girişimlerdir. 1960 yılında Parti Merkez Komitesi toplantısında alınan karar gereği, Macar Otonom Bölgesi'nin idari sınırları değiştirilmiş, çizilen yeni sınırlar geniş etnik Romen nüfusun yer aldığı üç yeni bölgeyi içeren, buna karşın geniş etnik Macar nüfusunun yer aldığı iki bölgeyi dışarıda bırakan bir biçimde yeniden organize edilmiştir. Öte yandan daha fazla Romence gözüksün diye isminin Mures-Macar Otonom Bölgesi olmasına karara verilmiştir. Bunun ikinci bir adım ise 1968 tarihli anayasa değişikliğiyle getirilen "yerel kamu idaresi düzenlemesi" olmuştur. Romen geleneksel bölge sistemini geri getiren bu düzenleme altında Macar Otonom Bölgesi'nin statüsüne son verip yerine hiçbir ulusal azınlık ile tanımlanmayan idari bölgeler getirilmiştir.[256] Öte yandan 1974'te çıkarılan yasalarla tüm tarihsel belgeler, arşivler, kütüphaneler ve her türlü kültürel ve bilimsel değerler, devlet malı ilan edilmiş ve Macar azınlığına mensup akademisyen ve araştırmacıların buralara girmesi ve ulaşması engellenmiştir. Başpiskopos ile başlayan ve üst mevkilerdeki başka din adamlarının tutuklanmasıyla devam eden baskıcı uygulamaların olmasına rağmen Macar azınlığın Katolik kiliselerinin Romen yönetiminin denetimi altına alınması girişimi ise sınırlı kalmıştır. Macar azınlığın Katolik kilisesi güçlü ve bağımsız fikirli bir din adamı ve hiyerarşisine sahiptir. Katolik kilisesine bağlı geniş bir kesime hitap

[255] Bela K. Kiraly, **The Hungarian Minority's Situation in Ceausescu's Romania**, Çeviren: Chris Tennant, New York, 1994, East European Monographs, No. CCCLXXIII, s.36; Владимир Ортаковски, **a.g.e.**, s.302.
[256] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.25.

eden bir kurum olması yanı sıra, Macar azınlığın anadilini kullanabilmeleri için önemli bir kurumsal çerçeve sağlamıştır. Bununla birlikte bu kurum basın ve yayın faaliyetlerinin yanısıra Macaristan'daki ve uluslararası Katolik kiliseleri ile bağlantı kurmaları Romanya yönetimin belirlediği sınırda olmuştur.[257]

Komünist Partisi'nin asimilasyon politikalarına karşı ilk tepki partinin içinden 1970'li yıllarda gelmiştir. Macar kökenli eski Komünist Partisinin Merkez Komite üyesi ve Politbüro vekilliği yapmış olan Karoly Kiral 1978'de Merkez Komite'ye bir mektup yazarak azınlık uluslara yönelik tavrından dolayı Romanya yönetimini kınamıştır. 1980'li yıların başından itibaren ülkedeki yaşam standardının genel olarak kötüleşmesi ile paralel olarak Macar azınlığın yanında Romen vatandaşlarının da hakları ve özgürlükleri kısıtlanmıştır. 1985 yılından itibaren bölgesel radyo yayınları durdurulmuş, Macar azınlığın sınıfları kapatılmış, Macar azınlığının dilinde Hıristiyan ve Coğrafya isimleri yasaklanmıştır. Buna karşılık olarak Macar azınlık kendi gizli faaliyetlerini başlatmıştır. Aynı şekilde Romanya'daki Macaristan Konsolosu'nun resmi olarak kovulmasının ardından yasaklar giderek artmıştır. Macar azınlığının başlattığı protesto eylemleri kısa sürede rejimden memnun olmayan Romenler ve diğer azınlıkların katılımı ile genişleyerek Çavuşesku yönetimini sonlandırmıştır.[258]

3.4.1. Demokratik Dönemde Macar Azınlığı

Komünist dönemi sonrasında kurulan Romanya hükümetlerinin demokratik açılımları hem ülke içindeki Macar-Romen ilişkilerinde hem de Macaristan Romanya ilişkilerinde göreli iyileşmeler getirmiştir. Macar azınlığın komünist dönemde kaybettiği eğitim ve diğer alanlardaki kurumlarına tekrar kavuşma konusunda gittikçe artan beklentileri ve Transilvanya'nın otonomisi meselesine kadar uzanan tartışmalar komünizm

[257] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.25-26; M.M.H. Eldering, **a.g.e.**, s.14-15.
[258] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.26-27.

sonrası Romen-Macar azınlığı ilişkilerinin en problemli kısmını oluşturmuştur.[259]

Çavuşesku iktidarın yıkılmasından sonra kurulan Ulusal Kurtuluş Cephesi Geçici Hükümetinde Macar azınlığı 14 kişi tarafından ülke yönetiminde (Romanya) temsil edilmiştir. Bu Geçici Hükümet döneminin en önemli özelliği etnik kimliğe dayanan partilerin de kurulmasına izin verilmesi olmuştur. Bu atmosfer altında siyasal olarak örgütlenen Macar Azınlık, bir etnik parti olan Romanya Demokratik Macar Birliği'ni kurmuştur. Ancak Geçici Hükümet'in aldığı seçim kararı sonrası Macar azınlığı ile Romenler arasında Targu-Mureş'te şiddet eylemleri patlak vermiştir. Bu şiddet eylemlerinin sebebi Macar azınlığın kendi dilerinde eğitim, Bolyai Üniversitesi'nin tekrar açılması ve iki dilde (sokak, yol, okul ve başka) tabelaların kullanılması yönündeki talepleridir. Romanya hükümeti bu şiddet olaylarının daha da artmaması ve uzun vadeli sonuçlar doğurmaması için ordu gücünü kullanarak müdahale etmiştir. Ulusal Kurtuluş Cephesi Geçici Hükümeti'nin kabul ettiği "Ulusal Azınlık Hakları Bildirgesi"nde bireysel ve kolektif (toplu) hakların yanında parlamentoda azınlıkların nisbi temsili ve Macar azınlığına Bolyai Üniversitesi'nin yeniden açılması sözü verilmiştir. Ancak bu "Bildiri"nin yüzeyselliğine karşı geçici hükümet içindeki Macar azınlığı liderlerinden fazla acele ettikleri gerekçesiyle eleştiriye uğramıştır.[260]

Ulusal Kurtuluş Cephesi[*] siyasi parti olarak iktidara yerleştiği 1990 genel seçimleri sonrası da Macar azınlığına yönelik ulusçu politikaları uygulamaya devam etmiş ve Macar azınlığının taleplerini devamlı olarak erteleme eğiliminde bulunmuştur. Bu nedenle Romanya'nın ilk demokratik anayasası olan 1991 Anayasası'nda Macar azınlığının taleplerini karşılayacak hükümlere yer verilmemiştir. 1991 Anayasası Romanya'yı "egemen, üniter ve bölünmez bir ulus devlet" olarak tanımlamıştır. Ulusal azınlıkların varlığını dikkate almadığı gerekçesi ile bu anayasa Macar azınlığı tarafından eleştirilmiştir. Anayasa'nın bir yandan azınlıklara kendi ana

[259] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.27.
[260] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.28.
[*] Çavuşesku yönetimine muhalif komünistlerden oluşmaktadır.

dillerinde eğitim, etnik kimliğin özgürlüğü ve hak eşitliğini vurgularken, öte yandan Romen dilini resmi dil olarak ilan etmesi, Macar azınlık tarafından hakların zedelenmesi olarak değerlendirilmiştir. Bu Anayasada azınlıkların yerel otonomisini engellemek amacıyla valilerin merkezden atanması gibi hükümler de yer almıştır. Valiler yerel yönetim otoritesinin eylemlerini kanuna ve anayasaya aykırı gördüklerinde durdurma yetkisine sahiplerdir.[261]

1991 yılından beri hükümetten talep edilen Ulusal Azınlıklar Kanunu konusunda Romanya Demokratik Macar Birliği'nin ilk girişimi 1993 yılında parlamentoya bu konuda bir yasa tasarısı sunması olmuştur. Ancak bu yasa tasarsı parlamento tarafından kabul görmemiş ve 1996 yılına kadar hükümet bu yasa tasarısına ilgisiz kalmıştır.[262] 1993 yılında çıkarılan Eğitim Yasası'na göre her düzeyde eğitim dili Romen dilinde olacak, her küçük yerleşim bölgesinde Romen dilinde eğitim veren sınıflar açılacak, Romanya tarihi ve coğrafyası okutulacak ve bütün yapılacak sınavlar da Romen dilinde olacaktı. Macar dilinde sadece yüksek öğrenim kurumları içinde öğretmen okulları, güzel sanatlar ve tıp okullarında eğitim yapabileceklerdir. Romanya Demokratik Macar Birliği'nin Eğitim Yasa Tasarısı'na karşı başlattığı protestolar bir işe yaramamıştır. Yine Romanya Demokratik Macar Birliği'nin daha fazla ademi merkeziyet talebine karşılık hükümet Macar azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölgelerde görev yapan Macar valilerin yerine Romen asıllı olan valiler atamıştır. Romanya Demokratik Macar Birliği buna karşılık olarak Avrupa Konseyi'ne üye olmayı kolaylaştırmak için kurulan Ulusal Azınlıklar Meclisini terk etmiştir. Bu gelişmeler ülke içinde Macar azınlığının radikalleşmesine neden olmuştur. Özellikle radikal Macar temsilcileri kendilerini gayri resmi olarak Macar bayrağını çekmek, topraksal otonomi ve eşit ulus statüsü taleplerinde bulunma şeklinde ifade etmişlerdir. Yukarda da

---

[261] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.28-29.

[262] Sebastian Buhai, "Romania: Statute of Ethnic Minorities", **Past, Present, Future**, SCC 351, Comperative Political Institusions, 15 December 1999, s.7. www.sebastianbuhai.com/pictures/UCU/Politics.../RO_ethnic_minorities.pdf (erişim tarih 20-10-2010).

anlatıldığı gibi demokratik geçiş döneminde Romanya'da Macar azınlığı konusunda fazla bir ilerleme görülmemiştir.[263]

3.4.2. Romanya'nın Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Macar Azınlığı

1996 genel seçimleri sonrasında kurulan yeni hükümette azınlık politikalarını liberalleştirecek demokratik ve Batı yanlısı Romen partilerinin yanında Romanya Macar Demokratik Birliği'ne koalisyon içinde yer verilmesi Avrupa Birliği üyeliğine doğru bir işaret olarak da görülmüştür. Nitekim yeni hükümetin ilk işi Macar azınlığının dilinin kullanılmasına izin vermesi ve levha yasasını kaldırması olmuştur.[264] Diğer önemli bir gelişme ise daha önce de bahsedilen Eğitim Kanunu'ndaki değişiklikle Macar azınlığın anadilini kullanmasındaki yasakların kaldırılması, ayrı bir Macar azınlığı dilinde eğitim verecek Bolyai Üniversitesi'nin kurulması olmuştur. Ancak bu konudaki çabalar iktidar ortaklarının de isteksizliği nedeniyle gerçekleştirilmemiştir.[265]

1999 Anayasası'ndaki değişikliklerle devlet üniversitelerinde Macar azınlığı dilinde bölümler, yüksek okullar ve fakülteler açma hakkı tanımış, ancak Macar Azınlığı'na devlet üniversitesi kurulmasına izin verilmemiş sadece kendi dillerinde eğitim alma, hatta Macar dilinde özel üniversite açabilme hakkı tanınmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucu Romenler, Romanya'nın 1997 yılında Avrupa Birliği'ne kabul görüşmelerini başlatacak ülkeler arasına alınmamış olmasının ve NATO üyeliğinin de ertelemesinin sorumlusu olarak Macar azınlığını göstermişlerdir.[266]

2000 genel seçimlerinde asıl siyasal değişim ise Romanya'nın AB giriş süreci içinde yer alması konusunda muhalefet göstermeyen siyasal aktörlerdeki değişim olarak nitelik kazanmıştır. Sosyal Demokrat Parti'nin

---

[263] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.30.
[264] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.31-32.
[265] Catherine Lovatt, "Romania: A Hungarian University in Transilvania", **Central Europe Review**, vol . 1, No 20, 8 November 1999, http://www.ce-review.org/99/20/lovatt20.html (erişim tarihi 10-11-2011).
[266] Catherine Lovatt, "Romania: A Hungarian University in Transilvania", **Central Europe Review**, vol. 1, No 20, 8 November 1999, http://www.ce-review.org/99/20/lovatt20.html (erişim tarihi 10-11-2011).

destekçileri olarak, Romanya Macar Demokratik Birliği'nin yanısıra Ulusal Liberal Parti ve Demokrat Parti'nin desteği ile bir azınlık hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet asıl amacının AB standartları ile uyumu sağlamak ve azınlıkların yerel yönetimler içindeki koşullarını düzeltecek yasal düzenlemeler yoluyla Avrupa Komisyonu'nun öngördüğü modeli izlemek olmuştur. Bu açıdan atılan adımlar Romanya'nın Avrupalılaşma yönünde bir dönüşüm sürecinin başlangıcı olmuştur. Bu konuda ilk somut gelişme 2000'de iktidardaki Sosyal Demokrat Parti ile Romanya Macar Demokratik Birliği arasında işbirliği öngören bir Protokol'ün imzalanması olmuştur.[267] Bu Protokol Macar Azınlığına getirdiği olumlu sonuçlar göz önüne alınarak 2003 yılında yenilenmiştir. İkinci bir somut adım ise, 2002 yılında "her türlü ayrımcılığın engellenmesi ve cezalandırılması" konusundaki yasanın kabulü olmuştur. Bunlara ilaveten hükümet azınlık kilise ve örgütlerinin daha önceden el konulmuş gayrimenkullerin iadesi; azınlık nüfusun % 20'nin üzerinde olduğu yerlerde kamu otoriteleri ile azınlık dilinde konuşabilme hakkı ile azınlık dilinde konuşabilen polislerin görevlendirilmesi; Macar azınlığı dilinde ilave fakülteler kurulması ve Macar dilinde televizyon yayının yeniden başlaması gibi konularda parlamentoya yasa önerileri sunma sözü vermiş ve bunlar yasalaşmıştır.[268]

Avrupa Birliği'nin Romanya'da başlattığı "Bölgesel Kalkınma Politikaları"nın, ülkenin merkezi devlet yapısı ile topraksal-idari sistemi üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Romanya'nın siyasi-idari yapısını merkezi kurumlar ile seçilmiş yerel yönetimler oluşturmaktadır. Ancak mevcut topraksal idari sistem yerel yönetimleri büyük ölçüde merkezi yönetimin kontrolü altına koyan, merkeziyetçi bir özelliğe sahip olmuştur. Bunun en iyi örneği olarak, merkezden atanan ve ulusal yönetimi temsil eden valileri görebiliriz. Ulusal yönetimi temsil eden valiler kimi zaman seçimle gelmiş temsilcilerin otonomisini zayıflatabilecek yetkilere sahiptir. Bundan dolayı Romanya'da Macar azınlığının daha çok özgürlük ve demokrasi için

[267] Ana Maria Dobre, "EU conditionality building and Romanian rights policy: Towards the Europeanisation of the candidate countries", **Prespective on European Politics and Society Press**, 4:1, The Netherlands, 2003, s.70-71.
[268] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.34.

Tranislvanya'da bağımsız otonomi istekleri çeşitli Macar azınlığı temsilcileri tarafından ileri sürülmüştür.[269] Nitekim 2006 yılında toplanan Etnik Macar Konferansı'nda katılımcı Macar Azınlığı tarafından oy birliği ile kabul edilen "Macarlar için Otonomi" deklarasyonu somut planda bir otonomi getirmemiştir. Ayrıca, bu konferans AB'yi Romanya'nın AB'ye girişi için getirdiği kriterler arasına Transilvanya için otonom bir statü garantileyen bir madde eklemeye de davet etmiştir. Macar azınlığı temsilcilerinin özellikle AB'ye giriş öncesinde dile getirdikleri otonomi tartışmaları, Romanya'nın 2007'de AB üyesi olmasından günümüze kadar da aynı hızla etmiştir.[270]

3.5. Romanya'daki Türk-Tatar Azınlığı

Romanya Türklerinin çoğu Dobruca bölgesindeki Köstence, Mecidiye, Tulça gibi şehirlerde yaşamaktadırlar. Ayrıca Karlaş, Oltena, İbral, Galats ve Bükreş gibi şehirlerde de Türk azınlığına rastlanmaktadır. Romanya'da Rumeli ve Tatar Türklerinin yanında az sayıda Ortodoks Türklerden olan Gagavuz Türklerine de rastlanmaktadır.

Romanya'da sırayla Hun, Avar, Hazar, Peçenek, Bulgar, Uz, Kuman Türkleri'nin ve Osmanlı hâkimiyetleri görülmüştür. 1877-78 yıllında yaşanan Osmanlı-Rus savaşı, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan bölgede Osmanlı varlığını tamamen sona erdirmiştir. Romanya, tam bağımsızlığını 1878 yılında kazanmış ve bu bağımsızlık (1878) Berlin Anlaşması ile uluslararası olarak tanınmıştır. 1881 yılında Krallık ilanı ile Romanya Osmanlılardan Dobruca'yı da alarak topraklarına katmıştır. Osmanlı-Rus savaşının ardından, Romanya'nın Romenleştirme politikası sonucunda Türkler bölgeden ayrılmak zorunda kalmış ve akın akın Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Bu yoğun nüfus kaybı yüzünden Romanya'da 1920'lerde 250 bin civarında Türk yaşamaktaydı. [271]

---

[269] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.35-36.
[270] Nuray Bozbora, **a.g.m.**, s.39-40.
[271] Giray Saynur Bozkurt, "Geçmişten Günümüze Romanya'da Türk Varlığı", **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt:5, Sayı 17, Bahar 2008, s.10.

Romanya'nın Tük azınlığına karşı uygulanan politikalarının yasal temelleri Dobruca'nın el değiştirmesinden hemen sonra atılır. 1880 yılında çıkarılan "Kuzey Dobruca'yı Yapılandırma Yasası"yla Müslümanlara Romen vatandaşlığına geçme ve böylelikle de çeşitli yasal haklardan yararlanma yolu açılmıştır. Entegrasyonu ön planda tutan bu yasanın 61. Maddesi, Müslümanlara kendi özel mahkemelerine sahip olma imkanı sağlarken, 17. Maddesi ise camilere ve dini personele ilişkindir. Bu maddelerin en önemli özelliği bu kurumlarda çalışan personelin masraflarının büyük bir kısmının Romen hükümeti tarafından karşılanmasını öngörmesiydi. Kuzey Dobruca'yı Yapılandırma Yasası'nın 67.,68. ve 71. Maddeleri ise Müslümanların askere alınma koşullarını karara bağlıyordu. Romanya devleti Müslümanların sadakatini kazanma yolunda attığı en önemli adım ise kuşkusuz eğitimde sağladığı destekti. Eğitim kurumları arasında bu desteği en çok gören kuruluş "Mecidiye Müslüman Semineri"ydi. Tamamen hükümetin bütçeden ayırdığı ödenekle varlığını sürdürmüştür.[272]

Krallık döneminde Müslüman Türk-Tatarlar ve Romen hükümeti dostça ilişkiler içinde bulundu. Bu dönemde Türkler ve Tatarlar kendi öz dillerinde serbestçe okuyup yazdılar ve kendi dillerinde gazete, dergi ve basın evlerine sahip oldular. Komünist rejim sırasında Romanya hükümeti, azınlıklar arasında dayanışmayı ve birliği sağlamak için hükümet ile azınlıklar bakanı, azınlıkların temsilcileriyle karşılıklı istişare ederek ve isteklerini dinleyerek bunların kabul edileceğini taahhüt ettiler ve hükümet ile bir anlaşma imzaladılar. Bundan sonra Türk temsilcileri hükümetin gösterdiği bu yakınlığa ve teveccühe karşı komünist rejimine güven ve sadakat beslediklerini bildirdiler. Fakat komünist rejimin ruhuna işlemiş, özünde olan baskıcı, özgürlükleri kısıtlayıcı anlayışı elbette ki Müslüman Türk-Tatar azınlığını da rahat bırakmayacaktı.[273] Bu baskıcı rejim sonucu 1959 yılına kadar Türkçe eğitim yapan 152 okul ve Tatarca eğitim yapılan 18 okul

[272] Hüseyin Aguiçenoğlu, "Romanya'da Türk Azınlığı", Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı, Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, KaraM Yayıncılık & Vadi Yayınları, 2007, s.596-597.

[273] Ali Aksu, "Romanya Türklerinde Kültürel Durum ve Mektep ve Aile Mecmuası", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, CiltIX/1, Haziran 2005, s.16.

varken, bu yıldan sonra bütün bu okullar kapatılarak Türk-Tatar topluluğu tarafından masrafları karşılanan bu eğitim kurumları, arazileri ile birlikte devletleştirip başka amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır.[274]

19 Aralık 1924 yılında çıkarılan Özel Öğretim Kanunu'nda Romanya'daki etnik grupların mezhep okullarının muhtariyeti sağlanmıştır. Bu kanun 1939 yılındaki anayasa kabulü sırasında herhangi bir değişikliğe uğramadan aynen muhafaza edilmiştir. Romanya anayasasına göre İslam dini diğer dinlerle eşit görülmüş ve genel bütçeden ödenek ayrılmıştır. Ancak komünist rejimi ile birlikte devlet bütçesinden müftülüğe verilen ödeneğin azaltılması sebebiyle camiler bakımsız duruma düşerek harap olmuşlardır. Aynı şekilde dini eğitim kurumu olan Mecidiye Müslüman Semineri'nin (Medresesi'nin) faaliyetine son verilmiştir. Müslümanlara yapılan bu haksız uygulamalar İslam dünyasının tepkisini çeker endişesiyle Romanya hükümeti bir dizi önlemler aldı. Örneğin Büküreş'te 1976'da "Romanya Müslümanlarının geçmişi ve bugünü" adlı propaganda kitabı ve "İslam" adlı bir Müslüman dergisi yayınlandı.[275]

Romanya azınlıklara tanınan haklar bakımından son derece ileri durumdadır. Romanya Anayasası'nın 6. Maddesiyle milli azınlıklara dil, din, kültür ve etnik özelliklerini ifade etme ve koruma hakkı tanımıştır, kanunlar çerçevesinde kendi dillerini ve dinlerini öğrenebilmeleri, ana diliyle eğitim yapabilmeleri serbest bırakılmıştır.[276]

Romanya'nın birliğine ve bütünlüğüne sadık ve problemsiz bir azınlık olarak varlıklarını sürdüren Türkler; kurduğu birliklerle kendilerine tanınan anayasal haklardan yararlanmaya çalışmaktadırlar. Komünizm öncesinde de birçok cemiyete sahip olan Türkler, 1989 yılında sosyalist rejimin devrilmesinden sonra Türk azınlığı "Romanya Demokrat Türk Müslüman Birliği"ni kurmuşlardır. Bu birliktelik kısa bir süre sonra bozuldu ve Türk-Tatar azınlığı iki farklı dernek altında örgütlendi. Türk azınlığın kurduğu Romanya Türklerinin Demokratik Birliği ve Tatar azınlığın kurduğu Romanya Tatar Türk

---

[274] Şuayip Özcan, "Romanya'da Türk Azınlığın Eğitim Durumu", http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=12564 (erişim tarihi 21-02-2010).
[275] Aleksandre Popoviç, **Balkanlarda İslam**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, s.157.
[276] Giray Saynur Bozkurt, **a.g.m.**, s.16.

Müslümanların Demokrat Birliği ayrı dernekler altında faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ancak bu iki toplumun girişimleri sonucu 1994'te Türk-Tatar Birlikleri Federasyonu altında birleşmişlerdir.[277] Bu birliktelik sadece kâğıt üzerinde kalmış ve iki topluluk farklı çatılar altında faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Romanya Demokratik Türk Birliği, Romanya'nın bölünmez bütünlüğünü ve demokrasisini savunan siyasi ve demokratik bir parti olarak, Romanya'nın Anayasası ve kanunlarının elverdiği ölçüde Türklerin kanuni haklarını savunmak için kurulmuştur. Örnek verecek olursak, Romanya'daki Türklerin dinini, dilini, geleneklerini, öz değerlerini, cami ve mezarlıklarını, öz kültürüne ait yerleri, tarihi anıtlarını korumak, geliştirmek ve bu konularla ilgili Romanya Parlamentosu'na kanun teklifi yapmak ve sorunlarını dile getirmek için milletvekili seçip meclise gönderme hakkına sahiptir.[278]

Romanya'daki azınlıklara ait partilere bütçeden yeterli miktarda ödenek ayrılmaktadır. Aynı zamanda Türk ve Tatar azınlık da mecliste, her dönem birer milletvekili bulundurmaktadırlar. Türk-Tatar topluluk arasındaki ayrılık, işinde gücünde olan ve birbirleriyle kaynaşmış durumda olan iki halk ilgilendirmemekte, kendilerine sorulduğunda Türk ve Tatar'dan ziyade "Müslüman" diye cevap verilmektedirler. Bu konu daha çok siyasi partilerin içinde gözlenmekte olup halk içinde bir ayrımın olmadığı gözükmektedir.[279]

Romanya'da demokrasiye geçiş Türkler ve Tatarlara sosyo-kültürel alanda bazı olumlu yenilikler de getirmiştir. Türkler ve Tatarlar basın ve yayında eski hak ve özgürlüklerini yeniden elde ettiler. Ülkenin demokrasiye geçişiyle 30'dan fazla Türkçe gazete ve dergi çıkmıştır. Bunların en önemlisi Romanya Demokrat Türk Birliği'nin yayın organları arasında aylık çıkartılan Hakses, Genç Nesil gazeteleri ile Tuna Mektupları dergisi vardır. Türk-Tatar Topluluğu'nun yayın organı olan Karadeniz ve Hakses gazetelerinin finansmanı Romanya hükümeti tarafından karşılanmaktadır.[280]

---

[277] Giray Saynur Bozkurt, **a.g.m.**, s.17.
[278] Bkz. Romanya Türk Demokratik Birliği, "Tarih", http://www.udtr.ro/index_tr.htm (erişim tarihi 10-10-2010).
[279] Giray Saynur Bozkurt, **a.g.m.**, s.17.
[280] Giray Saynur Bozkurt, **a.g.m.**, s.18.

Romanya'da Türkçe eğitimin genişlemesi amacı ile Romanya ve Türkiye Cumhuriyeti arasında çeşitli protokoller imzalanmıştır. Bunlardan en önemlisi 1991 yılında Bükreş Üniversitesi'nde ve Köstence Ovidius Üniversitesi'nde Romence-Türkçe ve İngilizce-Türkçe bölümleri açılması olmuştur. Ayrıca Bükreş Üniversitesi'nde Tarih Fakültesi nezdinde de bir Osmanlı Araştırmalar merkezi mevcuttur. Romanya'da 1995 yılında yürürlüğe giren Eğitim Yasası'na göre, milli azınlıklara ana dilde eğitim yapabilme hakkı verilmiştir. Romanya'da yaşayan Türk-Tatar Topluluğu'nun Türkçe Ana dili ve Din Dersi ihtiyacını karşılamak için Yasaya uygun olarak Romanya ve Türkiye arasında imzalanan protokol ile Mecidiye'de Kemal Atatürk Pedagoji ve İlahiyat Lisesi açılmıştır.[281]

Romanya'da 1991 yılında kabul edilen yürürlükteki Anayasa'nın 29. Maddesi vicdan ve inanç özgürlüğünü garanti eder; bütün dinler özgürdür ve kanunlara ters düşmemek şartıyla kendi prensipleri uyarınca teşkilatlanma hakkı vardır. Dini birlikler devletten özerktirler. Sorumluluğu kendilerine ait olmak üzere, aileler inançlarını çocuklarına öğretme hakkına sahiptirler. Aynı Anayasa'nın 30. Maddesi yazılı, sesli, görüntülü ve diğer haberleşme yolları ile düşünce, görüş, inanç ve ifade özgürlüğünün masumiyetini teyit eder. İlaveten Anayasa'nın 32. Maddesi devletin her bir dini birliğin kendi yapısına uygun olarak dini eğitimini taahhüt eder. Kanunlarla devlet dini eğitimi garanti ve organize edilir.[282]

---

[281] Türk Diyanet Vakfı'nca 1995-1996 öğretim yılında Romanya'nın tarihi Köstence Kenti'ne bağlı Mecidiye Kasabası'nda açılan "Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoji Lisesi", soydaşlarımızın isteği ve dönemin T.C. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in emirleri üzerine Romanya Eğitim Bakanlığı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türk Diyanet Vakfınca yapılan bir protokol çerçevesinde faaliyetine devam etmektedir. Lisede halen 327 Türk ve Tatar asıllı soydaşımız öğrenim görmekte ve Türkiye'den görevlendirilen 4 Türk öğretmen hizmet vermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan bir protokol gereğince meslek dersleri öğretmenlerinin ücretleri Türk Diyanet Vakfı, Türkçe öğretmenlerinin ücretleri ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Okulda okuyan 133 fakir öğrenci, Türk Diyanet Vakfı tarafından restore ettirilerek açılan yurtta barındırılmakta ve her türlü ihtiyaçları vakıfça karşılanmaktadır. Lise, 1999-2000 öğretim yılında 30, 2000-2001 öğretim yılında ise 37 öğrenci mezun verdi. Bu okuldan mezun olanların önemli bir çoğunluğu okulun kuruluş amacına uygun olarak, imam-hatiplik ve öğretmenlik görevlerini yerine getirmektedirler. Bunun yanı sıra Romanya'da ve Türkiye'de çeşitli fakültelerde yüksek öğrenime devam edenler de vardır. Okulun Lise kısmı Pedagoji ve Teoloji bölümlerinden oluşmaktadır. Necati Çayırlı, "Romanya'da, Türkler'in Din Eğitimi" 17 Ağustos 2009, Türk Dünyası, http://www.yenidenergenekon.com/416-romanyada-turklerin-din-egitimi/ (erişim tarihi 10-05-2011).

[282] Ömer Turan, "Balkan Ülkelerinde Din Eğitimi", **Avrasya Etüdleri**, Sayı 21, Kış 2002, s. 104.

Türk-Tatar azınlığın dini işleri Köstence'de Romanya hükümeti makamlarınca atanan Romanya Müslümanları Müftülüğü tarafından yürütülmektedir. Müftülük, camilerde din adamlarının görevlendirilmesi ve diğer dini konularda Müslümanların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Müftülüğe bağlı hizmet veren din adamlarına ilaveten, Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından görevlendirilen din adamları müftülük gözetiminde din hizmetleri vermektedir. Romanya'da yüzlerce camiden, bugün kalanların sayısı sadece 72'dir. Bunların da pek çoğu Cuma ve bayram namazlarında açılmaktadır. Bu da ülkede yeterince din adamının bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Müftülük ihtiyaç duyulan yerlerde camii yapmış ve eski camileri tamir ederek ibadete açmıştır. Müftülük demokrasi döneminde, Türk-Tatar azınlığının kendi kimliğini, tarihini, örf ve adetlerini yeniden canlandırmaya çalışmaktadır.[283]

Romanya kanunları açısından, Türk soyundan şahıslara ayrılıkçı bir muamele yapılmamakta ve diğer Romen vatandaşlarından farklı veya daha kötü muameleye maruz kalmamaktadırlar. Aralarında Türkçe konuşmaları ve dini vecibelerini yerine getirmeleri, Türkiye'ye seyahatleri engellenmemektedir, yüksek öğrenim yapmak isteyenlere zorluk çıkarılmamaktadır. Mahkemeler tarafsız davranmakta, Türk soylu Romanya vatandaşları isim ve din değiştirmeye zorlanmamaktadır.

4. Makedonya'nın Etnik Yapısı Ve Azınlıkların Hukuksal Statüleri

4.1. Makedonya Cumhuriyeti'nin Etnik Yapısı

Makedonya çok uluslu ve çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Bu çok uluslu ve kültürlü yapıyı oluşturan etnik gruplar yüzyıllar boyunca yan yana yaşamalarına rağmen kimliklerini ve kültürlerini korumuşlardır. 20 Haziran 1994 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Makedonya nüfusunun 1.401.389'u Makedon, 484.228'i Arnavut, 82.976'si Türk, 47.263'ü Roman,

[283] Giray Saynur Bozkurt, **a.g.m.**, s.17-18.

8730'u Ulah, 40.972'si Sırp ve diğerlerinden oluşturmaktadır.[284] Makedonya'da sayı bakımından Makedonlardan sonra en kalabalık grup Arnavutlardır. 1953 yılından itibaren Arnavutların diğer etnik gruplara göre nüfus oranında devamlı artış kaydedilmektedir. 1961 yılında Arnavutların nüfus oranı % 13 iken 1971'de % 17, 1981'de % 19,8, 1991'de % 21 olarak gerçekleşmiştir. Türker de 1953'te 203.938 bin, 1961'de 131.484, 1971'de 108.552 bin, 1981'de 86.591, 1991'de 77.080, 1994'de 77.252'ye düşmüştür.[285]

Makedonya Cumhuriyeti son (2002) nüfus sayımına göre toplam 2.022.547 nüfusa sahiptir. Nüfusun 1.297.981'i Makedon, 509.083'ü Arnavut 77.959'ü Türk, 53.879'u Roman, 35.939'u Sırp, 17.018'i Boşnak, 9.695'i Ulah ve 20.993'ü Hırvat, Yunan, Bulgar, Macar, Karadağlı ve diğer etnik gruplara aittir.[286]

Makedonlardan sonra ülkede en fazla nüfusa sahip olan halk Arnavutlardır. Arnavutlar ağırlıkla Üsküp, Kumanova ve diğer Batı Makedonya şehirlerinde yaşamaktadırlar. Arnavutlar, Batı Makedonya'nın önemli bir bölümünde nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Makedonya'da Arnavutlardan sonra en büyük etnik grup Türklerdir. Türkler Makedonya'nın neredeyse her bölgesinde yaşamaktadır. Türk nüfusun oranının 1953 yılından itibaren devamlı düştüğü görülmektedir. Bu nüfus oranındaki azalma 1950'li yıllardan itibaren Türkiye'ye devam eden göçe bağlanmaktadır.[287] 1960'li yılların ortasına kadar Türkiye Cumhuriyeti'ne 200 binden fazla Türk'ün göç ettiği tahmin edilmektedir.[288]

---

[284] Зеќирија Речепи, "Општецтвено-Политичките Настани кај Албанците во Македонија 1990-2001", http://zeqirja-rexhepi.blogspot.com/2008/01/1990-2001.html (erişim tarihi 10-10-2010).
[285] Зеќирија Речепи, "Општецтвено-Политичките Настани кај Албанците во Македонија 1990-2001", http://zeqirja-rexhepi.blogspot.com/2008/01/1990-2001.html (erişim tarihi 10-10-2010).
[286] Попис на Населението, Домаќинцтвата и Становите во Република Македонија, 2002, s.65.
[287] Ömer Turan, "Makedonya'da Türkler", Derleyen: Murat Hatipoğlu, **Makedonya Sorunu Dünden Bugüne**, ASAM Yayınları, 2002, s.169-170.
[288] Guner İsmail, "The Position of the Turks in the Republic of Macedonia", **New Balkan Politics**, Issue 2, http://newbalkanpolitics.org.mk/OldSite/Issue_2/ismail.eng.asp (erişim tarihi 22-01-2011).

4.2. Makedonya Cumhuriyeti Anayasası'nda Azınlıkların Hakları

1991 yılında Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti'nin en önemli sorunu azınlıklarla ilgiliydi. İlerde ayrıntılı olarak duracağımız bu sorun temelde Arnavutların Makedonlarla eşit statüyü (kurucu ulus) talep etmelerinden kaynaklanmaktaydı. Çünkü 1991 yılında kabul edilen Anayasayla Makedonya Cumhuriyeti, Makedonların ulusal devleti olarak ilan edildi. Makedonya vatandaşı olan diğer etnik gruplar ise azınlık olarak kabul edildiler.

13 Ağustos 2001 tarihinde Makedon ve Arnavut siyasi partileri arasında imzalanan Ohri Çerçeve Anlaşması[289] (OÇA) gereği 1991 Anayasası'nda yapılan değişikliklerle azınlıkların statüsü temelden değişti. Bu temel değişiklik Makedonya Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren benimsenen ve azınlıkların hak ve özgürlüklerini belirleyen anayasadaki ifade edilen terminolojiden vazgeçilmesidir.

2001 yılında OÇA ile yapılan yeni değişiklikler ışığında, Makedonya Cumhuriyeti'nde azınlıkların durumuna geçmeden önce 1963, 1974 ve 1991 yıllarına ait eski anayasalarda azınlık statülerine kısaca değineceğiz. II. Dünya Savaşı'nda Yosip Broz Tito liderliğinde yürütülen Yugoslavya Halk Kurtuluş Hareketi sırasında toplanan AVNOJ (Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi) kararlarında, ulusal azınlıklara bütün ulusal hakların tanınacağı belirtmekteydi. Bu yükümlülük geleneksel azınlık haklarını bir hayli aşmaktaydı. Makedonya anayasasında söz konusu yükümlülük azınlıklara bireysel hakların yanında birtakım sosyal, siyasi ve ekonomik hakların da tanınması şeklinde olmuştur. Fakat bu haklar doğrudan değil aşamalı olarak, çoğunlukla da cumhuriyetlerde oluşan milliyetçi akımlara karşı koyabilmek için yapılmıştır. Zira Yugoslavya'yı oluşturan altı federatif cumhuriyetten

[289] **"Рамковен Договор"**, http://siofa.gov.mk/mk/dokumente/Ramkoven_dogovor.pdf (16-08-2001), (erişim tarihi 10-10-2010).

sadece Slovenya Cumhuriyeti homojen sayılırdı. Diğer cumhuriyetlerin tamamında nüfusun önemli bir kısmını azınlıklar oluşturuyordu.[290]

Yugoslavya'nın kuruluş aşamasındaki belgelerde azınlık haklarının ilk yansıması en geniş şekilde 1963 Anayasası'nda yer verildi. 1963 Anayasa'nın 43. Maddesi'nde milli azınlıklar terimi yanında milliyet terimi de kullanılmaktadır.[291] Bu terimle milliyetlerin de Yugoslavya'da kurucu milletlerle eşit oldukları vurgulamak isteniyordu. Anayasa'da milliyet teriminden Yugoslavya vatandaşı olan, fakat ülkenin (Yugoslavya) kurucu uluslardan birine mensup olmayan, Yugoslavya dışında bir ulusal devlete sahip olan azınlıklar anlaşılıyordu. Yugoslavya'yı oluşturan milletler kendi ana cumhuriyetinden başka bir Federe Cumhuriyeti'nde olsalar da "millet" statüsünde sayılırlardı. 1963 Anayasası'nda hak, hürriyet eşitlik benimsense de bu eşitliğin bir istisnası vardır. Bu istisna ise, milliyetlerin kendi kaderini tayin etme (self-determinasyon) haklarını federasyon içerisinde kullanmamalıdır. Milliyetlerin hak sınırlamasının gerekçesini, Yugoslavya kurucu milletleri gibi asli kurucu unsurlar olmamaları gösteriliyordu.[292]

1963 Anayasa'sında azınlıklarla ilgili ilk Değişiklik Kanunu 1968 yılında gerçekleşmiştir. Anayasa'nın 1. Maddesi'nde yapılan değişiklik ile bütün millet ve milliyetlere ait dillerinin eşitliği kabul ediliyor ve milliyetlerin kendi dillerinde eğitim görme haklarına sahip oldukları belirtiliyordu. 42. Madde'de ise milliyetler, milli ve kültürel varlıklarını koruma ve geliştirmek amacıyla örgütlenme hakkına sahiplerdir vurgusu yapılıyordu. Madde 43'te de, milliyetlerin hak ve hürriyetlerini düzenlenmesi ve genişletilmesi hususlarını Federe Cumhuriyetlere devrediyordu.[293]

Bu bağlamda Makedonya Cumhuriyeti 1963 Anayasası'nda bir takım değişiklikler yaptı. Bu anayasa'nın 72-75. Maddeleri içerisinde milliyetlere şu haklar tanınıyordu; Makedon milleti ve milliyetlerin hak ve hürriyet açısından eşit olduğu kabul edildi. Anayasada, Cumhuriyet ve yerel meclislerde

---

[290] Aktan Hamza, **Makedonya -Arnavutluk İlişkilerinde Arnavut Sorunu**, Logos-A, Ağustos 2006, Üsküp, s.32-33.
[291] Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (1963), http://sr.wikisource.org/wiki, (erişim tarihi 10-10-2011).
[292] Aktan Hamza, **a.g.e.**, s.34-35.
[293] Aktan Hamza, **a.g.e.**, s.35-36.

milliyetlerin orantılı olarak temsil edilmesi, önemli bir kısmı milliyetlerden oluşan yerel yönetim kararlarının milliyetlerin dillerinde yayınlanması, belediyelerde resmi ilanların ve trafik işaretlerinin milliyetlerin dillinde yapılabilmesi gibi haklar içeriyordu.[294]

Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti'nde azınlıklar hakkında en kapsamlı düzenlemeler getiren anayasa 1974 Anayasası'dır. Bu anayasada milli azınlıklar için sadece milliyet terimi kullanılmıştır. 1974 Yugoslavya anayasası genelde artan etnik milliyetçiliğe karşı bir cevap ve önlem niteliğindedir. Bununla birlikte ilk defa azınlıklara federal düzeyde korunan özerk haklar tanınmıştır. Anayasa'nın 1.,2.,3., 244. ve 245. maddelerinde milliyetleri milletlerle beraber kurucu unsur olarak kabul etmekte, hak ve sorumluluklarda eşitlik ilkesini benimsemekteydi. 1974 Anayasası'yla federal düzeyde korunan azınlık haklarını özetleyecek olursak, kamusal alanda ana dilin kullanılması, ana dilde eğitim hakkı (171. Madde); belirli şartların varlığı halinde milliyet dillerinin resmi dil statüsünde sayılabilmesi (246. Madde); milliyetlerin dil, kültür ve milli kimliklerini koruma, geliştirme hakkı ve bu amaçla örgütlenme hakkı ve hürriyeti (248. Madde) gibi ifadeler yer almaktadır.[295]

Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti'nde 1974 Anayasa'sının getirdiği yeni yükümlülükleri, Makedonya Cumhuriyeti de kendi anayasasına yansıttı. Bu değişiklik sonucu 1974 Anayasası'nın 1. Maddesi'nde Makedonya Cumhuriyeti'ni oluşturan Makedon milletinin yanında Arnavut ve Türk milliyetlerin de kurucu unsur oldukları belirtilmiştir. Bu eşitlik doğrultusunda milliyetlerin hak ve hürriyetlerinde 1963 Anayasası'na nazaran bir takım ilerlemeler kaydedildi. Makedonya Cumhuriyeti'ndeki milliyetlerinin hak ve hürriyetlerinin kullanılmasında gerekli şart ve imkânların sağlanması yükümlülüğü getirildi.[296]

---

[294] Устав на Социјалистичка Република Македонија, Слушбен Весник, 25 февруари 1974, Скопје, број 7, s.121-122.
[295] Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1974, http://sr.wikisource.org/wiki, (erişim tarihi 10-10-2011).
[296] Aktan Hamza, **a.g.e.**, s.37.

Makedonya Cumhuriyeti'nin 1974 Anayasası'nın 177. Maddesi'nde cumhuriyette, yerel meclis ve organlarda milliyetlerin orantılı temsili, 178. Maddesi'nde ise; eğitim-öğretim, kültür, medya alanlarında milliyetlerin örgütlenmesini sağlamak ve geliştirmek öngörmüştür. Milliyetlerin kendi milli bayraklarını kullanması hürriyetine sahip olmaları sorgulanmıştır. 179. Madde ile milliyetlerin yaşadığı her yerde ana dili eğitimi sağlanmış, 180. Madde ile Makedon diliyle, milliyetlerin dili eşit tutulmuş ve kamusal alanda kullanılma imkânı tanınmıştı. Aynı şekilde yerel yönetimlerin aldığı meclis kararlarının milliyetlerin dillerinde yayınlanmasının da önü açılmıştır.[297]

Yugoslavya'nın parçalanması sonucu 8 Eylül 1991 yılında Makedonya, bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlık ilanı ve onu izleyen referandum sonrası kabul edilen ve eski sistemi hukuki olarak sona erdiren 1991 Anayasası'yla, Makedonya Cumhuriyeti demokratik bir düzene geçti. Bu yeni siyasi rejimde azınlık haklarının durumuna bakıldığında 1974 anayasasında var olan hakların bu anayasada tanınmadığı görülmektedir.[298] Anayasa'nın başlangıç metninde ve 2. Maddesi'nde egemenliğin Makedonya Cumhuriyeti vatandaşlarına ait olduğu belirtilmektedir. Bu metinde Makedonya Cumhuriyeti'nin, Makedon milletinin devleti olduğunu belirttikten sonra, Cumhuriyet'in Makedon milleti ve Arnavut, Türk, Ulah ve Roman milliyetlerine mensup yurttaşların eşitliği üzerine kurulduğu belirtilmiştir.[299] Burada "Makedon millet" vurgusu yapıldıktan sonra diğer etnik grupların tamamının milliyet olarak ifade edilmesi, Makedonların kurucu, diğer etnik grupların ise azınlık statüsünde olduğu anlamına gelmektedir.

1991 Anayasası'nın 8. 9. ve 19. Maddelerine bakıldığında, herkesin milli kimliğini açıklama hürriyetine sahip olduğu, dil, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, dini inanç ve milliyet ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğu, herkesin dini inanç ve ibadet yapma hürriyetine sahip olduğu görülür.

---

[297] Устав на Социјалистичка Република Македонија, Слушбен Весник, 25 февруари 1974, Скопје, број 7, s.134-135.

[298] Abdülmecit Nuredin, **Osmanlı Sonrası Makedonya**, Matüsiteb, Üsküp, 2008, s.109.

[299] Устав на Република Македонија, Се прогласува Уставот на Република Македонија, што го усвои Собранието на Република Македонија на седницата одржана на 17 ноември 1991 година, http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF (erişim tarihi 15-01-2012).

Bu Anayasa'nın 48. Maddesi ise milliyetlerin etnik, dini, dili ve kültürel varlıklarını garanti etmektedir. Örnek olarak, milliyetlerin kendi kültürlerini geliştirmek, sanat ve bilim örgütleri kurma hakkı ve orta öğretime kadar kendi ana dillerinde eğitim hakkı kanunla düzenlenmiştir. Anayasa'nın 7. Maddesi milliyetlerin yaşadığı yerel yönetim birimlerinde Makedon dilinin ve alfabesinin yanında milliyetlere ait dilin ve alfabenin kullanılma şartını düzenlemektedir. Ancak milliyetlerin bunu gerçekleştirmesi için yerel yönetim biriminde çoğunluk olması gerekmektedir.[300]

Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etme sürecinin başlamasından itibaren kurucu millet statüsünü talep eden Arnavutlar, anayasayla kurulan Cumhuriyet'in Makedon milli devleti olarak kabul edilmesini kendilerine (Arnavutlara) yapılmış bir haksızlık olarak gördüler. Arnavutlar kurucu ulus statüsünün yanında dil, eğitim ve öğretim konusunda anayasayla tanınan hakların daha da genişletilmesi, hükümet ve kamu görevlerinde orantılı temsil edilme gibi haklar talep ettiler.[301]

2001 yılının başında Arnavutların anayasal haklarının verilmesi doğrultusunda başlattıkları silahlı eylemleri uluslararası bir boyut kazandı. Ardından Arnavutlar ile Makedonlar arasında Ağustos ayında Ohri Çerçeve Anlaşması (OÇA) imzalandı. Anlaşmayla, Anayasa'nın başlangıç metni dahil olmak üzere 15 maddesinin değiştirilmesi öngörülüyordu.[302] Bu değişiklik sonucu 1991 Anayasası'nda yer alan azınlıkların statüsü tamamen değişti. Anayasa metninin başlangıç kısmı şu şekilde değişmiştir: "Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları, Makedon ulusu ve Makedonya vatandaşı olan Arnavut, Türk, Ulah, Sırp, Romlar, Boşnak ve diğer ulusların" şeklinde belirtilmiştir. Buna göre dil, eğitim, resmi kurumlarda istihdam, merkezi ve yerel idareye katılım gibi hususlarda anayasal değişiklik oldu. Anayasa'da hakça temsilin esas alınmasıyla, Makedonların dışındaki

[300] Устав на Република Македонија, Се прогласува Уставот на Република Македонија, што го усвои Собранието на Република Македонија на седницата одржана на 17 ноември 1991 година, http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF (erişim tarihi 15-01-2012).

[301] Aktan Hamza, "Makedonya Arnavutları",Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı, Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, KaraM Yayıncılık & Vadi Yayınları, 2007, s.258.

[302] **"Рамковен Договор"**, http://siofa.gov.mk/mk/dokumente/Ramkoven_dogovor.pdf (16-08-2001), (erişim tarihi 10-10-2010).

milletlerin bazı haklara kavuşması sağlanmıştır. Bu bağlamda (7-8., 48. Maddeler) siyasi, kültürel, eğitim, vb. haklar ve kamu kuruluşlarında istihdam gibi hususlar, ülkenin toplam nüfus oranına göre belirlenecekti.[303] Örneğin, Türklerin nüfus oranına göre hakça temsil oranı % 4'tür. Tabii bu oranlar; bayrak yasasında (%50), anadilin resmen kullanılması ile ilgili yasada (%20) olduğu gibi değişkenlik gösterebilmektedir. Zira ülkede sadece Arnavut ve Makedon milletlerinin nüfusunun çok olduğu gerçeğinin bir anlamda yasalaşması olarak da yorumlanan anayasal deşiklikle "Makedonya, Makedon Milletinin, Arnavut Milletinin ve Makedonya'da yaşayan diğer milletlerindir" gibi bir durum fiilen ortaya çıktı.[304] Bu değişiklikle Türklerin kurucu unsur olarak değil, azınlık statüsüne getirildiği anlaşılmaktadır.

Ohri Çerçeve Anlaşmasının 69. Maddesi'nde, meclis'in kültür, eğitim, kişisel resmi evrak ve sembollerin kullanımı doğrudan etkileyen kanunları kabulde olağan salt çoğunluğun yerine nitelikli çoğunluk aranmaktadır. Yine 78. Madde'de yapılan değişiklikle, meclis 19 üyeden oluşan "Topluluklararası İlişkiler Komisyonu"nu kurmakla görevlidir. Üyeleri meclis tarafından seçilen komisyon, yedişer Makedon ve Arnavut Meclis üyesi ve birer Türk, Ulah, Roman, Sırp ve Boşnak üyeden oluşmaktadır. 86. Madde Cumhurbaşkanı'na Makedonya Cumhuriyeti Güvenlik Kurulu'na atayacağı üç kişiyi seçerken toplulukların orantılı temsil edilmesini sağlama yükümlülüğünü de vermektedir.[305]

Netice itibarıyla Anayasa ve Ohri Çerçeve Anlaşması'nın tam uygulanmasıyla Makedonya Cumhuriyeti fiili olarak iki uluslu bir devlet haline gelmektedir. Makedonya'da yaşayan diğer etnik unsurlarda hakça temsil ilkesinden hareketle, özellikle de kamu kuruluşlarında istihdam edilmeleri hususunu garanti altına almıştır. Bayrak yasası, azınlık dillerinin kullanımı gibi hususlarda çeşitli oranlarda getirilen kısıtlamalar Makedon ve Arnavutları

---

[303] **"Рамковен Договор"**, http://siofa.gov.mk/mk/dokumente/Ramkoven_dogovor.pdf (16-08-2001), (erişim tarihi 10-10-2010).
[304] Abdülmecit Nuredin, **a.g.e.**, s.170.
[305] **"Рамковен Договор"**, http://siofa.gov.mk/mk/dokumente/Ramkoven_dogovor.pdf (16-08-2001), (erişim tarihi 10-10-2010).

imtiyaz sahibi iki toplum konumuna getirmiştir. Bunların dışında yaşayan etnik gruplar ise bu haklardan mahrum kalmıştır.

4.3. Makedonya'daki Arnavutların Yaşadığı Sorunlar

Makedonya, ülke içinde önemli bir çoğunluğa sahip olan Arnavutlar ile 1968 yılından günümüze kadar uğraşmak zorunda kalmıştır. 1968 yılında Kalkadelen (Tetovë)'de Makedonya'nın Kosova ile birleşmesi talebinin öne sürüldüğü gösteriler ile başlayan sorunlar zinciri, 1981 yılında Arnavutlar arasında yükselen ulusçu dalga ile devam etmiştir. 1981 gösterilerinden sonra, Makedonya'da da siyaset, eğitim, kültür alanında bazı Arnavutların rejime karşı şüpheli ve sakıncalı olarak sorgulanması ve Arnavut milliyetçiliğin önlenmesine yönelik değişik tedbirler öngörülmüştür. Bu tedbirlerden biri olarak eğitim müfredatında Orta Öğrenim Kanunu'yla Makedonlar dışındaki milliyetlerin ana dilde eğitim hakları sınırlandırılmış ve bu sınırlamaları ihlal eden eğitimciler cezalandırılmış ve işlerinden ihraç edilmişlerdir. Ayrıca Batı Makedonya'da Arnavutların etnik çoğunluk bölgelerin yaratılmaması için Makedon gayrimenkullerinin satışının yasaklanması, nüfus planlama siyaseti Arnavut demografik ekspansiyonizminin (genişleme, yayılma) önlenmesi, idari sistem tarafından milliyetçi olarak nitelendirilen Arnavut isimlerinin yasaklanması ve yer isimlerinin Makedonlaştırılması gibi uygulamalara gidilmiştir.[306]

Arnavutların anayasanın içeriği ile ilgili sıkıntılara sahip olduğunu yukarıdaki bölümde belirtmiştik. Bu sorunun merkezini Makedonya anayasasında Arnavut ulusunun adının devletin kurucu uluslarından biri olarak belirtilmemesi hususu teşkil etmektedir. Eşitliğin sağlanabilmesi ise ancak Makedonya Cumhuriyeti'nin Makedon ulusal devleti olarak değil iki uluslu veya vatandaşlık esasına göre kurulması, resmi dil ve eğitimde eşitliğin sağlanması, kamu görevlerinde orantılı temsil haklarının oluşmasıdır. Makedonlara göre bu taleplerden kurucu ulus statüsü, resmi dil, yüksek

[306] Владимир Ортаковски, **a.g.e.**, s.330-331.

öğrenim ve bayrak gibi konuları kurucu ulus hakları olarak anlaşıldığı için bu konularda 2001 yılına kadar taviz verilmemiştir. Makedonlar, Arnavut sorununu milliyet haklarını genişleterek çözmeye çalışmıştır. Arnavutlar ise bu bölgede kurucu ulus statüsünü hak olarak gördükleri için fiili yollarla elde etmeye çalışmaktadırlar.[307]

Kurucu ulus olarak tanınmak için tüm taleplerinin reddedilmesi üzerine, Arnavutlar 11 Ocak 1992'de Makedonya'da siyasal ve bölgesel özerklilik için bir referandum düzenlemiştir. Arnavut partileri düzenledikleri referandum sonucunda bağımsız bir "İlirida Cumhuriyeti" ilan etseler de, daha sonra Arnavut siyasi liderleri bunun Makedonya'yı bölme veya Makedonya'dan ayrılma niyeti değil, uluslararası topluma Makedonya'nın tanımanın erken bir karar olacağını göstermek ve böylece Makedonya Hükümeti'ne eşitlik taleplerinin kabulünde baskı uygulamak amacıyla yaptıklarını iddia ettiler.[308]

Makedonya Hükümeti'nin, 1992 yılından itibaren azınlıklara uyguladığı baskı ve tahrik politikalarında gözle görülür bir şekilde artış olmuştur. 1993 yılında Makedon yetkilileri bazı Arnavutların ilegal örgüt kurarak, Arnavutluk'tan silah kaçırmaya çalıştıkları şeklinde bir plan ortaya çıkardıklarını öne sürerek, dönemin savunma bakan yardımcısı ve Demokratik Refah Partisi'nin eski genel sekreterinin de aralarında olduğu yedi Arnavutu tutuklatarak hapse attırmıştır. Aynı yıl başkent Üsküp'te öldürülen üç Arnavut, ülkede yaşayan Arnavut ve diğer Müslüman azınlıkların tepkisini çekmiştir.[309]

Arnavutlar ayrıca, seçimlerde Arnavut kökenlilerin Vatandaşlık Kanununun bazı haksız uygulamaları nedeniyle seçim sandıklarına kaydedilmedikleri de belirtilmiştir. 1992 yılındaki Vatandaşlık Kanunu'nun 26. Maddesine göre, daha evvel Yugoslavya sınırları içinde yaşayıp da Makedonya vatandaşlığına geçmek isteyenlerin bir yıl içerisinde başvuruda bulunmaları gerekiyordu. Bununla birlikte, bu kişilerin Makedon vatandaşı

---

[307] Aktan Hamza, **a.g.e.**, s.104-105.
[308] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.**, s.58-59.
[309] Hugh Poulton, **Who are the Macedonians**, İndiana University Press, London, 1995, s.190.

olabilmeleri için, 1992 yılına kadar olan süreç içinde Makedonya'da 15 yıl boyunca ikamet etmiş olmaları şartı aranmıştır. Bu da ülkeye sonradan gelen bazı Arnavutların hem vatandaşlık hakkından mahrum kalmalarına hem de seçmen kategorisi dışında bırakılmalarına sebep olmuştur.[310]

1991 Anayasası ile Arnavutlar kurucu ulus, vatandaşlık, seçme, seçilme haklarından mahrum kaldıkları gibi, üniversite öğrenimlerinde Makedonca eğitimin kendilerini dezavantajlı bir konuma ilettiğini savunmaktadır. Makedonya'daki anayasal düzen azınlıklara ana dillerinde; ilk, orta ve lise düzeyinde eğitime müsaade etmektedir. Ancak üniversite düzeyindeki eğitimlerinde bu haklardan mahrum kalmaktadırlar. Üniversite eğitiminin zorunlu olarak Makedonca olması, Arnavutların üniversiteye girişlerine engel veya zorluk çıkarılarak yüksek eğitimlerine izin ve fırsat verilmemeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, devlet biri Üsküp diğeri Manastır'daki (Bitola) iki üniversitesinde azınlıklara çeşitli gerekçeler ileri sürerek eğitimlerini sürdürmelerine imkân tanımamıştır.[311] Makedonya Hükümeti azınlıklara üniversiteye giriş sınav puanı ve kota uygulamaktadır. Fakat yüksek öğrenimde sorunun asıl kaynağı bu değildir. Arnavutların kurucu ulus olarak tanınma talepleri ve Makedonların buna karşı olan tutumlarıdır. Arnavutlar kurucu ulus olmanın Makedonlarla eşitlik anlamına geldiğini, bu sebeple kamu destekli bir Arnavut Üniversitesi'nin veya var olan üniversitelerde Arnavutça eğitim verilmesini talep etmişlerdir. Makedonya hükümeti, Arnavutların üniversite taleplerini reddetmiştir.

Talepleri reddedilen Arnavutlar, kendi dilinde yüksek tahsil görebilmek için 1994 yılında Kalkandelen'de (Tetova) Tetova Üniversitesi (Uiversiteti Tetovës) adıyla gayri resmi olarak bir üniversite açtılar. Makedon yönetimi Arnavutça ana dilinde eğitim verecek üniversite açma girişimini ayrılıkçı bir eylem olarak değerlendirilip, Kalkandelen şehrine bölükler halinde asker ve polis yığmıştır. Silahlı güçlerin sivil halka saldırması nedeniyle birkaç sivil hayatını kaybetmiştir, onlarca kişi de yaralanmıştır. Makedon güçleri bu olayı şiddet kullanarak bastırdıktan sonra Tetova Üniversitesi'ni tanımadıklarını ve

[310] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.,** s.64.
[311] Владимир Ортаковски, **a.g.e.,** s.335-336.

diplomaların geçersiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu olayın ardından üniversite rektörü olan Fadil Suleymani ağır hapis cezasına çarptırılmıştır.[312]

Makedonlar ve Arnavutlar arasında yaşanan bir diğer gerginlik Temmuz 1997'de çoğunluğunu Arnavutların oluşturduğu Gostivar'da yaşanan bayrak krizidir. Şehir meclisi önünde ve içinde bulunan Arnavut ve Türk bayrakları polis tarafından şiddet kullanılarak indirilmiştir.[313] Ancak olaydan önce Mayıs 1997'de Anayasa Mahkemesi Arnavut ve Türk bayraklarının kullanılmasının Makedon anayasasına aykırı olduğunu karara bağlamıştır. Bu karar sonucu hükümette olan Makedon yetkililer belediyeleri, farklı etnik grupların bayraklarını indirmeye çağırmış, aksi halde bu hareketin Makedonya devletinin egemenliğine bir saldırı teşkil edeceğini bildirmiştir.

Ülkede gerginliğin artması üzerine Makedonya Parlamentosu bayrakların kullanımını düzenleyen bir kanun çıkarmıştır. Bu kanuna göre Arnavut ve Türk bayrakları sadece resmi bayramlarda ve Makedon bayrağının yanında olmak kaydıyla asılabilecektir. Milliyetçi Arnavut Partisi (PDSH-Partia Demokratike Shqiptare) bunu onaylamamış, Demokratik Refah Partisi (PPD-Partia Për Prosperitet Demokratik) ise kanunu adil bulmuştur.

4.4. Ohri Çerçeve Anlaşması Sonrası Arnavutların Durumu

Yukarıda geniş bir şekilde açıklandığı gibi, Arnavutların daha Yugoslavya döneminden kalma anayasal konumları nedeniyle memnuniyetsizliği, Makedonya'nın bağımsızlığından sonra da devam etmiş, resmî nüfus rakamlarının gerçekliğini kabul etmemeleri, Arnavutça üniversite eğitimi talebinde bulunmaları güncelliğini korumuştur. Bu memnuniyetsizlik 15 Şubat 2001'de Makedonya ve Sırbistan arasında sınır anlaşmasının Kosova bölgesini de kapsayacak şekilde imzalanmasıyla doruk noktasına ulaşmış ve 17 Şubat'ta Ulusal Kurtuluş Ordusu (UKO) Kosova sınırındaki Makedon güçlerine saldırıda bulunmuşlardır. UKO'nun (UÇK-Ushtria

[312] Nazif Mandacı, Birsen Erdoğan, **a.g.e.**, s.72.
[313] Birgül Demirtaş-Coşkun, Emir Türkoğlu, "Makedonya Bıçak Sırtında: Balkanlar'ın Eski "Model Ülke"si, Yeni İstikrarsızlık Unsuru Mu?", Derleyen: Murat Hatipoğlu, **Makedonya Sorunu Dünden Bugüne**, ASAM Yayınları, 2002, s.127.

Çlirimtare Kombëtare) talepleri Makedonya'daki Arnavut siyasi partilerinin on yıl boyunca dile getirdikleri taleplerin hemen hemen aynısıydı. Yaklaşık altı ay süren çatışmalar, 13 Ağustos 2001 yılında "Ohri Çerçeve Anlaşması" (OÇA) başlığı altındaki en büyük siyasi parti liderleri (VMRO-DPMNE, SDSM, DPA ve PDP), Makedonya Cumhurbaşkanı ve anlaşmanın garantörleri olarak uluslararası camia temsilcileri tarafından imzalanmış, bütün diğer küçük siyasi partiler tarafından da kabul edilmiştir.[314]

Anayasa'nın başlangıç metni ile ilgili maddelerde yapılan değişikliklerle 1940'lı yıllardan itibaren geleneksel olarak kullanılan azınlık terimlerinin yerini "topluluklar" terimi almıştır. Makedonya Cumhuriyeti Anayasa'sının 7. Maddesi'nde yapılan değişiklikle Makedon dili ve alfabesi yanında ülke nüfusunun en az % 20'sinin kullandığı dil ve alfabe de belirli şartlar altında resmi dil statüsünde sayılmaktadır. Makedon dili ve alfabesinin yanında ülke nüfusunun % 20'sinin kullandığı Makedon dilinden farklı bir dil de yerel yönetimlerde ve merkezi yönetimin taşra teşkilatlarında resmi dil statüsündedir. Devletin merkezi organları bu resmi dilin kullanımının kanunla düzenleneceğini belirtmiştir.[315] Arnavutça'nın resmi dil olarak kabul edilmesi için yeni dil kullanma yasasının getirilmesi gerekiyordu. 2005 yılında uluslararası baskı sonucu kabul edilen bu yasa ile OÇA'nın %20'lik oran doğrultusunda getirdiği dil kullanma imkânlarının yasal altyapısı sağlanmıştır. Ancak Arnavutça'nın meclis ve hükümet toplantılarında resmî dil olarak kullanımı sorunu devam etmektedir.[316]

Yüksek öğretimdeki sorun ancak 2000 yılında kabul edilen Yüksek Öğrenim Kanunu'yla aşılabildi. Kanun'a göre Arnavutça eğitim verecek özel bir üniversitenin kurulabileceği kabul edildi. Fakat Arnavutlar kamu destekli bir Arnavut üniversitesi kurulması gerektiği yönündeki taleplerinden vazgeçmediler. 2001 yılında imzalan Ohri Çerçeve Anlaşması'yla ülke nüfusunun %20'sinin kullandığı dilde de devlet üniversitesinin kurulmasına

---

[314] Елена Андреевска, "Меѓународното Право и Решавањето на Малцинските Прашања: Услов за Европска Интеграција", **Евродијалог 3**, Скопје, 2002, s.162.
[315] Aktan Hamza, **a.g.m.**, s.259.
[316] Fisnik Shabani, "Korniza Ligjore: Shqyrtim Gjithërfshirës i Ligjeve Për Implementimin e MKO", Уредник: Сашо Клековски, **Охридски Рамковен Договор Студији на Случај**, Печати Arcuss Design d.o.o., Скопје, Август 2011, s.37.

karar verildi. Anlaşma çerçevesinde 2003 yılında Kalkandelen'de (Tetovë) gayri resmi veya yasa dışı olarak kurulmuş bulunan üniversite, devlet üniversitesi statüsüne kavuşmuştur.[317]

Bağımsızlığından 2001 yılına kadar, Makedonya'nın devlet yönetiminde mono-etnik bir yapı mevcuttu. OÇA uyarınca merkezi yönetim şeklinin yerel yönetim lehine güçlendirilmesiyle, ülke yönetimde çok etnikli yapının da ortaya çıkması beklenmektedir. Yani yerel yönetimlerin güçlendirilmesiyle vatandaşların demokratik ülke yönetimine katılımları teşvik edilmekte, aynı zamanda farklı etnik kimliklere de saygı gösterilmesi hedeflenmektedir.

Bu değişmelerin hayata geçirilmesi için ilk başta yeni yerel yönetim sınırlarının çizilmesi gerekiyordu, nitekim Ağustos 2004'te kabul edilen yeni "Yerel Yönetim" yasasıyla 123 olan belediye sayısı 84'e inmiştir. Söz konusu yasa ile 40 belediye, çevre belediyelerle birleştirildi.[318] Ancak âdemi merkeziyet ilkesinin uygulanmaya başlanması beklendiği kadar kolay olmadı. Belediyelerin çoğunun bu tür bir yönetim şekline adapte olmaları tahmin edilenden daha uzun sürdü. Yetkilerin merkezî yönetimden yerel yönetimlere devredilmesi, farklı siyasî problemleri de peşinden sürüklemiştir. En bariz örneği de Belediye yönetiminin merkezi yönetimdeki siyasi partiden farklı olduğu durumlarda iktidar-muhalefet çekişmelerinin ortaya çıkmasıdır.

Ohri Çerçeve Anlaşması'nın hakça temsil ilkesi, azınlıkta olan etnik grupları yakından ilgilendiren bir konu olmuştur. Anayasanın "herkes yasalar önünde eşittir" ilkesi aslında o güne kadar Makedonya Cumhuriyeti için geçerli olmamıştır. Uygulamanın çok farklı olduğu, özellikle azınlıkta olan etnik grupların yıllarca ayrımcılığa tâbi tutuldukları ortaya çıkmıştır. Bunun en iyi göstergesi kamu kurum ve kuruluşlarında Makedonlar dışında diğer etnik grupların katılım oranıdır. Kamu yönetiminde azınlıkların bulunmaması, aslında azınlıkların sadece işsizliğini ortaya koymuyor, azınlıkta olan etnik grupların devletin karar alma mekanizmalarında, yönetiminde olmadıklarını da gösteriyordu. OÇA'nın hakça temsil ilkesine

[317] Aktan Hamza, **a.g.m.**, s.260.
[318] Abdülmecit Nuredin, **a.g.e.**, s.170.

göre kamu kurum ve kuruluşları devletin çok etnikli yapısını yansıtmak zorundadır. Bu nedenle kamu görevine atamalar mutlaka hakça temsil ilkesine dayanmalı, kamu kurum ve kuruluşlarının bütün düzeylerinde bütün etnik grupların katılımı sağlanmalıdır.

2005 yılında kabul edilen "sembol kullanma" yasasına göre, halkın en az % 20'sini belli bir etnik grup oluşturuyorsa, yerel yönetimde o etnik gruba ait semboller kullanılabilir (bayrak vs.). Buna bağlı olarak belediye ölçeğinde Arnavut bayrağı kullanılmaya başlanmıştır. Bu yasa 2005 yılında kabul edildiği halde, uygulanmasında hâlâ zorluklar yaşanmaktadır.[319] Bayrak kullanımına ilişkin bu yöndeki yeni uygulama Makedonya'da yaşayan Arnavutların işine yararken, eski uygulamaya (1974 Anayasası) göre Türk bayrağı kullanımının birçok belediyeden kaldırılmasına yol açmıştır.

1990'lı yıllardan itibaren Makedonya'daki Arnavut sorununu oluşturan talepler dikkate alındığında Ohri Çerçeve Anlaşması'nın Makedonya'daki Arnavut sorununu sona erdirdiğini söylemek yanlış olmaz. Makedonya'nın bağımsızlığından itibaren Arnavutların talep ettiği siyasi, ekonomik ve kültürel hakların nedeyse tamamı Çerçeve Anlaşması'nın tam anlamıyla uygulamaya geçmesiyle gerçekleşecektir.

4.5. Makedonya'daki Türk Azınlığın Karşılaştığı Sorunlar

Makedonya Cumhuriyeti'nde kuruluşundan günümüze kadar azınlıklar anadillerinde eğitim görme hakkına sahiptiler. Bu hakkın Anayasa'ya veya kanuna bağlı olup olmamasına bakılmaksızın uygulamada Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren birtakım sorunlar ve istisnalar içermesine rağmen Türkçe eğitiminin kesintisiz olarak devam ettiği görülmektedir.[320]

Sekiz yıllık zorunlu eğitimden oluşan ilk ve orta öğretimde uygulamaya bakıldığında milliyetlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde önemli bir sorun yaşamadıkları görülüyor. Bunun en önemli istisnası 1991 yılından ibaren Batı

---

[319] Слаѓана Димошкова, "Употребата на Знаминња Пред Локалните Јавни Објекти", Уредник: Сашо Клековски, **Охридски Рамковен Договорж Студији на Случај**, Печати Arcuss Design d.o.o., Скопје, Август 2011, s.53.
[320] Aktan Hamza, **a.g.m.**, s.259-260.

Makedonya'nın Merkez Jupa Belediyesi'nde Türk öğrencilerin* karşılaştığı sorundur. Velileri tarafından Türkçe eğitim görmeleri istenen ilk ve ortaokul öğrencilerinin eğitim hakkı ilk önce yerel idare daha sonra da merkezi idare tarafından engellendi. Gerekçe olarak öğrencilerin anadillerinin Türkçe olmadığı, Makedonca olduğu ileri sürüldü. Bunun üzerine Türk veliler Anayasa'nın 48. Maddesi'ne aykırı olarak özel ilk ve ortaokulları kurdular ve sorunu yasa dışı yollarla çözmeye çalıştılar. Yargısal yollara da başvuran veliler 1998 yılına kadar bir sonuç alamadılar. 1998 yılında iktidarın değişmesinin ardından aynı yılda hükümet uygulamasıyla, 1999 yılında Makedonya Eğitim Bakanlığı kararıyla Türkçe eğitimine izin verildi. Bu karar daha sonra Makedonya Cumhuriyeti Meclisi tarafından da onaylandı.[321] Fakat karar 2000 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi. Mahkeme, Eğitim Bakanlığı'nın kararını Anayasa'nın 48. Maddesi'nin 4. Fıkrası'nda tanınan milliyetlerin ana dillinde eğitim hakkına dayanarak iptal etti. Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 48. Maddesi'nin 4. Fıkrası'nda milliyet anadilinin, vatandaşların gündelik hayatlarında ve baskı görmeden kullandıkları dil olarak anlaşılması gerektiği yorumunu getirdi.[322] Mahkemenin kararı Türkler tarafından siyasi bir karar olarak nitelendirilmiştir. Aslında, Anayasa bu konuda kesin hükümler getirmektedir. 8. Madde uyarınca herkes ulusal kimliğini seçme ve açıklama veya gizleme hakkına sahiptir. Merkez Jupa Belediyesi'ndeki nüfusun büyük bir çoğunluğu kendini Türk olarak kabul ettikleri halde, Makedonca konuşan Müslümanlar veya diğer ismiyle Torbeşler olarak adlandırılmaktadırlar. Türk olarak kabul edilen bu topluluk da ana dillinin Türkçe olduğunu öne sürmektedir. Fakat Makedonya, devlet siyaseti olarak bu topluluğu Türkçeyi iyi bilmediği için Makedonca okumaya zorlamaktadır.

---

* Merkez Jupa belediyesinde halk arasında Torbeş adıyla adlandırılan Pomak Türk soydaşları yaşamaktadır. Söz konusu nüfus budur.

321 Duncan Wilson, **Minority Rights in Education: Lesson for the European Union from Estonia, Latvia, Romania and the former Yugoslav Republic of Maceonia**, Printed by Elanders Novum AB, December 2002, s.57.

322 Устав на Република Македонија, Се прогласува Уставот на Република Македонија, што го усвои Собранието на Република Македонија на седницата одржана на 17 ноември 1991 година, http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF (erişim tarihi 15-01-2012).

1990'lı yılların başında sadece Arnavutça ve Türkçe yapılabilen orta öğretimdeki en önemli sorun 1985 yılından kalma Orta Öğretim Kanunu'nun getirdiği sınırlamalardır. Kanun'a göre milliyet dilinde eğitim verecek sınıflar ancak 30'dan fazla öğrencinin başvurması ve bunlar için yeterli sayıda kalifiye öğretim elemanı olması durumunda sağlanabiliyordu.[323] Bu bütün etnik grupların eğitim dilleri için geçerli olan genel bir standarttır. Ama Türk nüfusunun Üsküp, Kalkandelen, Gostivar, Ohri gibi bazı yerlerin dışında dağınık olması, her bölgede sınıf açmak için gerekli sayının oluşturulamamasından dolayı Türkçe sınıflar açılamamaktadır. Örneğin, Doğu Makedonya'da sadece ilkokul sınıflarında Türkçe eğitim verilmekte, öğrenciler bu sınıflardan sonra eğitimlerini ya başka dilde ya da daha büyük yerleşim yerlerinde sürdürme zorunda kalmaktadırlar.[324] Diğer yandan öğrenci sayısının yetersiz olması var olan sınıfların kapanmasına da yol açmaktadır. 2009 yılında Eğitim Kanunu'nda yapılan değişiklikle mecburi eğitimin 12 yıla çıkarıldığını düşünürsek Türklerin dağınık yaşadığı bölgelerde ana dilde eğitim kesintiye uğramaktadır. Diğer yandan Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde Türkçe eğitim veren ilköğretim okulları ile liseler mevcuttur.[325]

Makedonya'daki üniversitelere Türklerin kayıt olabilme oranı %0,7 veya %1,3'tür.[326] Özellikle Makedonya'daki Türk toplumunun geleceğini ilgilendiren ekonomi, tıp, mimarlık, hukuk gibi bölümlerde okuyan öğrenciler bir elin parmaklarıyla sayılacak kadar çok az bir sayıyı oluşturmaktadır. Makedonya'daki üniversiteler azınlık politikalarını en zor kabul eden kuruluşlar olmakla birlikte aynı zamanda en hızlı değişim gösteren kuruluşlardır. Makedonya'nın bağımsızlığından sonra iki devlet üniversitesi mevcuttu. Bu üniversitelere Makedonlar dışında diğer etnik kökenli öğrencilerin kayıt yaptırması çok zordu. Kayıt yaptırdıktan sonra da eğitimleri sürecinde, hocaların aşırı milliyetçi tavırlarıyla birçok sıkıntıya

[323] Владимир Ортаковски, **a.g.e.**, s.331.
[324] Baskın Oran, "Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler (Bulgaristan, Makedonya ve Kosova)", **SBFD**, Cilt 48, No. 1-4, s.134-135.
[325] Süleyman S. Terzioğlu, **a.g.e.**, s.243.
[326] Necati Çayırlı, "Makedonya Türkleri", Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı, Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, KaraM Yayıncılık & Vadi Yayınları, 2007, s.279.

maruz kalmaktaydılar. Türk öğrenciler yıllarca süren bu sorunların çözümünü Türkiye Cumhuriyeti'nin verdiği kontenjanla eğitimlerini Türkiye'de sürdürmekte buldular. Böylece 90'lı yılların başlarında üniversite çağında olan öğrenciler için yeni bir dönem başlamış oldu.

Makedonya'daki Türk azınlığın karşılaştığı diğer bir sorunu ise kamu kurum ve kuruluşlarındaki temsil hakkı oluşturmaktadır. Makedonlar ülke nüfusunun % 65'ini oluştururken, kamu kuruluşlarında çalışan Makedonların oranı %85'tir. Yıllarca süren bu ayrımcılığın sonucu olarak, Türklerin kamu kurum ve kuruluşlarındaki oranı % 1,7 civarındadır. Savunma, İçişleri ve Dışişleri gibi bazı kritik bakanlıklarda Türklerin oranı % 1'in altındadır. Bu, mahkemelerdeki yargıç kadroları, orduda subay ve astsubay kadroları için de geçerlidir. Makedonya Anayasa Mahkemesi'nde ise hiç Türk yoktur.[327]

Son dönemde Türk azınlığa karşı yapılan en olumlu gelişme ise, Makedonya parlamentosu tarafından kabul edilen bayramlara ilişkin yasaya uygun olarak, 21 Aralık tarihinin Makedonyalı Türklerin milli bayramı olarak kabul edilmesi olmuştur. Bu tarih, Makedonya'da 1944 yılında ilk Türkçe eğitimin başladığı tarihtir.[328]

Diğer yandan Makedonya Türkleri siyasi alanda olduğu kadar sivil toplum alanında da yoğun bir şekilde faaliyet göstermeye çalışmaktadırlar. Makedonya'da 2010 yılı itibari ile 50'nin üzerinde Türk sivil toplum kuruluşu vardır. Bu sivil toplum örgütleri 2002 yılında dönemin Türkiye Cumhuriyeti Üsküp büyükelçisi Mehmet Taşer'in girişimleri ile bir çatı altında toplanmış ve Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği (MATÜSİTEB) kurulmuştur. Bu dernekler ya yerel iş adamları ve şirketler tarafından maddi olarak desteklenmekte ya da Anadolu Kalkınma Vakfı, TİKA gibi Türkiye Cumhuriyeti merkezli kurumlarının destekleri ile ayakta kalmaya çalışmaktadırlar. Makedonya Türkleri'nin yaşadığı ekonomik sıkıntılar siyasal ve toplumsal örgütlenmelerini de kötü yönde etkilemektedir. Bundan dolayı

[327] Ömer Turan, **a.g.m.**, s.173-174.
[328] Erhan Türbedar, "Geçmişten Günümüze Balkan Türkleri", **Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Zorunlu Göç'ü Anma Etkinlikleri**, Gaziemir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2009, s.144.

bu yerel örgütlenmelerin bölgesel dernek ve vakıflar ile Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarıyla iletişim ve işbirliğini artırmalarını gerekmektedir.[329]

Türklerin siyasi bölünmüşlüğü, bölgesel olarak dağınık yaşamaları ve seçim yasasındaki bölgesel (proporsiyonal) seçim sisteminin uygulanması siyasi anlamda başarı göstermeleri olanağını imkânsız hale getirmiştir. Örneğin Makedonya Türk toplumunun ısrarlı taleplerine rağmen bazı Balkan ülkelerinde (Kosova, Romanya vd) uygulanan garantili milletvekili kontenjan uygulaması Makedonya'daki azınlıklara verilmemektedir.

Makedonya'da yaşayan Türkler 1944 yılından 2002 yılına kadar "Birlik" gazetesini çıkarmaktaydılar. Bir devlet kuruluşu olan "Birlik" gazetesi haftada üç gün çıkıyordu, devlet basın-yayın organının özelleştirilmesi sonucu 2002'de yayın hayatı sona ermiştir. Bunun yanında kültür sanat dergisi olarak "Sesler" ve çocuk dergisi olarak "Tomurcuk" yayınlanıyordu. Belli bir dönem "Vardar" gazetesi yayınlanmaktaydı, uzun bir süredir ise haftalık olarak "Yeni Balkan" gazetesi yayınlanmaktadır. Bunun yanı sıra sivil toplum örgütleri tarafından "Körü" ve "Hikmet" dergileri basılmakta, devlet radyo televizyonu ise her gün üç saatlik televizyon ve beş saatlik radyo programı yayınlamaktadır. Türkçe özel televizyon olmamasına rağmen, özellikle Türklerin yoğun yaşadığı Üsküp, Gostivar, Ohri gibi şehirlerde Türkçe yayın yapan birkaç özel radyo da mevcuttur.[330]

Genel olarak Makedonya'da yaşayan Türklerin, diğer Balkan ülkelerinde yaşayan Türklere göre daha iyi koşullara sahip oldukları görülmektedir. Buna rağmen kamu kurum ve kuruluşlarında temsil hakkı ya da yasama, yürütme ve yargı organlarına katılım oranı gibi temel vatandaşlık hakları açısından Makedonya'daki Türklerin katılım oranının çok yetersiz olduğu açıktır.

---

[329] Necati Çayırlı, **a.g.m.**, s.281-282.
[330] Necati Çayırlı, **a.g.m.**, s.283-284.

SONUÇ

Azınlıkların antik çağlardan beri var oldukları söylenebilirken, azınlık kavramının Avrupa'da ulus-devletlerin ortaya çıkmaya başladığı 17. yüzyılın ortalarında, yani azınlıkların korunması ile ilgili sistematik düzenlemelerle birlikte gündeme gelmeye başladığı bilinmektedir. Azınlık kavramı konusunda uluslararası ilişkilerde kullanılan ilk belge, 1919 yılında Versailles Barış Antlaşması'nda imzalanan belgedir. Belge'de azınlığın tanımını yapılmamakla birlikte, etnik, dinsel ve dilsel azınlıklar antlaşma metninde kendine yer bulmuştur.

Azınlık sorununun uluslararası alandaki kırılma noktalarından biri, Avrupa'da sınırların yeniden çizildiği, yıkılan imparatorluklardan yeni devletlerin kurulduğu, I. Dünya Savaşı'nı takip eden dönem olmuştur. I. Dünya Savaşı'na sebep olmuş aynı sorunların ve kayıpların yaşanmasını önlemek, barışı sağlamak ve azınlıklarla ilgili düzenlemeler yapmak amacıyla, tüm devletlerin temsil edileceği uluslararası siyasi bir örgüt olarak Milletler Cemiyeti kurulmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan azınlıklar rejimi, Doğu Avrupa ülkeleri ile savaştan yenik çıkan ülkelere barışın koşulu olarak sunulmuştur. Milletler Cemiyeti ile birlikte, evrensel örgüt güvencesi altında uluslararası azınlık koruması sistemine geçilmiştir. Azınlıkların konumu ve azınlık haklarının korunması ile ilgili çalışmalarda Milletler Cemiyeti'nin girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu örgütün görevini Birleşmiş Milletler'in üstlenmesine sebep olmuştur.

1945'lerden itibaren azınlık sorunlarına ilişkin takip edilen insan hakları merkezli yaklaşımın temel eksikliği, azınlıkların taleplerini tam olarak karşılayacak bir niteliğe sahip olmamasıdır. Çünkü azınlıkların talep ettikleri haklar, insan hakları gibi bireysel değil kolektif niteliğe sahiptir. Şöyle ki, insan hakları, azınlıkların eşitlik ve temel özgürlüklerini güvence altına almaktadır. Örneğin azınlıkların anadillerinde eğitim alıp almayacakları, kendi kültürlerini ve kimliklerini yaşatmak için bir takım örgütlenmelere gidip gidemeyecekleri gibi taleplere yeterince yanıt verememektedir. 1990 sonrası dönemde Doğu

Bloğu'nun çökmesiyle birlikte yaşanmaya başlayan azınlık ve diğer ulusçuluklara bağlı etnik çatışmalar, BM'nin mevcut yapısıyla azınlık haklarını korumaya yeterli olamayacağını göstermiş ve uluslararası alanda azınlıklarla ilgili yeni haklar tanınması gerektiği görüşü ön plana çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla 1990 sonrası süreçte, azınlık sorunlarına yanıt verecek nitelikte bir azınlık hakları merkezli yaklaşım gelişmeye ve bu çerçevede BM, AK, AGİT ve AB gibi örgütler nezdinde azınlık haklarına ilişkin bir takım somut düzenlemeler oluşturulmaya başlanmıştır.

Azınlık hakları konusunda Birleşmiş Milletler ile birlikte 1990 sonrası önemli çalışmalar yapan uluslararası örgütlerden bir diğeri olan Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilen "Bölgesel veya Azınlık dilleri Avrupa Şartı" ve "Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi" de günümüz azınlık hakları rejimini oluşturan temel belgeler arasındadır. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi, ulusal azınlıkların korunmasını konu alan ve hukuki bağlayıcılığa sahip, çok taraflı olarak ilan edilen ilk uluslararası belge niteliğini taşımaktadır.

1990 sonrası AGİT, özellikle azınlık haklarının korunmasına yönelik denetim mekanizmalarının oluşturulması ve uygulanması konularıyla ilgilenmektedir. Bu çerçevede ilk olarak "insani boyut düzeneği" (1989-1993) olarak bilinen ve kriz durumlarında kullanılabilecek olan devletlerarası şikâyet yöntemini geliştiren AGİT örgütü, daha sonra katılımcı devletlerin belirlediği ölçütlerin nasıl uygulandığını ortaklaşa değerlendirmektedir. Örgüt yıllık yürütmeyi değerlendirme konferansları düzenlemekte (1992) çatışma durumu oluşturabilecek belirgin ulusal azınlık sorunlarıyla ilgili gerginliklerde erken uyarı yapmaktır. Ayrıca gerekli hallerde eyleme geçme görevi ise AGİT'in Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği (1992) adı altındaki alt biriminin görevidir. Bu yapıların üçü de ulusal azınlık sorunlarıyla ilgili olduğu halde, sadece Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği açıkça ve özellikle ulusal azınlık haklarının uygulanışından sorumludur.

Avrupa Birliği azınlıkların korunması konusunda, BM, AGİT ve Avrupa Konseyi kararlarını kendine referans almaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa Birliği'nin kurumsallaşma, genişleme ve derinleşme

çabaları içinde oluşturulan hukuksal metinlerde azınlıklarla ilgili bakış açısı da değişmeye başlamıştır. Avrupa Birliği hukuku bakımından azınlıkların korunmasının geçmişi çok kısadır. Avrupa Birliği'nde azınlık hakları konusunun, daha çok Avrupa Birliği üyeliğine katılma çabasındaki devletlerin gündemine konulduğu, fakat AB üyesi ülkeler açısından ise popüler bir konu olmadığı ileri sürülebilir. AB'nin, genişleme sürecinde aday ülkelere azınlık konusunu olmazsa olmaz bir konu olarak dayatması, buna karşın konunun birliğin içinde bu kadar ön sıralarda yer almaması çifte standart olarak değerlendirilebilir. Her şeye rağmen, AB azınlıklar konusunda bazı endişeler nedeniyle ihtiyatlı davransa da azınlıkların korunmasına önem verdiği ve konuyla ilgili olduğu ifade edilebilir.

Azınlık rejimi uygulamalarıyla ilgili olarak şu değerlendirmeler yapılabilir.

- Öncelikle uluslararası alanda bugüne kadar hukuksal anlamda herkesin üzerinde anlaştığı bir azınlık tanımı yapılamamıştır.
- Hazırlanan sözleşmelerde, azınlığın tanımını yapmaktan ziyade azınlık haklarından bahsedilmektedir.
- Devletler, azınlığın tanımlanması ve tanınması konusunda farklı davranışlar sergilemektedir. Bazı devletler, azınlık statüsünü tanırken bazı devletler herhangi bir statü belirlemeden konuyu insan hakları çerçevesinde düzenlemektedir.
- Etnik, dilsel veya dinsel grupların hangilerinin azınlık olduğunun belirlenmesinde uluslararası sözleşmelerde farklı hükümler bulunsa da fiiliyatta azınlık tespitinde devletler yetkilidir.
- Azınlık hakları, tartışmalı olmakla birlikte genelde bireysel insan hakları kategorisinde değerlendirilmektedir.
- Azınlık hakları konusundaki denetim mekanizmaları, hukuksal olmayıp siyasi nitelik taşımaktadır. Bu durum, azınlıkların devletler arası ilişkilerde siyasi bir araç olarak kullanılmasına neden olmaktadır.
- Azınlık haklarıyla ilgili sözleşmelerin belirsiz, tartışmaya açık bir şekilde düzenlenmesi, ayrıca denetim mekanizmalarının siyasal nitelik

taşıması, konunun özellikle büyük devletler tarafından istismar edilmesine yol açmaktadır. Söz konusu devletler, kendi ülkelerindeki azınlıkları tanıma konusunda çok istekli olmadıkları halde zayıf devletlere bu konuda baskı yapabilmektedirler.

- Azınlık haklarının, ülkelerin ulusal egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar vermeden düzenlenmesi gerektiği konusunda, uluslararası alanda konsensüs bulunmaktadır.

Yunanistan 1923 Lozan Barış Antlaşması ile tanıdığı Batı Trakya Türk azınlığı dışında hiçbir azınlığın varlığını kabul etmemektedir. Batı Trakya Türk azınlığını ise "Müslüman" azınlık olarak tanımlamaktadır. Batı Trakya Türkleri, Türkiye'nin kendi iradesiyle ve yaptığı özel antlaşmalar sonucunda ülke sınırları dışında bıraktığı tek azınlıktır. Yunanistan, Batı Trakyalı Türklerin azınlık haklarını ihlal etmekte ve onlara karşı baskıcı ve asimilasyonist politikalar geliştirmektedir. Yunanistan'da Batı Trakya Türk azınlığının yanı sıra Makedon, Arnavut ve Ulah azınlığı da bulunmaktadır. Bu azınlıklar sayısal olarak ciddi bir oran teşkil etmiş olsa da, Batı Trakya Türk azınlığının sahip olduğu "tanımlanmış azınlık" statüsüne sahip değildir. Ancak çeşitli uluslararası yapıların rapor, bildiri vb. metinlerinde bu grupların azınlık grupları olduğu, birçok alanda haklarının ihlaline rastlandığı ifade edilmektedir. "Tanımlanmış bir statü"ye sahip olmasa da, bir ülkede yaşayan vatandaşların "hak kullanımını" engellemek, insan haklarının tamamının ihlali olarak değerlendirilebilir. Toplumsal uzlaşmayı sağlamanın temeli ise çeşitli kimliklerin sahip olduğu hakların en azından eşit düzeyde kullanımını sağlamak ve bu koşulları yaratmak olmalıdır.

Yunanistan'ın kendi sınırları içindeki azınlıklara bazı temel haklarını tanımaması (örneğin imzaladığı AGİT Belgelerine) Avrupa Birliği'nin temel değerlerine "özgürlük, Avrupa Vatandaşlığı, vb." hususuna uymamaktadır. Bu yüzden günümüz azınlıklarına gösterilen saygı ve sağlanan özgürlükler ortamının, Yunanistan tarafından sağlanmadığı görüşü ortaya konabilir.

Yunanistan'ın 1990 sonrası süreçte azınlık hakları merkezinde gelişen yaklaşımlardan kendini soyutlayamadığı bir gerçektir. Ancak bunlara ve son dönemde gözlenen olumlu gelişmelere dayanılarak Yunanistan'ın, azınlık

hakları merkezli yaklaşımları kabul ettiği yönünde bir tespit yapılması için de henüz çok erkendir. Bu tespitin yapılabilmesi için Yunanistan'ın öncelikle, ülke toprakları üzerinde yaşayan etnik, dilsel, dinsel ve kültürel azınlık gruplarının varlıklarını tanıması gerekir ki, bu konuda şimdiye kadar yeterince olumlu bir adım attığı söylenemez. Bu konuda ilgili uluslararası örgütlerin Yunanistan'ı çeşitli vesilelerle eleştirdikleri ve uyardıkları saptansa da çözüme yönelik yeterince baskıcı davranmadıkları görülmektedir. Bunun temelinde Batı ile Yunanistan arasında kurulmuş ilişkiler önemli bir rol oynasa da günümüzde azınlık rejimine ilişkin uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin de henüz çok alt seviyede olmasının önemi de büyüktür.

Günümüzde uluslararası kurumlardan Yunanistan'a gelen cılız eleştirilerin ileriki yıllarda AB nezdinde yaşanacak daha somut gelişmelerle artacağı konusu ise Yunanistan'ı ister istemez olumlu bir sürece iteceği söylenebilir. Bunun yanında takip ettiği politikalarda ısrarcı olduğu takdirde sürekli olarak eleştirilere tâbi tutulacağı söylenebilir.

Uluslararası hukuksal anlamda Bulgaristan'daki azınlıkların statüsü ikili ve çok taraflı antlaşmalar ile garanti altına alınmasına karşın, ülkedeki azınlıklar özellikle Soğuk Savaş döneminde hak ihlallerine maruz kalmıştır. Söz konusu antlaşmalar, normlar hiyerarşisi itibariyle Anayasa'nın üzerinde yer alsa da; antlaşmalarda belirtilen haklar, genel olarak kâğıt üzerinde kalmış ve işlevsel hâle gelememiştir. Dolayısıyla, hukuken Bulgaristan azınlıklarının azınlık hakları geniş bir takım düzenlenmeleri içerse de; asıl sorun Bulgar yetkililerin azınlığın bu haklardan yararlanmasına ne ölçüde müsaade ettiğidir.

Bulgaristan'da demokratik düzenin kurulmasıyla birlikte 1991 tarihinde kabul edilen yeni Anayasa ile ülkenin yönetim biçimi, devlet yapısı, azınlıklar da dahil tüm vatandaşların hak ve özgürlükleri düzenlenmiştir. Ancak ülke nüfusunun % 10'undan fazla bir oranı oluşturan azınlıklar, 1991 Bulgaristan Anayasası'nda "anadili Bulgarca olmayan vatandaşlar" olarak tanımlanmıştır ki bu kabul edilebilir bir husus değildir. Nitekim, bu tanımın değiştirilmemesinden dolayı ülke radikal milliyetçi ve faşist akımların canlı kaldığı bir yer konumundadır.

AB üyeliğiyle birlikte Bulgaristan'ın azınlıklar sorunu bir iç sorun olmaktan çıkmış, bu sorunlar uluslararası düzeye taşınmıştır. Ne var ki, güncel anlamda Bulgaristan azınlıklarının anadilde eğitimden dinî sorunlara, ekonomik problemlerden anadilde basın-yayın faaliyetlerine kadar azınlık için makro önemdeki konu başlıklarında pek çok sorunları bulunmaktadır. İşte bu sebeplerdir ki Bulgaristan özellikle 1998'lerden sonra azınlıklar konusunda izlemeye başladığı olumlu politikalardan vazgeçmemeli, AB'ye uyum sürecinde hayata geçirdiği tüm normatif düzenlemeleri ve programları uygulamalıdır.

Soğuk Savaş dönemine kadar, Romanya gerek ulusal mevzuatıyla gerekse uluslararası anlaşmalarla azınlık haklarını garanti altına almış olmasına rağmen, tarihsel süreç içinde azınlıklara özellikle de Macar azınlığa karşı çeşitli asimilasyon politikaları uygulamıştır. Komünist dönemde Macar azınlığın yaşadığı Transilvanya bölgesine yönelik politikaları ve tutumu burada yaşayan ulusal azınlığı ve Romen halkını da olumsuz etkilemiştir. 1990'ların başından itibaren seslerini yükseltmeye başlayan bu gruplar, Romanya'nın geçiş döneninde bu sorunlarla yüz yüze gelmekten çekindiği ve unutturmaya çalıştığı bir hal almıştır. Burada önemle belirtilmesi gereken husus ise, Transilvanya bölgesinde yaşayan Macar azınlığın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde başlayan "bölgesel otonomi" sorununun güncelliğini hala korumuş olmasıdır. Nitekim Romanya'nın AB üyesi olmasına rağmen Macar azınlığın bölgesel otonomi meselesi, Romanya'daki Macar azınlık partisi tarafından gündemde tutulan bir konu olmaya devam etmektedir.

1991 Anayasası konusunda vurgulanması gereken en önemli nokta, 1965 Anayasası'nda yer alan "bir arada yaşayan milliyetler" kavramı yerine "azınlık" kavramının getirilmesidir. Bu çalışmanın konusu ülkeler arasında sadece Romanya Anayasası'nda "azınlık" kavramı kullanılmıştır ki bu son derece önemlidir.

1990 sonrası dönemde Romanya'nın AB üyelik sürecine paralel olarak Romanya azınlıklarının da azınlık hakları bağlamında bir dönüşüm süreci içerisine girilmiştir. AB üyelik süreci ile birlikte azınlıklar sorunu,

sadece Romanya'nın bir sorunu olmaktan çıkmış AB sisteminin bir sorunu haline gelmiştir.

Makedonya Cumhuriyeti'nin 1974 Anayasası'nda, Makedon milletinin yanında Arnavut ve Türk milliyetlerinin de devletin kurucu unsuru oldukları belirtiliyordu. 1991 Anayasa'da yapılan değişiklikle, Makedon Cumhuriyeti'nin "Makedon milletinin" devleti olduğu vurgusu yapıldıktan sonra Makedonya topraklarında yaşayan diğer etnik grupların tamamının milliyet olarak ifade edilmesi, Makedonların kurucu, diğer etnik grupların ise azınlık statüsünde olduğu anlamına gelmektedir. Hâlbuki azınlıkları konu alan bu yeni siyasi rejimde özellikle Arnavutları memnun etmeyen birtakım düzenlemelerin olduğu görülmektedir.

2001 yılının başlarında Makedonya'da patlak veren Makedon-Arnavut etnik çatışması, çatışan tarafların "Ohri Çerçeve Anlaşması"nı 13 Ağustos'ta imzalaması sonucu sona ermiştir. Ohri Çerçeve Anlaşması'nda azınlık yerine vatandaşlığa daha çok vurgu yapılmaktadır. Fakat Makedonya'da bu amacın gerçekleştirilmesi, toplumda çok güçlü bir "vatandaşlık kültürünün" oluşmasına bağlıdır. Vatandaşlık kültürünün halk tarafından sindirilmesi etnik farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan sorunların çözümünde önemli bir rol oynayabilir. Makedonya Cumhuriyeti'nde bunların gerçekleşmesi, vatandaşlık kültürünün pratik hayatta tüm Makedonya vatandaşlarına hiçbir ayrım gözetmeksizin demokratik bir şekilde uygulanmasına ve bu topraklarda yaşayan tüm farklı etnik kökenlerde "Makedonya Cumhuriyeti, tüm Makedonya vatandaşlarının devleti olduğu" bilincinin yerleşmesine bağlıdır. Diğer yandan çok kültürlü bir etnik yapıya sahip olan Makedonya Cumhuriyeti'nde, ancak gerçek demokrasinin uygulanmaya konulması sonucunda, tüm etnik grupların barış içinde birlikte yaşama isteği gerçekleştirebilecektir. Başka bir deyişle, gelecekte Makedonya vatandaşlarının barış içinde birlikte yaşama isteğinin gerçekleşmesi, Makedonya'daki tüm siyasi partilerinin popülist ve etnik nefreti oluşturacak söylemlerden uzak durmasına, barışçıl bir politika izlemesi ile kendi topluluklarına hakim olmasına bağlıdır.

Çalışmamızda görülebileceği gibi Ohri Çerçeve Anlaşması sonrası Makedonya, azınlıklara çok önem veren bir ülke haline gelmiş, uluslararası baskı sonucu da anlaşma pratikte uygulanmaya başlamış ve tablo çok farklılaşmıştır. Bu durum sadece Makedon-Arnavut milliyetleri arasında bir değişim olarak görülmektedir. Bu Anlaşma'yla Makedonya hükümeti ve uluslararası topluluk, Arnavutların taleplerinin tamamına olmasa da bazı isteklerine cevap vermiştir. Her ne kadar yapılan değişiklikler bütün azınlıkları kapsar görünse de, aslında Makedonya iki uluslu bir devlet halinde şekillenmeye başlamıştır. Bu değişiklikler sonucunda, Makedonya'da yaşayan Türkler ve diğer azınlıklar ise unutulmaya ve yok sayılmaya başlanmıştır. Makedonya çok uluslu bir ülke olmasına rağmen, Arnavutların uluslararası camia sayesinde yaptıkları baskı sonucunda, iki uluslu bir ülke olarak gösterilmektedir. Bu durum, Arnavutlar dışında, Türkler ve diğer etnik grupların azınlık haklarının uluslararası camia tarafından da ihlal edildiği anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, Balkan ülkelerinde bulunan azınlıkların yüzyıllık süreçte maruz kaldıkları acı olaylar dikkate alındığında, günümüzde geçmişleriyle kıyaslanmayacak ölçüde iyi durumda oldukları söylenebilir. Ancak bu tezde sunulan örneklerden anlaşılacağı üzere, bu ülkelerdeki azınlıkların günümüzde de devam eden sıkıntıları bulunmaktadır. Balkan ülkelerinin ulusal kamuoyları, özellikle de Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'daki kamuoyu, azınlıkların bir başka ülkenin ya da ulusun değil, devletin bir parçası olarak görmeyi benimsemediği sürece, azınlıklar sorununun çözülmesi zordur. Azınlıklar kendi sorunlarını çözmek ve talep ettikleri hakları kazanmak temelinde devleti parçalamaya ya da istikrarsızlaştırmaya yönelik tutumdan vazgeçerek ülke içinde çoğunlukla birlikte bir bütün halinde yaşamayı hedeflemelidir.

KAYNAKÇA

AGUİÇENOĞLU, Hüseyin, “Romanya’da Türk Azınlığı”, Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı, Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, KaraM Yayıncılık & Vadi Yayınları, 2007, s.593-606.

AKILLIOĞLU, Tekin, “Bulgaristan’ın Türk Azınlığa Karşı Giriştiği Uygulamaların Uluslararası İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi”, s.139-153. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/453/5106.pdf (erişim tarihi 10-12-2011).

AKSU, Ali, “Romanya Türklerinde Kültürel Durum ve Mektep ve Aile Mecmuası, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, CiltIX/1, Haziran 2005, s.11-27.

ALİNA PETRARU, Roxana, ”Protection of National Minorities in Romania and Republic of Moldova. Guidelines”, **CES Working Papers, III, (2)**, 2011, s.330-335.

ALP, İlker, **Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları: 2008/2, Edirne.

АНДРЕЕВСКА, Елена, “Меѓународното Право и Решавањето на Малцинските Прашања: Услов за Европска Интеграција”, **Евродијалог 3**, Скопје, 2002.

ARAS, Damla, “Yunanistan’daki Slav-Makedon Azınlığı ve Problemleri”, Derleyen: Murat Hatipoğlu, **Makedonya Sorunu Dünden Bugüne**, ASAM Yayınları, Ankara, 2002, s.91-108.

ARSAVA, Ayşe Füsun, **Azınlık Kavramı ve Azınlık Hakların Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara, 1993.

ATASOY, Emin, ERTÜRK, Mustafa, "Etnocoğrafya Perspektifinden Bulgaristan Romanları", **Eastern Geographical Review-24**, s.87-116.

AYRICI, Ali, **Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008.

BAŞ, Hakan, **Unutulan Batı Trakya Türkleri**, Umay Yayınları, İzmir, 2005.

Batı Trakya Türk Azınlığı, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa (erişim tarihi 22-10-2009).

BOZBORA, Nuray, "Geçmişten Günümüze Romen-Macar İlişkileri ve Transilvanya'nın Otonomi Meselesi", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı:15, Güz 2007, s.1-44.

BUHAİ, Sebastian, "Romania: Statute of Ethnic Minorities", **Past, Present, Future**, SCC 351, Comperative Political Institusions, 15 December 1999, s.1-13, www.sebastianbuhai.com/pictures/UCU/Politics.../RO_ethnic_minorities.pdf *(erişim tarih 20-10-2010).*

Bulgaristan 22 yıl sonra asimilasyonu kabul etti, http://www.ntvmsnbc.com/id/25313333/ (erişim tarihi 14-01-2012).

CEYHAN, İlkay, "Turkey's Accession Process: The Political Transformation in Case of Accession Process to EU Comparison Between Greece and Turkey", Univresity of Bahçeşehir, İstanbul, June 2007, (Yayınlanmamış Master Tezi).

CİN, Turgay, **Türk Yunan İlişkilerinde İki Eski Başkent: Gümülcüne-İstanbul**, Orion Kitabevi, Ankara, 2009.

Commission of the European Communities, **2003 Regular Report on Bulgaria's Progress Towards Accession**, Brussels 5-11-2003, COM (2003) 676 final, s.1-42.

Constitution of Romania, http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371(erişim tarih 20-10-2010).

CRAMPTON, R. J., **Bulgaria**, Oxford University Press, 2007.

ÇAVUŞOĞLU, Halim, **Yunan Vatandaş(sız)lık Kanunları**, Naturel Yayınevi, Ankara, 2007.

ÇAVUŞOĞLU, Naz, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, Su Yayınları, Ankara, 2001.

ÇAYIRLI, Necati, "Makedonya Türkleri", Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı, Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, KaraM Yayıncılık & Vadi Yayınları, 2007, s.269-286.

ÇAYIRLI, Necati, "Romanya'da, Türkler'in Din Eğitimi", 17 Ağustos 2009, Türk Dünyası, http://www.yenidenergenekon.com/416-romanyada-turklerin-din-egitimi/ (erişim tarihi 10-05-2011).

DEMİRTAŞ-COŞKUN, Birgül, TÜRKOĞLU, Emir, "Makedonya Bıçak Sırtında: Balkanlar'ın Eski "Model Ülke"si, Yeni İstikrarsızlık Unsuru Mu?", Derleyen: Murat Hatipoğlu, **Makedonya Sorunu Dünden Bugüne**, ASAM Yayınları, 2002, s.119-151.

ДИМОШКОВА, Слаѓана, “Употребата на Знаминња Пред Локалните Јавни Објекти”, Уредник: Сашо Клековски, **Охридски Рамковен Договорж Студији на Случај**, Печати Arcuss Design d.o.o., Скопје, Август 2011, s.50-55.

“Доклад за Пребровнето на Населението в България” 2011, s.1-36, http://www.omoilindenpirin.org/documents/doklad.pdf (erişim tarihi 03-01-2012).

DUVAN, Ayşe Özkan, “Avrupa Birliği ve Azınlık Hakları”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 10, Sayı 2, Yaz 2004, s.190-230.

ELDERİNG, M.M.H., “Minority rights and status of the Hungarian minority in Romania after EU Accession”, MA Thesis in European Studies, University of Amsterdam, December, 2008, (Yayınlanmamış Master Tez).

HACISALİHOĞLU, Mehmet, “Krallık Döneminde Romanya”, Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı, Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, KaraM Yayıncılık & Vadi Yayınları, 2007, s.541-549.

HAMZA, Aktan, **Makedonya-Arnavutluk İlişkilerinde Arnavut Sorunu**, Logos-A, Ağustos 2006, Üsküp.

HAMZA, Aktan, “Makedonya Arnavutları”, Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı, Cilt 2: Çağdaş Balkanlar**, KaraM Yayıncılık & Vadi Yayınları, 2007, s.257-267.

HATİPOĞLU, M. Murat, **Yunanistan’daki Etnik Gruplar ve Azınlıklar**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Komitesi, Araştırma Projeleri Dizisi 3/99, Ankara.

HATİPOĞLU, M. Murat, Batı Trakya Türkleri, “Azınlığın Sorunlarına Tarihsel ve Güncel Yaklaşımlar”, http://www.scribd.com/doc/63602446/BATI TRAKYATU%CC%88RKLERI%CC%87, (erişim tarihi 20-10-2010).

HATİPOĞLU, M. Murat, “Yunanistan’da Tanınmayan Azınlıklar Arnavutlar, Makedonlar ve Ulahlar” Bilimsel araştırmalar Serisi No.4, **Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu**, s.1-18.

İNANÇ, Zeri, **Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları**, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004.

İSMAİL, Guner, “The Position of the Turks in the Republic of Macedonia”, **New Balkan Politics**, Issue 2, http://newbalkanpolitics.org.mk/OldSite/Issue_2/ismail.eng.asp (erişim tarihi 22-01-2011).

KAPLLANİ, Gazmend, MAİ, Nicola, “Greece Belongs to Greeks!” The case of Greek flag in the hands of an Albanian student, **The New Albanian Migrations**, Edited by Russell King, Nicolai Mai and Stephanie Schwndner-Sievers, Sussex Academic Press, Great Britain, 2005, s.153-172.

KARPAT, Kemal H., **Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

KİRALY, K. Bela, **The Hungarian Minority’s Situation in Ceausescu’s Romania**, Çeviren: Chris Tennant, New York, 1994.

KILIÇARSLAN, Ali, “Avrupa Diller Yıllığı”, http://www.turkofoni.org/tr/elp-european-language-portfolio-bret-bulgariaromaniaellasturkey (erişim tarihi 21-12-2011).

KURUBAŞ, Erol, **Asimilasyondan Tanınmaya Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı**, Asil Yayın, Ankara, 2004.

LAZAROVA, Galina, ALEXİEV, Bozhidar, NAZARSKA, Georgeta, TROEVA-GRİGOROVA, Evgenia and KYURKCHİEVA, Iva, "A Case Study on Muslim Minorities (Turks and Muslim Bulgarians) in the SCR of Bulgaria", **International Center For Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR),** Sofya, June 2006, s.1-38.

LOVATT, Catherine, "Romania: A Hungarian University in Transilvania", **Central Europe Review**, vol.1, No 20, 8 November 1999, http://www.ce-review.org/99/20/lovatt20.html (erişim tarihi 10-11-2011).

LÜTEM, E. Ömer, "Tarihsel Süreç İçerisinde Bulgaristan Türklerinin Hakları**"**,Derleyen: Erhan Türbedar, **Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.44-60.

MANDRACI, Nazif, ERDOĞAN, Birsen, **Balkanlar'da Azınlık Sorunu: Yunanistan, Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan'daki Azınlıklara Bir Bakış**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, (SAEMK) Ankara, 2001.

MARİA DOBRE, Ana, "EU Conditionality Building and Romanian Rights Policy: Towards the Europeanisation of the Candidate Countries", **Prespective on European Politics and Society Press**, 4:1, The Netherlands, 2003, s.55-83.

Minorities of Romanian, http://www.enotes.com/topic/Minorities_of_Romania (erişim tarihi 10-10-2009).

National Assembly of the Republic of Bulgaria, Constitution, http://www.parliament.bg/en/const (erişim tarihi 10-10-2011).

NUREDİN, Abdülmecit, **Osmanlı Sonrası Makedonya**, Matüsiteb, Üsküp, 2008.

ORAN, Baskın, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Güncelleştirilmiş ve Geliştirilmiş, 4.Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, Aralık 2001.

ORAN, Baskın, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları 2, Ankara 1986.

ORAN, Baskın, **Türkiye'de Azınlıklar-Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

ORAN, Baskın, "Batı Trakya'daki Müslüman Türk Azınlığı", Çeviren: Süleyman Aksoy, Derleyen: Semih Vaner, **Türk Yunan Uyuşmazlığı**, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s.152-168.

ORAN, Baskın, "Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler (Bulgaristan, Makedonya ve Kosova)", **SBFD**, Cilt 48, No. 1-4, s.121-149

ОРТАКОВСКИ, Владимир, **Меѓународната Положба на Малцинствата**, Издавач МИСЛА, Скопје, 1996.

OSMANÇAVUŞOĞLU OKTAY, Emel, "Çözülmeyen Düğüm Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri", Derleyen: Erhan Türbedar, **Balkan Türkleri Balkanlar'da Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.124-150.

ÖKSÜZ, Hikmet, **Batı Trakya Türkleri**, KaraM Yayınları, Çorum, 2006.

ÖZCAN, Şuayip "Romanya'da Türk Azınlığın Eğitim Durumu", http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=12564 (erişim tarihi 21-02-2010).

ÖZGÜR BAKLACIOĞLU, Nurcan, “Bulgaristan Göçmenlerinin Gündeminde Mülkiyet, Vatandaşlık, Sosyal Güvenlik Sorunları ve Siyasal Temsilin Önemi”, **Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Zorunlu Göç’ü Anma Etkinlikleri**, Gaziemir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2009, s.101-127.

ÖZKAN, Ayşe, “Yunanistan Türkleri: Batı Trakya’da Uygulanan Azınlık Hukuku”, Derleyen: Erhan Türbedar, **Balkan Türkleri Balkanlar’da Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.168-190.

ÖZKAN, Işıl, “Lizbon Anlaşması Yürürlüğe Girdi”, http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/arastirma-yorum/basinda-cikanlar/1866-lizbon-anlasmasi.html (erişim tarihi 20-10-2011).

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 2. Kitap Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Turan Kitabevi, Ankara, 2005.

POPOVİÇ, Aleksandre, **Balkanlarda İslam**, İnsan Yayın, İstanbul, 1995.

Попис на Населението, Домаќинствата и Становите во Република Македонија, 2002.

POULTON, Hugh, **Balkanlar Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, Çeviren, Yavuz Alagon, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1993.

POULTON, Hugh, **Who are the Macedonians**, İndiana University Press, London, 1995.

PREECE, Jennifer Jackson, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, Çeviren: Ayşegül Demir, Donkişot Yayınları, Ankara, 2001.

“Рамковен Договор”, http://siofa.gov.mk/mk/dokumente/Ramkoven_dogovor.pdf (16- 08-2001), (erişim tarihi 10-10-2010).

РЕЧЕПИ, Зеќирија, “Општецтвено-Политичките Настани кај Албанците во Македонија 1990-2001”, http://zeqirja-rexhepi.blogspot.com/2008/01/1990-2001.html (erişim tarihi 10-10-2010).

Republic of Bulgaria Grand National Assembly, National Education Act, Amended SG No.90/1996, http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN016454.pdf (erişim tarihi 10-10-2011).

Romanian History, Introduction, http://www.rotravel.com/History/Introduction/ (erişim tarihi 10-10-2009).

Romanya Türk Demokratik Birliği, “Tarih”, http://www.udtr.ro/index_tr.htm (erişim tarihi 10-10-2010).

SARAÇLI, Murat, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Azınlıklar**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2007.

SARAÇLI, Murat, “Türk Dış Politikası’ndaki “Dış Türkler” Sorunsalı Çerçevesinde Batı Trakya (Müslüman) Türk Azınlığı”, **Türkiye Günlüğü**, Güz 2008, s.15-27.

SAYNUR BOZKURT, Giray, “Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt:5, Sayı 17, Bahar 2008, s.1-31.

SHABANİ, Fisnik, “Korniza Ligjore: Shqyrtim Gjithërfshirës i Ligjeve Për Implementimin e MKO”, Уредник: Сашо Клековски, **Охридски Рамковен Договор Студији на Случај**, Печати Arcuss Design d.o.o., Скопје, Август 2011, s.35-42.

“Task Force on Human Rights”, Stability Pact for South Eastern Europe, http://www.stabilitypact.org/wt3/humanrights.asp (erişim tarihi 20-11-2011).

ŞİMŞİR, Bilal N., **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986.

TAŞDEMIR, Hakan, SARAÇLI, Murat, “Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 2, No: 8, 2007, s.25-35.

TAŞDEMİR, Hakan, DEMİR, Hasan, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi** Cilt.2, No.3, Güz 2002, s.85-100.

TEZÇİOĞLU, Süleyman S., **Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı**, Alp Yayınevi, Ankara, 2007.

TOLUNER, Sevin, **Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye’nin Bazı Dış Politika Sorunları**, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s.295-330.

TUNÇ, Hasan, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye”, http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/8_10.pdf (erişim tarihi 20-10-2011).

TURAN, Ömer, “Geçmişten Gönümüze Bulgaristan Türkleri”, Derleyen: Erhan Türbedar, **Balkan Türkleri Balkanlar’da Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.18-43.

TURAN, Ömer, “Makedonya’da Türkler”, Derleyen: Murat Hatipoğlu, **Makedonya Sorunu Dünden Bugüne**, ASAM Yayınları, 2002, s.167-187.

TURAN, Ömer, “Balkan Ülkelerinde Din Eğitimi”, **Avrasya Etüdleri**, Sayı 21, Kış 2002, s.101-113.

TURAN, Aslıhan P. , “Uluslararası Hukukta ve AB’de Azınlıklar”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=625:uluslararas-hukukta-ve-abde-aznlklar&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151(erişim tarihi 21-12-2011).

TÜRBEDAR, Erhan, “Geçmişten Günümüze Balkan Türkleri”, **Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Zorunlu Göç’ü Anma Etkinlikleri**, Gaziemir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2009, s.129-147.

The Roma Strategies in Bulgaria in the Eve of EU Accession, **Center for Interethnic Dialogue and Tolerance “Amalipe”**, Veliko Turnovo, 11-October-2006, s.1-32, http://www.osce.org/odihr/21679, (erişim tarihi 10-10-2011).

Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (1963), http://sr.wikisource.org/wiki, (erişim tarihi 10-10-2011).

Устав на Социјалистичка Република Македонија, Слушбен Весник, 25 февруари 1974, скопје, број 7, s.105-168.

Устав Социјалистичке Федеративне Република Југославије 1974, http://sr.wikisource.org/wiki, (erişim tarihi 10-10-2011).

Устав на Република Македонија, Се прогласува Уставот на Република Македонија, што го усвои Собранието на Република Македонија на седницата одржана на 17 ноември 1991 година, http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF (erişim tarihi 15-01-2012).

WİLSON, Duncan, **Minority Rights in Education: Lesson fort he European Union from Estonia, Latvia, Romania and the former Yugoslav Republic of Maceonia**, Printed by Elanders Novum AB, December 2002.

ÖZET

İBRAİMİ Ebrar, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'daki Azınlıkların Hukuki Durumu, Doktora Tezi, Ankara, 2012.

Dünyada kurulan her devlette azınlıklar ve azınlık hakları sorunu her zaman güncelliğini korumuştur ve korumaya da devam edeceğe benzemektedir. Özellikle 1990 sonrası dünya gelişmeleri sonucu hem coğrafi açıdan genişleyen hem de nitelik bakımından çok derinleşen ve güçlenen azınlık hakları, bugün devletlerin görmezlikten gelip, reddedemeyecekleri bir boyuta erişmiştir. Bu tezde de içinde birçok farklı etnik gurubun yaşadığı Balkan coğrafyasında azınlık sorunun en derinden yaşandığı Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya incelenmiştir.

Her devlet azınlık haklarını taraf olduğu anlaşmalarla tanımlar ve hukuki yükümlülükler de bu metinlere dayanılarak belirlenir. Ayrıca, her devlet içinde bulunduğu sosyal, coğrafi, tarihi ve siyasi koşulları dikkate alarak farklı "azınlık" tanımlamaları yapmaktadır. Ülkeler incelenirken ilk olarak genel bir coğrafi ve tarihsel bilgiler verilmiştir. Ardından da ülkelerin azınlıklara yönelik politik, sosyal ve hukuki uygulamaları ile bu uygulamaların uluslararası boyutu incelenmiştir. Bunun yanında her ülke içindeki farklı azınlık guruplarının sorunları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Günümüzde bu ülkelerde mevcut azınlık sorunlarında özellikle 1990 öncesi döneme göre bir takım olumlu gelişmeler yaşandığı, ancak bu gelişmelerin sınırlı bir seviyede olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler:

1. Azınlık Hakları
2. Azınlıkların Sorunları
3. Balkanlar
4. Azınlıkların Korunması
5. Etnik Çatışmalar

ABSTRACT

İBRAİMİ, Ebrar. The Legal Status of Minorities in Greece, Bulgaria, Romania and Macedonia, Doctoral Thesis, Ankara, 2012.

Minorities and minority rights have always been at the agenda of nation states and international policy makers. Especially after 1990, minority rights, with their expanding geographical application and qualitative development, have become such a significant topic that, states are not able to ignore their application anymore. Because of this continuosly increasing application of minority rights and due to the importance of the topic for both international policy makers and theorists, this thesis aims to analyze the minority rights in various multiethnic Balkan countries such as Greece, Bulgaria, Romania and Macedonia.

Almost all states describe and define their minorities in terms of the international agreements that they signed and ratified. Moreover, states can also define their minorities in terms of different social, political, geographical and historical needs and conditions. In order to create a clear picture about minorities in the Balkans, this thesis firstly tries to give general historical and geographical information about aforementioned Balkan states. After the general information about the states, this study focuses on policies of Balkan states towards their minorities and specific problems of minorities that live in this region.

Key words:

1. Minority rights

2. Minority problem

3. The Balkans

4. Protection of minorities

5. Ethnic conflicts